

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ece DUMAN

ANTALYA'DA TÜRK DÖNEMİ YAPILARINDA TAŞ SÜSLEME

Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ece DUMAN

ANTALYA'DA TÜRK DÖNEMİ YAPILARINDA TAŞ SÜSLEME

Danışman

Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ece DUMAN' ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Lokman TAY

Üye (Danışmanı) :Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ

Üye :Doç. Dr. Remzi AYDIN

Tez Başlığı: Antalya'da Türk Dönemi Yapılarında Taş Süsleme

Tez Savunma Tarihi : 14/02/2024

Mezuniyet Tarihi : 14/03/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya’da Türk Dönemi Yapılarında Taş Süsleme” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Adı SOYADI

Ece DUMAN

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ece DUMAN
Öğrenci Numarası	202152047002
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Antalya'da Türk Dönemi Yapılarında Taş Süsleme
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	Alıntılar Dahil: 2317579077
Rapor Tarihi	
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %10 Alıntılar dahil: %9
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 159 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Tezdeki benzerliklerin çoğunluğu Sanat Tarihi terminolojisinde kullanılan terimler üzerinde gösterilmiştir. Tezde herhangi bir intihal yoktur. Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ İmza	

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ.....	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA’NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ

1.1. Antalya’nın Coğrafyası.....	4
1.2. Antalya’nın Tarihi	5

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MİMARİSİNDE TAŞ SÜSLEME

2.1. Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme	9
---	---

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Anadolu Selçuklu Dönemi Yapıları.....	17
3.1.1. Ahi Yusuf Türbesi.....	17
3.1.2. Alanya Kale Kapı Kitabesi.....	19
3.1.3. Alanya Kızıl Kule Kitabeleri.....	20
3.1.4. Alanya Tersane Kitabesi	22
3.1.5. Alara Han	22
3.1.6. Antalya Etnografya Müzesi’nde Bulunan Burç Kitabesi	29
3.1.7. Evdir Han	30
3.1.8. Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi.....	43
3.1.9. Kaleiçi Kale Duvarında Bulunan Kitabe ve Burç Kitabeleri	45
3.1.10. Karatay Medresesi.....	47
3.1.11. Kemer Av Köşkü.....	55
3.1.12. Kırkgöz Han	57
3.1.13. Korkuteli Alaeddin Camii	60
3.1.14. Sultan Alaaddin Camii	66
3.1.15. Şarapsa Han.....	68
3.1.16. Şehzade Korkut Camii	71

3.1.18. Yivli Minare Camii	77
3.1.18. Yivli Minare Medresesi.....	83
3.2. Beylikler Dönemi Yapıları.....	85
3.2.1. Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabe	85
3.2.2. Alanya Oba Medresesi	86
3.2.3. Alanya Gülevşen Camii	91
3.2.4. Korkuteli Emir Sinâneddin Medresesi	94
3.2.5. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi.....	102
3.3. Osmanlı Dönemi Yapıları.....	111
3.3.1. Ağalar Önü Camii	111
3.3.2. Elmalı Kütük (Hacı Süleyman) Camii Minaresi	119
3.3.3. Elmalı (Ketenci) Ömer Paşa Külliyesi	120
3.3.4. Murat Paşa Camii	133
3.3.5. Tekeli Mehmet Paşa Camii	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

4.1. Taş Çeşitleri	148
4.1.1. Kalker	148
4.1.2. Limra	148
4.1.3. Mermer	149
4.1.4. Traverten	149
4.1.5. Devşirme Malzemeler	149
4.2. Teknik	151
4.2.1. Oyma Tekniği.....	151
4.2.1.1. Derin Oyma Tekniği	151
4.2.2.2. Yüzeysel Oyma Tekniği.....	152
4.2.2.3. Eğri Kesim Tekniği	152
4.2.2. Kazıma Tekniği	152
4.3. Taş Süslemenin Görüldüğü Yerler	153
4.4. Süslemede Görülen Motif ve Kompozisyonlar.....	156
4.4.1. Bitkisel Motif ve Kompozisyonlar	156
4.4.1.1. Çiçek	156
4.4.1.3. Kıvrım Dal	156

4.4.1.4. Palmet	157
4.4.1.5. Lotus-Palmet Kompozisyonu	158
4.4.1.6. Palmet-Rumi ve Lotus Kompozisyonu.....	158
4.4.2. Geometrik Motif ve Kompozisyonlar	159
4.4.2.1. Çizgi Sisteminden Gelişen Kompozisyonlar	160
4.4.2.2. Kapalı Geçmelerden Oluşan Kompozisyonlar	163
4.4.3. Figür	164
4.4.3.1. Arslan.....	164
4.4.3.2. Ejder.....	164
4.4.4. Rozet ve Gülbezekler	165
4.4.5. Yazı	166
4.4.5.1. Sülüs	166
4.4.5.2. Nesih	166
SONUÇ	168
KAYNAKÇA.....	170
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	174

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3. 1 Ahi Yusuf Türbesi Dıştan Görünüş	17
Fotoğraf 3. 2 Batı Cephesi Kemer Açıklığı	18
Fotoğraf 3. 3 Kemer Karnı Süsleme Detayı	18
Fotoğraf 3. 4 Alanya Kalesi Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe.....	19
Fotoğraf 3. 5 Kızıl Kule'nin Güneybatı Yönündeki Kitabe	20
Fotoğraf 3. 6 Üzerinde Friz Bulunan Diğer Kitabe	21
Fotoğraf 3. 7 Alanya Tersanesi Kitabesi	22
Fotoğraf 3. 8 Alara Han Genel Görünüş	23
Fotoğraf 3. 9-Fotoğraf 3. 10 Hanın Duvarlarındaki Taşçı İşaretleri	23
Fotoğraf 3. 11 Hanın Duvarlarında Bulunan Taşçı İşaretleri.....	24
Fotoğraf 3. 12 Den-Dan Detayları	24
Fotoğraf 3. 13 Alara Han İç Mekan	25
Fotoğraf 3. 14 Kitabenin Oturduğu Arslan Baş Şeklindeki Konsollar	25
Fotoğraf 3. 15-Fotoğraf 3. 16 Arslan Baş Kandillik.....	26
Fotoğraf 3. 17 Arslan Baş Kandillik.....	26
Fotoğraf 3. 18-Fotoğraf 3. 19 Çeşme Eyvanı Yıldız Tono.....	27
Fotoğraf 3. 20 Çeşme Eyvanı Yıldız Tono.....	27
Fotoğraf 3. 21 Çeşme Nişi -Fotoğraf 3. 22 Merdiven Yanındaki Mukarnas Dolgular ..	28
Fotoğraf 3. 23 Ters Mukarnas Dolgular.....	28
Fotoğraf 3. 24 Burç Kitabesi	29
Fotoğraf 3. 25 Evdir Han Genel Görünüşü.....	31
Fotoğraf 3. 26 Evdir Han Taçkapısı	32
Fotoğraf 3. 27 Taşçı İşaretleri	32
Fotoğraf 3. 28 Taçkapı Geometrik Bordür-Fotoğraf 3. 29 Taçkapı Zikzak Bordür.....	33
Fotoğraf 3. 30 Taçkapı Kemer Düğüm Motifi.....	36
Fotoğraf 3. 31 Taçkapı Mukarnas Detayı	37
Fotoğraf 3. 32-Fotoğraf 3. 33 Mihrabiyeler.....	38
Fotoğraf 3. 34 Düğüm Motifi	38
Fotoğraf 3. 35 Düğüm Motifi	39
Fotoğraf 3. 36 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Taş Süsleme	39
Fotoğraf 3. 37 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Ejder/Boğa Baş Motifi.....	40

Fotoğraf 3. 38 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Taş Süslemeler	40
Fotoğraf 3. 39 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler	41
Fotoğraf 3. 40 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler	41
Fotoğraf 3. 41 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler	42
Fotoğraf 3. 42 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler	42
Fotoğraf 3. 43 Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi Kitabesi	43
Fotoğraf 3. 44 Taşçı İşaretleri	43
Fotoğraf 3. 45 Taçkapı Görünüşü	44
Fotoğraf 3. 46- Fotoğraf 3. 47 Taçkapı Süsleme Detayı.....	44
Fotoğraf 3. 48 Kitabe Önden Görünümü - Fotoğraf 3. 49 Kitabenin Görüntüsü	45
Fotoğraf 3. 50 8 Numaralı Burç Kitabesi	46
Fotoğraf 3. 51 19 Numaralı Burç Kitabesi	47
Fotoğraf 3. 52 Kitabenin Görüntüsü	47
Fotoğraf 3. 53 Taçkapı Görünümü.....	48
Fotoğraf 3. 54 Mihrabiye'nin Üzerindeki Motif.....	49
Fotoğraf 3. 55 Mihrabiye'nin Üzerindeki Motif.....	49
Fotoğraf 3. 56-Fotoğraf 3. 57 Mihrabiyeler.....	50
Fotoğraf 3. 58-Fotoğraf 3. 59 Taçkapı Bordürleri Detayı.....	50
Fotoğraf 3. 60 Karatay Medresesi Mihrabı.....	54
Fotoğraf 3. 61 Kemer Av Köşkü Genel Görünüş.....	55
Fotoğraf 3. 62 Merdiven Kısım- Fotoğraf 3. 63 Yıldız Motifi	56
Fotoğraf 3. 64 Kırkgöz Han'ın Genel Görünüşü	57
Fotoğraf 3. 65 Taçkapı Genel Görünüş.....	58
Fotoğraf 3. 66 Han'ın Kitabesi	58
Fotoğraf 3. 67 Beden Duvarlarında Yer Alan Taşçı İşaretleri.....	59
Fotoğraf 3. 68 Yapının Avlusunda Yer Alan Devşirme Taş	59
Fotoğraf 3. 69 Mühr-ü Süleyman Motifi	60
Fotoğraf 3. 70 Korkuteli Alaeddin Camii Genel Görünüş	61
Fotoğraf 3. 71 Taçkapı Görünüşü	61
Fotoğraf 3. 72 Taçkapıdaki Süslemeler	62
Fotoğraf 3. 73 Taçkapıdaki Rozetler.....	62
Fotoğraf 3. 74-Fotoğraf 3. 75 Taçkapı Geometrik Motif Bordürü	63
Fotoğraf 3. 76-Fotoğraf 3. 77 Taçkapı Palmet motifi	63
Fotoğraf 3. 78-Fotoğraf 3. 79 Mihrabiyeler.....	64

Fotoğraf 3. 80 Minare Genel Görünüş -Fotoğraf 3. 81 Minare Detay	65
Fotoğraf 3. 82 Minarenin Üzerinde Bulunan Kitabe	65
Fotoğraf 3. 83 Caminin Kapısı	66
Fotoğraf 3. 84 Kapının Süsleme Detayı	67
Fotoğraf 3. 85 Kapının Süsleme Detayı	67
Fotoğraf 3. 86 Kapı Süsleme Detayları	68
Fotoğraf 3. 87 Şarapsa Han Genel Görünüşü	68
Fotoğraf 3. 88 Yapının Kitabesi	69
Fotoğraf 3. 89 Den-dan Görüntüsü	69
Fotoğraf 3. 90 Mescit Bölümündeki Arşitrav Parçası	70
Fotoğraf 3. 91-Fotoğraf 3. 92 Yıldız Motifleri	70
Fotoğraf 3. 93 Mescit Giriş Kapısı	71
Fotoğraf 3. 94 Minarenin Görünüşü	71
Fotoğraf 3. 95-Fotoğraf 3. 96 Giriş Kapısı Lentosu Süslemesi	72
Fotoğraf 3. 97-Fotoğraf 3. 98 Yapının İçindeki Devşirme Süslemeler.....	72
Fotoğraf 3. 99 Devşirme Süslemeler	73
Fotoğraf 3. 100 Harime Giriş Kısımı	73
Fotoğraf 3. 101 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	73
Fotoğraf 3. 102 Yapının Mihrabı- Fotoğraf 3. 103 Sütunlar.....	74
Fotoğraf 3. 104- Fotoğraf 3. 105 Sütunlar	74
Fotoğraf 3. 106-Fotoğraf 3. 107 Sütunlar	75
Fotoğraf 3. 108-Fotoğraf 3. 109 Sütunlar	75
Fotoğraf 3. 110-Fotoğraf 3. 111 Sütunlar	76
Fotoğraf 3. 112 Sütunlar	76
Fotoğraf 3. 113 Yapının Kitabesi	77
Fotoğraf 3. 114 Yapıdaki Devşirme Parça	78
Fotoğraf 3. 115- Fotoğraf 3. 116 Sütunlar	78
Fotoğraf 3. 117-Fotoğraf 3. 118 Sütunlar	79
Fotoğraf 3. 119-Fotoğraf 3. 120 Sütunlar	79
Fotoğraf 3. 121-Fotoğraf 3. 122 Sütunlar	80
Fotoğraf 3. 123-Fotoğraf 3. 124 Sütunlar	80
Fotoğraf 3. 125-Fotoğraf 3. 126 Sütunlar	81
Fotoğraf 3. 127 Sütunlar	81
Fotoğraf 3. 128 Yapının Mihrabı	82

Fotoğraf 3. 129 Minarenin Genel Görünüşü-Fotoğraf 3. 130 Minarenin Şerefesi	82
Fotoğraf 3. 131 Taçkapı Genel Görünüş-Fotoğraf 3. 132 Taçkapı Süslemesi	83
Fotoğraf 3. 133 Taçkapı Süslemesi	84
Fotoğraf 3. 134 Taçkapı Mukarnasları	84
Fotoğraf 3. 135-Fotoğraf 3. 136 Mihrabiye	85
Fotoğraf 3. 137 Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabe	86
Fotoğraf 3. 138 Oba Medresesi Genel Görünüş	87
Fotoğraf 3. 139 Giriş Kapısı -Fotoğraf 3. 140 Giriş Kapısındaki Devşirme Malzeme	87
Fotoğraf 3. 141 Kapıdaki Lotus-Palmet Kompozisyonu- Fotoğraf 3. 142 Kapı	
Sövesindeki Ejder Motifi	88
Fotoğraf 3. 143 Derslik Kapısında Bulunan Yıldız Motifleri	89
Fotoğraf 3. 144 Derslik Kapısında Bulunan Yıldız ve Stilize Palmet Motifleri	90
Fotoğraf 3. 145 Gülevşen Camii Genel Görünüş	91
Fotoğraf 3. 146 Kitabenin Görüntüsü	92
Fotoğraf 3. 147 Kitabenin Üzerinde Bulunan Yedi Kollu Yıldız Şeridi	92
Fotoğraf 3. 148 Emir Sinâneddin Medresesi Genel Görünüş	94
Fotoğraf 3. 149 Kitabe	94
Fotoğraf 3. 150-Fotoğraf 3. 151 Taçkapı Bordür	95
Fotoğraf 3. 152 Devşirme Taş Süsleme	96
Fotoğraf 3. 153 Devşirme Taş Süsleme	97
Fotoğraf 3. 154-Fotoğraf 3. 155 Mihrabiye	97
Fotoğraf 3. 156 Mihrabiye Süsleme Detayı	98
Fotoğraf 3. 157 Mihrabiye Süsleme Detayı	98
Fotoğraf 3. 158-Fotoğraf 3. 159 Devşirme Süslemeler	99
Fotoğraf 3. 160-Fotoğraf 3. 161 Sütun Başlıkları	99
Fotoğraf 3. 162-Fotoğraf 3. 163 Sütun Başlıkları	100
Fotoğraf 3. 164 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	100
Fotoğraf 3. 165 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	100
Fotoğraf 3. 166 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	101
Fotoğraf 3. 167 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	101
Fotoğraf 3. 168 Yapıdaki Devşirme Süslemeler	101
Fotoğraf 3. 169 Türbenin Genel Görünüşü	102
Fotoğraf 3. 170 Kitabe	103
Fotoğraf 3. 171 Türbenin Giriş Kapısı	104

Fotoğraf 3. 172 Kapıdaki Rozetler	104
Fotoğraf 3. 173 Taçkapı Üzerindeki Sembol	105
Fotoğraf 3. 174 Batı Duvarındaki Süsleme	106
Fotoğraf 3. 175 Kuzey Duvarındaki Süsleme.....	107
Fotoğraf 3. 176 Kuzeydoğu Duvarındaki Süsleme.....	108
Fotoğraf 3. 177 Doğu Duvarındaki Süsleme	109
Fotoğraf 3. 178 Güneydoğu Duvarındaki Süsleme	110
Fotoğraf 3. 179 Güney Duvarındaki Süsleme	111
Fotoğraf 3. 180 Ağalar Önü Mescidi Genel Görünüş.....	112
Fotoğraf 3. 181 Mescidin Kuzeybatı Yönünde Bulunan Çeşmesi.....	112
Fotoğraf 3. 182 Çeşmenin Süsleme Detayı	113
Fotoğraf 3. 183 Çeşmedeki Niş Detayı.....	113
Fotoğraf 3. 184 Batı Cephesindeki Pencere Detayı.....	114
Fotoğraf 3. 185 Kuzey Cephede Yer Alan Pencere Lentosu.....	114
Fotoğraf 3. 186 Mihrabiye Sövesi- Fotoğraf 3. 187 Mihrabiye Lentosundaki Devşirme Malzeme	115
Fotoğraf 3. 188 Kuzeybatı Köşedeki Süsleme	115
Fotoğraf 3. 189 Mescidin Giriş Kapısı -Fotoğraf 3. 190 Giriş Kapısındaki Devşirme Malzeme	116
Fotoğraf 3. 191 Giriş Kapıdaki Devşirme Malzeme.....	116
Fotoğraf 3. 192 Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Kitabe ve Süslemeler	117
Fotoğraf 3. 193 Mescidin Mihrabı -Fotoğraf 3. 194 Mihrap Detayı	117
Fotoğraf 3. 195-Fotoğraf 3. 196 Mihrabın Süsleme Detayı	118
Fotoğraf 3. 197 Mihrabın Süsleme Detayı	118
Fotoğraf 3. 198 Minarenin Genel Görünüşü- Fotoğraf 3. 199 Sekizgen Kaide	119
Fotoğraf 3. 200 Kapı Kemerinde Bulunan Süsleme	120
Fotoğraf 3. 201 Elmalı Ömer Paşa Camii Genel Görünüş	121
Fotoğraf 3. 202-Fotoğraf 3. 203 Sütun Başlığı Detay	121
Fotoğraf 3. 204-Fotoğraf 3. 205 Sütun Başlığı Detay	122
Fotoğraf 3. 206-Fotoğraf 3. 207 Sütun Başlığı Detay	122
Fotoğraf 3. 208-Fotoğraf 3. 209 Sütun Başlığı Detay	123
Fotoğraf 3. 210-Fotoğraf 3. 211 Son Cemaat Yeri Mihrabiyeleri.....	123
Fotoğraf 3. 212 Taçkapı ve Kitabesi	124
Fotoğraf 3. 213-Fotoğraf 3. 214 Mukarnaslı Köşelikler.....	124

Fotoğraf 3. 215 Minber Alınlığı.....	125
Fotoğraf 3. 216-Fotoğraf 3. 217 Minber Korkuluğu Rozet Motifleri.....	125
Fotoğraf 3. 218 Mihrap Kavsarasının Altındaki Motifler.....	126
Fotoğraf 3. 219 Mihrap Detay Süslemeleri	126
Fotoğraf 3. 220-Fotoğraf 3. 221 Harim Sütun Başlıkları	127
Fotoğraf 3. 222-Fotoğraf 3. 223 Harim Sütun Başlıkları	127
Fotoğraf 3. 224-Fotoğraf 3. 225 Harim Sütun Başlıkları	128
Fotoğraf 3. 226-Fotoğraf 3. 227 Harim Sütun Başlıkları	128
Fotoğraf 3. 228 Harim Sütun Başlıkları	129
Fotoğraf 3. 229-Fotoğraf 3. 230 Tromplardaki Mukarnas Dizisi	129
Fotoğraf 3. 231-Fotoğraf 3. 232 Tromplardaki Mukarnas Dizisi	130
Fotoğraf 3. 233-Fotoğraf 3. 234 Minare Kaidesi.....	130
Fotoğraf 3. 235 Minare Şerefesi	131
Fotoğraf 3. 236 Minare Giriş Kapısı Üzerindeki Niş ve Rozetler	131
Fotoğraf 3. 237-Fotoğraf 3. 238 Medrese Sütunları	132
Fotoğraf 3. 239-Fotoğraf 3. 240 Medrese Sütunları	133
Fotoğraf 3. 241-Fotoğraf 3. 242 Son Cemaat Yeri Sütunları.....	134
Fotoğraf 3. 243 Kitabesi -Fotoğraf 3. 244 Son Cemaat Yeri Mihrabiyesi.....	134
Fotoğraf 3. 245 Pencere Üzerindeki Rozet.....	135
Fotoğraf 3. 246 Doğu Beden Duvarı'ndaki Rozet.....	135
Fotoğraf 3. 247 Yapının Mihrabı	136
Fotoğraf 3. 248 Minarenin Genel Görünüşü.....	137
Fotoğraf 3. 249 Caminin Giriş Kapısı	138
Fotoğraf 3. 250 Mukarnas Dizisi ve Rozetler.....	139
Fotoğraf 3. 251-Fotoğraf 3. 252 Mukarnaslar	140
Fotoğraf 3. 253-Fotoğraf 3. 254 Mukarnaslar	140
Fotoğraf 3. 255-Fotoğraf 3. 256 Mukarnaslar	141
Fotoğraf 3. 257 Mihrabı-Fotoğraf 3. 258 Minber Alınlığı.....	141
Fotoğraf 3. 259-Fotoğraf 3. 260 Minber Korkuluğu Rozeti.....	142
Fotoğraf 3. 261 Restorasyondan Sonraki Hâli.....	142

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 3. 1 Kemer Karnı Süsleme Çizimi	19
Çizim 3. 2 Arslan Başı Çizimi.....	26
Çizim 3. 3 Çeşme Eyvanı Yıldız Tonoç Çizimi ...	27
Çizim 3. 4 Etnografya Müzesi Burç Kitabesi Çizimi	30
Çizim 3. 5 Taçkapı Zikzak Bordür Çizimi.....	34
Çizim 3. 6 Taçkapı Geometrik Bordür Çizimi.....	35
Çizim 3. 7 Taçkapı Kemer Düğüm Motifi Çizimi.....	36
Çizim 3. 8 Taçkapı Süsleme Çizimi.....	45
Çizim 3. 9 Taçkapı Dış Bordür Çizimi	51
Çizim 3. 10 Taçkapı Orta Bordür Çizimi.....	52
Çizim 3. 11 Taçkapı Ana Bordür Çizimi.....	53
Çizim 3. 12 Mihrabın Çizimi.....	55
Çizim 3. 13 Tonozdaki Yıldız Motifinin Çizimi.....	56
Çizim 3. 14 Taçkapı Ana Motif Çizimi.....	84
Çizim 3. 15 Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabenin Çizimi	86
Çizim 3. 16 Taçkapı Lotus-Palmet Kompozisyonu	88
Çizim 3. 17 Kitabenin Üzerindeki Yedi Kollu Yıldız Motifi Çizimi.....	93
Çizim 3. 18 Taçkapı Bordür Çizimi.....	96
Çizim 3. 19 Taçkapı Rozet Çizimleri.....	105
Çizim 3. 20 Batı Duvarı Süsleme Çizimi	106
Çizim 3. 21 Kuzey Duvarı Süsleme Çizimi.....	107
Çizim 3. 22 Kuzeydoğu Duvarı Süsleme Çizimi.....	108
Çizim 3. 23 Doğu Duvarı Süsleme Çizimi	109
Çizim 3. 24 Güneydoğu Duvarı Süsleme Çizimi	110
Çizim 3. 25 Güney Duvarı Süsleme Çizimi	111

TABLO LİSTESİ

Tablo 4. 1 Taşçı İşaretlerinin Bulunduğu Yerler	147
Tablo 4. 2 Anadolu Selçuklu Yapılarında Bulunan Süslemeler (1)	154
Tablo 4. 3 Anadolu Selçuklu Yapılarında Bulunan Süslemeler (2)	155
Tablo 4. 4 Beylikler Dönemi Yapılarında Bulunan Süslemeler	155
Tablo 4. 5 Osmanlı Dönemi Yapılarında Bulunan Süslemeler	155
Tablo 4. 6 Çiçek Motifinin Bulunduğu Yerler	156
Tablo 4. 7 Kıvrım Dal Motifinin Bulunduğu Yerler	156
Tablo 4. 8 Palmet Motifinin Bulunduğu Yerler	157
Tablo 4. 9 Lotus-Palmet Kompozisyonunun Bulunduğu Yerler	158
Tablo 4. 10 Lotus-Palmet ve Rumi Kompozisyonunun Bulunduğu Yerler	158
Tablo 4. 11 Geometrik Kompozisyonlar	162
Tablo 4. 12 Geometrik Kompozisyonlar	164
Tablo 4. 13 Figürlerin Bulunduğu Yerler	165
Tablo 4. 14 Rozet ve Gülbezeklerin Bulunduğu Yerler	165
Tablo 4. 15 Sülüs Hatlı Kitabeler	167
Tablo 4. 16 Nesih Hatlı Kitabeler	167

ÖZET

Antalya, tarih boyunca önemli bir liman kenti olmuş ve bu da çeşitli devletlerin bu bölgeyi hakimiyetleri altına almak istemesine neden olmuştur. Antalya'yı fetheden devletler burada kendi kültürlerinin izlerini bırakmış ve bu kültürlerin izleri günümüze kadar ulaşabilmeyi başarmıştır. Antalya bölgesinde Likya Uygarlıklarından Osmanlı Devleti'ne kadar yapılan eserlerde taş malzeme yoğun kullanım alanı bulmuştur. Yapılar sadece taş malzemeye yapılmayıp aynı zamanda yapı süslemeleri de taş malzemeye sağlanmıştır.

Bu tezin araştırma konusunu içeren Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemleri de bu kültür zenginliğine katkı sağlamıştır. Yapılan incelemeler doğrultusunda bu üç döneme ait toplam 29 taş süsleme içeren yapı tespit edilmiştir. Bunlardan 18 adedi Anadolu Selçuklu, 5 adedi Beylikler, 6 adedi de Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bu yapıları oluştururken zaman zaman devşirme malzemeler de kullanmış olduklarına rastlanmıştır. Bu yapılardan oldukça yoğun süsleme programı gösteren Evdir Han ve Karatay Medresesi, Anadolu Selçuklu süsleme sanatının en belirgin özelliklerini göstermektedir. Bu süsleme programında yoğun olarak 8-10 kollu yıldızlar, zikzak süsleme şeritleri ve düğüm motifleri görülmektedir. Karatay Medresesi geometrik süsleme yoğunluğunun haricinde bitkisel kompozisyonlara da yer verilmiş zengin bir süsleme programı sunmaktadır. Alara Han figürlü süslemelere sahiptir; kandil koymak için tasarlanan arslan başları dikkat çekicidir. Beylikler Dönemi yapılarında, süsleme programı Anadolu Selçuklu etkileriyle devam etmiştir. Örneğin Emir Sinâneddin Medresesi'nin taçkapısında yer alan yıldız ve geometrik motifler Anadolu Selçuklu yıldız motiflerinin aynısı denilebilecek türdedir. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi ise bitkisel kompozisyon bakımından oldukça zengindir. Alanya'da yer alan Oba Medresesi'nin taçkapı sövesinde görülen ejder motifi ise oldukça dikkat çekicidir. Osmanlı Dönemine ait incelenen yapılarda ise süslemeler genellikle mihrap ve minberlerde yoğunlaşmıştır. Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Elmalı Ömer Paşa Camii'nde minberler mermerden yapılmış ve üstlerine ince işçilikle bitkisel motifler işlenmiştir.

Bu tez için yapılan araştırmalar neticesinde bulunan taş süslemeler, adı geçen dönemlerin bu coğrafyada varlıklarını sürdürdüklerine dair bir belge niteliğindedir. Taş malzeme gerek süslemelerde gerek yapıların inşasında önemli bir materyal olmuştur. Bu kadar dayanıklı bir malzeme olması ve neredeyse yüzyıllar boyunca kendini koruyabilmesi bakımından bize bu dönemlerin kültürel miraslarını belgeleyebilmemiz için önemli bir kaynak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı Devleti, Taş Süsleme

SUMMARY

STONE ORNAMENTING IN TURKISH PERIOD BUILDING IN ANTALYA

Antalya has been an important port city throughout history, and this has caused various states to want to dominate this region. The states that conquered Antalya left traces of their own cultures here, and the traces of these cultures have survived to the present day. Stone material has been used extensively in the works made in the Antalya region from the Lycian Civilizations to the Ottoman Empire. The buildings were not only made of stone material, but also the building decorations were made of stone material. Anatolian Seljuk, Beylikler and Ottoman Periods, which are the research subject of this thesis, also contributed to this cultural richness. In line with the investigations, a total of 29 structures containing stone decorations belonging to these three periods were identified. 18 of these are dated to the Anatolian Seljuk Period, 5 to the Beylikler, and 6 to the Ottoman Period. It has been observed that they sometimes used spolia materials when creating these structures. Among these buildings, Evdir Han and Karatay Madrasah, which show a very intense decoration program, show the most distinctive features of Anatolian Seljuk decorative art. In this decoration program, 8-10 pointed stars, zigzag ornament strips and knot motifs are frequently seen. Karatay Madrasa offers a rich ornamentation program that includes floral compositions in addition to the intensity of geometric ornamentation. Alara Han has figural decorations; The lion heads designed to place lamps are remarkable. In the buildings of the Beylikler Period, the decoration program continued with the influence of the Anatolian Seljuks. For example, the star and geometric motifs on the portal of Emir Sinaneddin Madrasa are the same as the Anatolian Seljuk star motifs. Zincirkıran Mehmet Bey Tomb is very rich in terms of herbal composition. The dragon motif seen on the portal jamb of the Oba Madrasa in Alanya is quite striking. In the structures examined from the Ottoman Period, decorations are generally concentrated on the mihrab and pulpit. In Tekeli Mehmet Pasha Mosque and Elmalı Ömer Pasha Mosque, the pulpits are made of marble and floral motifs are engraved with fine workmanship.

The stone decorations found as a result of the research conducted for this thesis are a document that the mentioned periods continued their existence in this geography. Stone has become an important material both in decoration and in the construction of buildings. Since it is such a durable material and can preserve itself for almost centuries, it has become an important resource for us to document the cultural heritage of these periods.

Keywords: Antalya, Anatolian Seljuks, Beylikler, Ottoman, Stone Ornamenting

ÖNSÖZ

Antalya önemli bir liman kenti olması sebebiyle tarih boyunca pek çok devletin ilgi alanında olmuştur. Antalya'yı hakimiyetleri altına alan devletler kendi kültürlerinin izlerini çeşitli yapılar üzerine işlemişlerdir. Bu kültür zenginliğini gösteren önemli unsurlardan biri de taş işçiliği olmuştur. Bu çalışma, Antalya'daki Türk Dönemi yapılarında bulunan taş süsleme örneklerini inceleyerek, bu yapıların bölümlerinde bulunan süsleme özelliklerini anlatmayı amaçlamaktadır. Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemine ait taş süslemeye sahip olan, kitabeler dahil olmak üzere, toplam 29 yapı incelenmiş, süsleme programının yoğun olduğu kısımların çizimleri yapılmış ve fotoğraflarla detaylıca açıklanmıştır.

Bu tezin konusunu içeren Antalya'da Türk dönemi yapılarında taş süslemeyle ilgili bir çalışma mevcut değildir. Tezde adı geçen yapılar, mimari ya da süsleme olarak çeşitli kaynaklarda ele alınmış ancak bir bütün olarak hiçbir kaynakta ele alınmamıştır. Böyle bir eksikliğin giderilmesi ve taş süslemenin Türk mimarisindeki önemini vurgulamak amacıyla bu tez hazırlanmıştır.

Bütün süreçte bana vakit ayırıp değerli bilgileriyle katkı sağlayan çok değerli hocalarım Sn. Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ'a ve Sn. Doç. Dr. Lokman TAY'a, arazi çalışmalarımda beni yalnız bırakmayan, bütün bir süreç boyunca arkamda durduğunu hissettiren, maddi ve manevi hiçbir desteğini benden esirgemeyen çok değerli anneme teşekkür ederim.

Ece DUMAN

Antalya, 2024

GİRİŞ

Tezin Amacı, Önemi ve Sınırlandırılması

Tezin araştırma konusu, Antalya'daki Türk Dönemi yapılarında mevcut olan taş süsleme örneklerini inceleyerek adı geçen yapılardaki süsleme programlarını ve özelliklerini anlatmayı amaçlamaktadır. Bu tarz bir çalışmanın seçilmesindeki amaç; Antalya'da Türk dönemi yapılarına ait taş süslemeyle ilgili bir çalışmanın mevcut olmamasıdır. Tezde adı geçen yapılar, çeşitli kaynaklarda yoğunlukla mimari özellikleri ele alınarak çalışılmış ancak süsleme özelliklerine fazla değinilmemiştir. Yapıların sınırlandırılması Antalya merkez ve ilçelerde mevcut olan Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi ile sınırlandırılmıştır.

Teze konu olan yapılar mevcut kaynaklardan araştırılmış, yerlerinde incelenmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Antalya bölgesinde günümüze kadar tam anlamıyla ulaşabilmiş ya da harap durumda olan Anadolu Selçuklu, Hamitoğulları - Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Dönemine ait, kitabeler de dahil olmak üzere, toplam 29 adet yapı tespit edilmiş ve bu yapılardaki taş süslemeler ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu dönemine ait 18, Beylikler dönemine ait 5, Osmanlı dönemine ait ise 6 yapı incelenmiştir. Bu yapılardaki süslemelerin fotoğrafları çekilmiş, bazı bölümlerdeki süslemelerin çizimleri yapılmış ve süslemelerin özellikleri detaylıca anlatılmıştır.

Tezin sunumunda, “Giriş”, “Antalya Coğrafyası ve Tarihi”, “Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme”, “Katalog”, “Değerlendirme”, “Sonuç” başlıkları altında belirli bir düzen izlenmiştir. “Giriş” bölümünde tezin konusu, amacı, sınırlandırılması ve izlenilen yöntemler belirtilmiştir. “Antalya Coğrafyası ve Tarihi” bölümünde şehrin coğrafi ve tarihi bilgileri verilmiştir. “Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme” bölümünde Anadolu Selçuklu’dan başlayarak Osmanlı’ya kadarki dönemde görülen taş süsleme gelişimi ve bu taş süsleme programının hangi kültürlerden etkilendiği detaylı bir şekilde belirtilmiştir. “Katalog” bölümünde yapılar, kronolojik sıralamaya göre yapılmış ve taş süsleme özellikleri bakımından tanıtılmaya çalışılmıştır. Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi yapıları olmak üzere üç alt başlık şeklinde anlatılmıştır. Eserlerin anlatımında şehirdeki konumları, varsa yapım tarihleri, varsa banileri, genel mimari özellikleri ve taş süsleme özellikleri detaylıca anlatılmıştır. Bu anlatım fotoğraf ve çizimlerle desteklenmiştir. “Değerlendirme” bölümünde, yapılarda görülen taş süslemelerin teknikleri, hangi malzeme ile yapıldıkları, hangi motif ve kompozisyonların görüldüğü, taş süslemelerin görüldüğü bölümler olarak alt başlıklar şeklinde anlatılmıştır. “Sonuç” bölümünde ise, elde edilen bilgilerin genel bir yorumlaması yapılmıştır.

Tezde faydalanılan tüm yayınlar, ilgili yerlerde dipnot şeklinde, tamamına ait liste ise “Kaynakça” bölümünde verilmiştir.

Kaynakların İncelenmesi

Antalya’daki Türk dönemi yapılarıyla ilgili başvuru kaynaklarından biri olan Leyla Yılmaz’ın “Antalya (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)”¹ kitabını kısaca ele almak gerekirse:

Yazar bu kitabında, Antalya merkezde yer alan yapıları incelemiştir. Bu yapıların özellikleri mimari olarak detaylıca anlatılmış, süsleme bakımından ise kısa bilgiler verilmiştir. Yapıların fotoğrafları ve bazı yapıların mimari çizimleri de kitapta yer almaktadır. Merkezde yer alan ve taş süsleme içeren yapıların belirlenmesinde, Antalya’nın tarihini de anlatması bakımından önemli olduğundan dolayı sık sık başvuru bir kaynak olmuştur.

Anadolu Selçuklu’da taş süslemenin gelişimini anlatması bakımından diğer bir önemli kaynak Gönül Öney’in “Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları”² kitabıdır. Yazar, kitabında taş süslemeye beş sayfa, figürlü taş kabartmaya ise yirmi iki sayfa ayırmıştır. Figürlü taş kabartmaların ne anlama geldiğini oldukça net bir şekilde anlatmıştır ancak taş süslemenin gelişiminin yalnızca beş sayfa anlatılması bilginin pekişmesi açısından yeterli değildir. Yine de taş gelişiminin anlatılması için önemli bir kaynak olarak başvurulmuştur.

Anadolu Selçuklu’nun taş süslemeleri icra ederken esinlendiği farklı kültürleri anlatması bakımından Semra Ögel’in “Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı”³ adlı kitabı başvuru bir kaynak olmuştur. Etkilenilen farklı kültürleri anlatmasının yanı sıra yapılarda görülen bitkisel ve geometrik motiflerin açıklamasını yapması bakımından da önemlidir.

Beylikler Devri’nde taş süsleme gelişimini anlatan önemli bir diğer kaynak Gönül Öney’in “Beylikler Devri Sanatı XIV. – XV. Yüzyıl (1300-1453)”⁴ kitabıdır. Anadolu Selçuklu döneminin sonundan itibaren Beylikler döneminde görülen taş süsleme gelişimini, çeşitli yüzyıllardan ve yapılardan örnek göstererek belirtmiştir.

Erken Osmanlı döneminde gelişim gösteren ve Klasik Osmanlı döneminde nasıl bir geleneğin devam ettirildiğini göstermesi bakımından Yıldray Özbek’in “Erken Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme”⁵ adlı eseri oldukça önemlidir. Yazar, hem yapıları süsleme açısından detaylıca anlatmış hem de bu süslemelerde görülen motifler ve süsleme tekniklerini de detaylıca anlatması bakımından oldukça önemli bir kaynaktır.

¹ Yılmaz, 2002

² Öney, 1992

³ Ögel, 1966

⁴ Öney, 1989

⁵ Özbek, 2002

Selçuk Mülayim'in "Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler; Selçuklu Çağı"⁶ isimli kitabı, Anadolu Selçuklu sanatında görülen geometrik süslemelerin kronolojik gelişmesini, hangi malzeme ve tekniklerin kullanıldığını bahsedilmiştir. Bölge özelliklerine göre ne gibi farklılıklar içerdiğini ve tipolojik olarak ayrımları anlatması bakımından oldukça önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶ Mülayim, 1982

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA’NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ

1.1. Antalya’nın Coğrafyası

Antalya, doğusunda Konya ve Mersin, kuzeyinde Isparta ve Burdur, batısında Muğla illeri ile komşudur. Antalya’da değişik yaşta ve nitelikte kayalar olan kristalen şist, fillat, mermer ve kireç taşları mevcuttur. Dağlık kesimlerde mezozoik ve tersiyer dönemlere ait formasyonlar bulunmaktadır. İlin büyük bir kesiminde yayılım gösteren mezozoik formasyonlar kireçtaşı, marn, filis ve serpantininden oluşmuştur. Antalya ortalama olarak dağlık bölgelerden oluşmaktadır. Akarsular ve faylar tarafından derin bir biçimde ayrılmış olan Toros Dağları ve yüksek platolar geniş yayılım alanına sahiptir. Torosların Batı Toroslar olarak bilinen kesimi ilin büyük bir kısmını kaplamaktadır ve Antalya Körfezi’nin her iki yanında da yer almaktadır. Körfezin batısında, güneybatı-kuzeydoğu yönünde, doğuda ise kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır⁷.

Sahadaki en önemli yükseltiler Akdağ, Susuz Dağları, Alaca Dağ, Beydağları ve Geyik Dağlarıdır. Beydağları ve Akdağ en yüksek dağlardır. Bu dağlar dizi halinde Konya, Karaman ile Antalya arasında bir sınır oluşturmaktadır. Antalya Körfezi’nin batısında Teke Platosu yer almaktadır. Batı ve orta Toroslar arasında Göksu’nun kanyon vadilerle ayırdığı Taşeli Platosu bulunmaktadır. Taşeli platosunun sadece batı kesimleri il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu iki plato engebeli alanları temsil etmektedir. Batı Torosların genel olarak kıyıya paralel uzanması nedeniyle kıyıdaki ovalar içerilere kadar sokulamamakta, hatta Antalya Körfezi batısında ve doğu kanadında dar bir sahil şeridi oluşturmaktadır. Bunların içinde en önemli olanları Demre, Finike, Antalya ve Alanya ovalarıdır. Kıyı gerisindeki ovalar ise yüksek dağlar arasında kalmış havzalarda bulunmaktadır.

Antalya’nın çeşitli kesimleri arasında sıcaklık, yağış ve rüzgâr gibi şartlarda farklılıklar mevcuttur. İklimde ait olan özellikler birlikte değerlendirildiğinde, yazları sıcak ve kurak geçtiği görülmektedir. Kışlar ise genellikle yağışlı geçmekle birlikte bu mevsimde iç kesimlerdeki sıcaklıklar kıyıya yakın kesimlere oranla daha düşük, don olayları daha fazladır. Bunun yanı sıra, ilkbahar yağışlarının payı kıyıya yakın kesimlerde iç kesimlere oranla daha azdır. Yerel sebeplerden ortaya çıkan bu farklılıklar haricinde iklim, Akdeniz iklim tipindedir. Bu iklim tipi, ildeki iklimin genel olarak karakterini vermekle birlikte, iç kesimler Akdeniz ikliminin biraz daha farklı bir geçiş tipine sahiptir.

⁷ Acar ve Atılğan, 2012: 47.

Antalya ilinde ekolojik koşulları etkileyen faktörlerin başında iklim ve morfolojik şartlar gelmektedir. Toros Dağları ile Akdeniz’e komşu kıyıları arasında düşey yönde, iklim koşulları ve buna bağlı olarak bitki toplulukları, birbirinden tamamen farklı ekolojik kuşaklar yer almaktadır. Bunlar 1000 m’ nin üzerine kadar yükselen alanlar Akdeniz alt bölümü, 2000 m. ye kadar yükselen kesimler Akdeniz dağ bölümü, bunun üstünde ise Akdeniz Dağ Çayırı bölümü olmak üzere üç tanedir. Tipik Akdeniz ikliminin görüldüğü Akdeniz alt bölümünde kızılçam ormanları ve çalı yani maki, Akdeniz dağ bölümünde sedir, köknar ve karaçam ormanları yaygındır. 2000 m’den sonra kireçtaşlarının olduğu kesimlerde kayalıklar; karstik çukurlar ve sulak alanlarda ise çayırliklar yer almaktadır. Tipik olarak Teke Yöresi ’nde görölmek üzere, Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş kuşağında yükselti ve bakı koşullarına göre yine üç ayrı ekolojik kuşak vardır⁸.

1.2. Antalya’nın Tarihi

Antalya iklimi, verimli toprakları, sahip olduğı uzun kıyı şeridi ile çeşitli dönemlerdeki uygarlıkların dikkatini çeken bir bölge olmuştur. Şehrin yer aldığı Pamphylia bölgesinin iskân tarihi, yakın çevredeki mağaralarda bulunan malzemenin de gösterdiği gibi, prehistorik döneme kadar inmektedir⁹. “Çok uluslu” anlamına gelen Pamphylia bölgesi, batıda Lykia ve kuzeyde Pisidia ile çevrilidir. Şehrin eski adının Attaleia olduğı, Pergamon Kralı II. Attalos (M.Ö. 158-138) tarafından kurulduğı ve adını da kurucusundan aldığı bilinmektedir¹⁰.

Şehrin, , Pergamon Kralı II. Attalos tarafından kurulmadan önce bir yerleşim merkezi olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir ancak, yerleşime oldukça uygun konumu ve topografyası gereğı doğal bir limana sahip olması, şehrin, tarihi çağların başlangıcına kadar inen bir geçmişe sahip olabileceğini düşündürmektedir¹¹.

Hellenistik dönemde, şehrin tamamıyla surlarla çevrili olduğı bilinmektedir. Söz konusu surlar daha sonra Roma, Bizans ve Türk dönemlerinde, yeni ilaveler yapılarak çokça onarılmıştır¹². Roma idaresinde Pamphylia’nın başkenti olan ve İmparator Augustus tarafından Roma askeri güçlerinin yerleştirildiğı Attaleia, M.S. 3. Yüzyılda artık bir Roma kolonisi olmuştur¹³. Roma idaresindeyken Aziz Paulus’un da uğrak yeri olmuş, daha sonraları da piskoposluk

⁸ Acar ve Atılğan, 2012: 65.

⁹ Kökten, 1958, Sayı: 11: s. 96.

¹⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/antalya> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

¹¹ Yılmaz, 2002: 5.

¹² Niemann ve Petersen, 1890: 8.

¹³ Bean, 1968: 21-22.

merkezi haline gelmiştir¹⁴. Bizans döneminde ise, 1084'te İmparator Aleksios Komnenos tarafından metropolitlik haline getirilmiştir¹⁵.

Bizans devrinde Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret limanlarından biri olan şehir, 11. Yüzyıl sonlarından başlayarak Bizanslılarla Türkler arasında sürekli olarak el değiştirmiş, şehir ilk kez Süleyman Şah tarafından 1085 yılında fethedilmiştir¹⁶. Bu tarihin doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte, Türk nüfusunun sadece Antalya'da değil, genel olarak Anadolu'da da güçlenmesi üzerine, Aleksios Komnenos'un batı ve güney Anadolu'ya tekrar askeri seferler düzenlemesi sonucu Antalya'nın da dahil olduğu uç bölgelerin, 11. Yüzyılın sonları ile 12. Yüzyılın hemen başlarında Bizanslılarla Selçuklular arasında devamlı bir siyasi ve askeri çekişme konusu oluşturan, güvenlikten yoksun bir bölge haline geldiği görülmektedir¹⁷. 1103'te Bizans sınırlarına dahil olan şehir, kısa bir süre sonra Türkler tarafından tekrar alınmış, 1120'de Ioannes Komnenos tarafından tekrar ele geçirilerek Bizans topraklarına katılmıştır¹⁸.

Sözü edilen tarihin bulunduğu yüzyıl içerisinde Selçuklular tarafından çeşitli zamanlarda fetih girişimleri olmuştur. Şehir, 1182'de II. Kılıç Arslan tarafından tekrar kuşatılmış, ancak bundan bir sonuç alınamamıştır. 13. Yüzyıl başında, 1204'te İstanbul'un Latinler tarafından fethi sırasında, Bizans'ın güneybatı Anadolu'daki son sabit şehri olan Antalya da bu karışık siyasi gelişmelerden payını almıştır¹⁹. Kendilerine ait bir donanmaları olmayan ve hakimiyetlerini sahil şeritlerinde planlı bir şekilde yaymayı düşüneyen Latin istilacılarına karşılık, devlet idaresinden uzan bu bölgelerde, Venedik'in yüksek hükümrancılığı altında kendi yönetimini kurabilenlerin türediği bilinmektedir. Korsanlığın ötesine geçemeyenler, çevredeki kent ve adaların büyük bölümünü ele geçirerek, bu karışık ortamda kolaylıkla hakimiyet kurabilmişlerdir. Antalya da bu şekilde Aldobrandini adında bir Frank'ın eline geçmiştir²⁰.

Antalya'nın iki aylık bir kuşatma sonucu fethi, Akdeniz'e açılan ve stratejik öneme sahip bir liman şehrinin Türklerin eline geçmesini sağlamıştır. Bu fetih, diğer yandan, özellikle 13. Yüzyıl Akdeniz ticaretini de büyük ölçüde etkilemiş aynı zamanda, Selçuklu ticaret politikasını da belirleyen sonuçlar getirmiştir. Antalya 5 Mart 1207'de Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmiştir. Fethin hemen ardından I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Venedikliler ve Kıbrıslı Latinler ile ticari antlaşmalar yaptığı bilinmektedir²¹. Sultan aynı zamanda

¹⁴ Seiff, 1875: 480.

¹⁵ Bean, 1968: 22.

¹⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/antalya> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

¹⁷ Turan, 1971: 161.

¹⁸ Turan, 1971: 161-162.

¹⁹ Yılmaz, 2002: 7.

²⁰ Turan, 1971: 283.

²¹ Turan, 1971: 285.

Mübârizeddin Ertokuş'u "Emirü's Sevahil" unvanı ile Antalya'ya subaşı tayin etmiştir. Ertokuş daha sonraları da bu bölgenin tarihinde uzunca bir dönem rol oynamıştır²².

Ticari imtiyazlar sayesinde oluşan yakınlaşma ve bir süre daha devam eden barış ortamı, yerli nüfusun ayaklanması sonucu, kentin 1212 yılında Kıbrıslı Franklar tarafından fethedilmesine neden olmuştur. Şehrin dört yıllık Kıbrıs idaresinden sonra, 1216'da I. İzzeddin Keykâvus tarafından tekrar geri alındığı bilinmektedir. Şehrin bu ikinci fethinin öyküsü, bugünkü surlar üzerinde yer alan kitabelerde de anlatılmıştır²³.

Bu ikinci fetihten sonra, Antalya subaşılığına tekrar Mübârizeddin Ertokuş getirilmiştir²⁴. Bu fethin ardından, Kıbrıs'taki Frank Krallığı ile iki ülkenin ticari talepleri üzerine, Antalya'da bir antlaşma yapıldığı bilinmektedir²⁵. Kısa bir süre sonra, özellikle I. Alaeddin Keykubad zamanında ve halefleri tarafından da Venedik, Piza, Provans, Toskana ve Cenevizlilerle pek çok ticari imtiyazlar tanıyan antlaşmalar da imzalanmıştır²⁶. Bu suretle, bütün bu Hristiyan ülkelerinin ticaret gemileri engellenmeden Antalya limanına girebilmişlerdir. Bunun Anadolu, Kıbrıs ve Mısır ekseninde, Doğu Akdeniz'de yeni bir ticari yapılanmaya neden olduğu söylenebilir²⁷.

Antalya, Güney Anadolu'nun en büyük ve doğal ticaret limanı olma özelliğini, en azından Köseadağ savaşına kadar korumuştur. Fakat gerek Antalya gerekse Alanya, Keykubad dönemindeki kışlık başkentler olma özelliğini 1243'te kaybetmeye başlamışlar ve bu olumsuz durumdan ticaret de fazlasıyla etkilenmiştir²⁸. Bu yüzden şehirdeki imar faaliyetleri 13. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren azalmıştır. Nitekim 1256 tarihinde, Selçuklu Sultanı IV. Kılıç Arslan'ın, o vakitler Antalya'da bulunan ağabeyi II. İzzeddin Keykavus'a yazdığı bir mektupta, bu bölgede sadece birkaç köyün bayındır olarak kalabildiğinden bahsetmesi, Antalya'nın da siyasi karışıklıklardan fazlasıyla etkilendiğini açıkça göstermektedir²⁹.

Şehrin 13. Yüzyılın ikinci yarısından sonraki durumu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Bilinen, yüzyılın bitiminde, şehrin Teke aşiretine mensup bir beyin idaresi altında olduğudur³⁰. Fakat bu da uzun sürmemiş ve Antalya Hamidoğulları Beyliği'nin eline geçmiştir³¹.

²² Turan, 1947: C.XI, 416.

²³ Tevhid, 1925: C.15, s.165-176.

²⁴ Turan, 1971: 309.

²⁵ Turan, 1958, 114-115, 139-143.

²⁶ Yılmaz, 2002: 8.

²⁷ Turan, 1958: 115, 143-146.

²⁸ Flemming, 1964: 16, 26.

²⁹ Turan, 1958: 64-65.

³⁰ Ak, 2018 (bkz. Kaynakça).

³¹ Flemming, 1964: 127-128.

1332 yılında Anadolu'ya ayak basan İbn Batuta da Antalya'nın Hamidoğulları 'ndan Yunus Bey oğlu Hızır Bey'in idaresinde bulunduğunu yazmıştır³².

Şehir 24 Ağustos 1361'de Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan tarafından ele geçirilmiş ve on iki yıl sonra 21 Mayıs 1373'te Emir Mübârizüddin Mehmet Bey tarafından tekrar geri alınmıştır. 1390 yılında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılan Antalya, kesin olarak bilinemese de 1427 tarihine kadar Osmanlı-Tekeoğulları Beyliği arasında sık sık el değiştirmiş, söz konusu tarihte de Osmanlı hakimiyetine girmiştir³³.

15. yüzyılda Antalya'nın da yer aldığı Teke yöresi, Teke Sancağı adıyla anılmaya başlamıştır. 18. Ve 19. Yüzyılda, genellikle Konya ve Karaman Eyaletlerine bağlı bir sancak olarak idare edilen Antalya, 19. Yüzyılın ilk yarısında Teke Sancağı ile Hamid Sancağı'nın birleştirilmesinden sonra, vezir rütbesindeki paşalara sancak yöneticiliği³⁴ olarak verilmeye başlanmıştır³⁵. 1864'teki vilayet teşkilatlanmasıyla, kendi adı ile anılan bir vilayet haline getirilmiştir³⁶.

³² İbn Batuta, 1981: 7.

³³ Yılmaz, 2002: 9.

³⁴ Mutasarrıflık olarak verilmiştir.

³⁵ Özdemir, 1994: C.7 s.1370.

³⁶ Türk Ansiklopedisi: 98.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MİMARİSİNDE TAŞ SÜSLEME

2.1. Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme

Yapıların inşasında vazgeçilmez bir malzeme olarak kabul edilen taş, doğada bol miktarda bulunmasının yanı sıra taşıyıcı gücünün fazla olması, hava olaylarına dayanıklılığı, zengin ve görsel bir plastik etkiye uyarlanması gibi özelliklerinden dolayı, yapılarda tercih edilen malzeme türü olmuştur.

Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları, İslam sanatı çerçevesinde incelendiğinde büyük yenilikler ortaya koymuştur³⁷. Özellikle taş süsleme, figürlü kabartma ve heykel, çini, ahşap, halı dallarında sunulan malzeme yeni denemelerle İslam sanatında yeni sayfalar açmıştır. Selçuklu sanatının getirdiği aşamalar Anadolu dışında da yansımalar bulmuştur. Anadolu Selçuklu mimari süslemesinin büyük benzerlik gösterdiği Gazne eserleri de taş, mermeri bolca kullanmışlardır³⁸. Gazne sanatında figür içeren kabartmalar çoktur. Anadolu Selçuklu'ya figürlü plastiğin buradan geçmiş ve gelişmiş olması oldukça muhtemeldir. Gazne sanatında kullanılan bitkisel motiflerde, Anadolu Selçuklu'da birçok kez kullanılan motiflere rastlanmıştır: Tepeden ayrılmış palmetler, toparlak ve düğmeli rumiler gibi³⁹. Palmet ve rumi çiftinin çevrelediği diğer palmetler, bitkisel frizlerin esasını teşkil etmiştir. Örneklerin benzerliği ile Gazne taş tezyinatının, doğrudan doğruya Anadolu Selçuklu ile sıkı bir bağ kurduğu anlaşılabılır⁴⁰. Anadolu Selçuklu mimarisi sadece Gazneliler'den değil aynı zamanda Büyük Selçuklu, Suriye ve Irak, Kafkaslar, Gürcü ve Ermeni sanatlarından da etkilenmiştir. Büyük Selçuklular döneminde mimari tezyinat tuğla ve stuko olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tezyinat tuğla dizilerine dayanmıştır. Anadolu Selçuklu tezyinatını etkileyen kısım ise; kubbenin altındaki nişler galerisinde, nişlerin etrafını dikdörtgen bir çerçeve halinde çeviren yuvarlak silme, dik ve yatay kenarlarda devamlı yuvarlak ilmekler atmıştır. Bu durum Anadolu Selçuklu eserlerinde oldukça sık rastlanan bir durum olmuştur⁴¹.

Tezyinatta Anadolu Selçuklu sanatının geometrik üslubunun menşei Orta Asya ve İran eserleri olmuştur. İran'da stuko üslubu Anadolu Selçukluların bitkisel süslemelerinin önemli kaynağıdır: Asma yapraklı kıvrım dallar, mihrap ve sütuncelerin hayat ağacı tasavvuruna

³⁷ Öney, 1992: 2

³⁸ Ögel, 1966: 104

³⁹ Ögel, 1966: 105

⁴⁰ Ögel, 1966: 106

⁴¹ Ögel, 1966: 107

uymaları, lotus formları, büyük ve hayali bitkiler ve nar motifleri gibi⁴². İran bitkisel stuko üslubunda Sasani bitkisel süslemeleri geniş bir kaynak olmuştur. Bu etkilerle gelen çeşitli palmet formları, üç bölümlü palmet gibi, Anadolu Selçuklu mimari bezemesinde de sıklıkla kullanılmıştır.

Suriye ve Irak'ta, 12.-13. Yüzyılda gelişen sanat döneminde enine ve boyuna çubuklar birer örnek olmuştur. Çubuklar arasındaki yıldız sahalar daire ve noktalar işlenmiştir. Anadolu Selçuklu'da çubuklar, plastik bir şekilde işlenmiş ve kendi başına bir şekil olarak kabul edilmiş tamamlayıcı ara formlar olmuştur⁴³. Zengi döneminde yapılan tezyinatın özellikleri; yaprak şekillerinin uzunlamasına yapılması, sap ucu olarak birkaç palmet tipinin devamlı olarak kullanılması, yakın sapların düğmevari çengellerle birbirine bağlanması, sapların çokluğu, stilize dal çatallaşmaları, büyük bir karışıklık göstermesine rağmen tek dalların ve kıvrılmaların kesin bir tarzda takip edilebilmesidir. Anadolu'da Zengi döneminin bu rumileri ve düğmevari uç kıvrımları, taş malzemelerde sıklıkla kullanılmıştır⁴⁴. Zengi döneminin Şam'daki eserleri, Anadolu ile daha sıkı bir yakınlık göstermiştir. Anadolu taş süslemesinde sıklıkla görülen yarım yıldız oymalar, Şam eserlerinde bolca işlenmiştir⁴⁵.

Anadolu Selçuklu sanatının etkilendiği bir başka bölge olan Kafkas sanatı, geometrik motifleri geçmeler, basit düğümlü geçmeler ve türlü varyasyonlardan oluşturmuştur. Köşeli ilmikler atan geçmeler Kelt, Germen geçmelerine ilgi çekici bir şekilde benzemektedir. Kafkas bölgesinde yayılmış birçok haçkâr, Kelt haçlarını hatırlatmaktadır. Evdir Han'ın kemerinde görülen motifin Anadolu'ya bu bölgelerden geldiği tahmin edilmektedir⁴⁶. Ancak daha Emevi döneminden itibaren Arap sanatında mevcudiyeti, İbn Tolun Camii kemerlerinde de bu motifin bir varyasyonu da bulunmaktadır⁴⁷. İslam sanatı içinde geçmeler ve onların bir nevi analizi, gelişimi olan bu tip motifler ilk devirlerden itibaren Orta Asya mirası olarak mevcuttur. Anadolu'da ilk geçmelerde Hitit'lerin izlerinin yaşadığına işaret etmiştir. Evdir Han motifi örneğinin Ermeni-Gürcü sanatında da varyasyonları mevcuttur⁴⁸. İran-Anadolu örneklerine hakim köşeli hatlar, keskin profiller ve soyut tasavvurlar yerine Kafkas sanatında dalgalı hatlar, organik bir menşeyinden ayrılmamış olanın izleri vardır. Kapalı geometrik motifli rozetler, Kafkas sanatında oldukça fazla görülmüştür. Anadolu eserlerindeki rozetlerle benzerlikleri bazı eserlerde daha

⁴² Ögel, 1966: 115.

⁴³ Ögel, 1966: 118.

⁴⁴ Ögel, 1966: 119-120.

⁴⁵ Ögel, 1966: 120.

⁴⁶ Ögel, 1966: 122.

⁴⁷ Ögel, 1966: 122.

⁴⁸ Ögel, 1966: 122-123.

fazladır. Bitkisel örneklerde Sasani etkisinden gelen benzer motifler Anadolu’da ve Kafkas sanatında da mevcuttur. Figürlü süsleme ise Kafkas sanatında oldukça primitiftir⁴⁹.

Artuklular, Anadolu Selçukluları ile, onlara tabi olarak, uzun süre Anadolu’da tutunmuş, yüksek seviyede sanat eserleri bırakmışlardır. Eserler bolca hayvan figürlü kabartmalar içermektedir. Rumiler oldukça kıvrak şekilde kıvrım dallar olarak işlenmiştir. Dilimli uzun rumiler yanında bol düğmeli olanlar da mevcuttur⁵⁰. Geometrik örnekler çerçeveyi kaplamıştır. Gelişmiş ve girift bir yıldız sistemi şeklindedir. On kollu yıldızlar kaydırılmış eksenlerde sık sıralanmış, ara parçalara fazla yer verilmemiştir. Şeritler Selçukluların 1223’ten sonra en çok rağbet ettiği tarzda, ortaları yivli olarak işlenmiş olup keskin profilidir. Bu teknik aynı zamanda Kafkas sanatında da yaygındır⁵¹.

Selçuklu devrinin geliştirdiği mimari süsleme ve el sanatları 14. Yüzyılda bir dönem noktasına gelmiştir. Çeşitli Türk topluluklarının bağımsız beylikleriyle, Anadolu sanat ve kültür hayatında yeni bir arama ve deneme devresine geçilmiştir⁵².

Anadolu’da büyük bir yapı faaliyeti gösteren Selçukluların ana malzemesi taş olmuştur⁵³. Taşı, özellikle dini ve sivil eserlerinin taçkapılarında büyük ustalık ve ince bir zevkle bezeyerek Anadolu’ya özgü bir üslup yaratmışlardır. Selçuklular, ana malzemenin tuğla olduğu İran Selçuklu mimarisinden sonra, Anadolu’ya büyük yenilikler getirmişlerdir. Taş süslemenin taçkapılardan başka en ilginç kullanılma alanı minare, mihrap, minber, konsol, kemer, eyvan, profiller, pencere kemerleri, tonozlar ve sütun başlıklarıdır⁵⁴.

Cami, mescit, medrese, kervansaray, türbe gibi çeşitli yapılarda yer alan taş süsleme, yapı türüne göre değişen bir ayrılık göstermemiştir. Bölgesel olarak da kesin bir özellik saptamak olanaksız olmuştur. Ancak Divriği, Sivas, Erzurum gibi taş süslemeli eserlerde yüksek kabartma tekniğine daha çok ağırlık verildiği dikkati çekmektedir⁵⁵. Tekstil karakterli, daha yassı kabartma bezeme ise daha çok Konya, Kayseri bölgesine hakim olmuştur. Mimari dışında taş bezemenin en başarılı bir şekilde uygulandığı alan mezar taşlarıdır⁵⁶.

Anadolu Selçuklu eserlerinin dış görünüşünde bütün ağırlık bir eyvan anıtsallığında olan taçkapılarda toplanmıştır. Çoğunlukla stalaktit kavsaralı olan taçkapı nişi, öne bir sivri kemer, sonra da dikdörtgen, süslü taş işçiliğine sahip bordürle kuşatılmıştır. İçte yayvan kemerli kapı açıklığı yer almaktadır. Nişin yan duvarlarında çoğunlukla süslü küçük bir mihrabiye

⁴⁹ Ögel, 1966: 124.

⁵⁰ Ögel, 1966: 125.

⁵¹ Ögel, 1966: 125-128.

⁵² Öney, 1992: 3.

⁵³ Öney, 1992: 9.

⁵⁴ Öney, 1992: 9.

⁵⁵ Öney, 1992: 9.

⁵⁶ Öney, 1992: 9 .

görülmektedir. Bu mihrabiyelerin Anadolu'da ilk örneği Evdir Han'dır⁵⁷. Sütunceler ve niş köşelerini süsleyen iri rozetler, genellikle taçkapılarda rastlanan bir bezeme unsurudur⁵⁸.

Taş süslemenin özellikle 13. Yüzyılda, oldukça zenginleşen Selçuklu mimarisinde girift ve başarılı örnekler verdiği görülmektedir. Genellikle 13. Yüzyılın ilk yarısından olan erken örnekler daha yassı kabartma, tekstil karakterinde bezeme ile dikkati çekmektedir. Konya Sırçalı Medrese, Divriği Kale Camii, Aksaray Alay Han, Antalya Evdir Han taçkapıları gibi arkaik karakterli yapılar bu erken stile örnektir⁵⁹. Bu taçkapılarda geometrik ağlar, köşeli desenler, kufi yazı ana dekoru teşkil etmiştir. Bu erken örneklerde dıştan içe doğru önce silmelerle ayrılan çerçeveler görülmektedir. İkinci veya üçüncü sırada geniş bir geometrik bordür yer almaktadır. Basık ve yayvan olan stalaktitli taçkapı nişi yine bir geometrik bordürle kuşatılmış ve bu bordür nişin köşelerinde içeri kıvrılarak, içini de dolanmıştır. Stalaktitler iri tutulmuştur. Niş köşeliklerinde rozetler görülmektedir⁶⁰.

13. yüzyılın ikinci yarısında dekor daha dolgun, taşkın ve barok bir karakter kazanmıştır. Çok katlı etkisi yapan, birbirini kesen kompozisyonlar, iri ve şişirilmiş gibi duran, tam ve yarım palmetler, lotuslar, arabeskler, neshi ve kufi yazı bordürleri altında girift bitkisel zemin tipik özellikler olmuştur⁶¹. Yazı şeritleri büyük ağırlık kazanmıştır. 13. Yüzyılın sonuna doğru bitkisel dekor giderek fazlalaşmıştır. Çok katlı bitkisel ve geometrik dekor, bir heykel anıtsallığı ile işlenmiş taşkın yapraklar, sütun demetleri, profiller büyük bir yaratıcılık örneği olmuştur⁶².

Anadolu Selçuklu taş süslemesinde kompozisyonlar büyük çeşitlilik göstermektedir. Her eserde değişmiş, fakat belli bir sistem ve şema aynı kalmıştır. Örneğin, dış ve iç taçkapısı olan çok sayıdaki kervansaray yapılarından hiçbirinde iki taçkapının süslemesi birbirinin aynısı olmamıştır. Her biri bir sanat ürünü olan Selçuklu taçkapılarının gezici ustaların veya atölyelerinin işi olduğu tahmin edilmektedir⁶³. Mihraplar çoğu kez yapı içinde taçkapılarla yarışan bir taş işçiliği sunmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi mihraplarının büyük çoğunluğu kesme taştan yapılmıştır. Mihrapların boyutları genellikle yapının iç mekanlarıyla orantılıdır. Mihrapların taş bezemesi taçkapılardakine benzer bir gelişme göstermiştir. 12. Yüzyıl sonu ve 13. Yüzyıl başında yapılan mihraplarda oymalar daha yüzeysel yapılmıştır. Dekor fazla girift değildir ve geometriktir. Daha geç tarihli mihraplarda süslemeler yüksek kabartma şeklinde yapılmıştır. Bitkisel ve geometrik süslemeler sıklaşmış ve zenginleşmiştir. 13. Yüzyılın son çeyreğinde yapılan

⁵⁷ Ögel, 1966: 4.

⁵⁸ Öney, 1992: 9.

⁵⁹ Öney, 1992: 10.

⁶⁰ Öney, 1992: 10.

⁶¹ Öney, 1992: 10.

⁶² Öney, 1992: 10.

⁶³ Öney, 1992: 10.

mihraplarda geometrik ve bitkisel dekor ile yazı bir arada, zengin ve girift bir şekilde kullanılmıştır⁶⁴. Selçuklu taş işçiliğinde bitkisel unsur, geometrik motifler, yazı ve daha az olarak figürlü dekor, ana süsleme unsuru olmuştur. Bitkisel dekorda ana motif üç dilimli palmet yapraklarıdır. Bazen sadece yarım palmet yaprağı işlenmiştir. Çoğu kez de yarım ve tam palmetler girift bir bitkisel ağ, arabesk meydana getirmiştir. Yarım ve tam palmetlerin uçlarında meydana gelen düğüm gibi kıvrılmalar (volütler), Türk bezeme sanatının en belirgin özelliğidir. Yaprak bezemeleri bazen daha çok lotusa benzer şekillerde bordürler meydana getirmiştir. Bizans dönemi devşirme sütun başlıklarının etkisi ile oldukça stilize akantus yaprakları da kullanılmıştır. Bunlar genellikle iki katlı yaprak sırasına sahiptir⁶⁵.

Selçuklu taş işçiliğinde bordür olarak, çeşitli zincire benzer geçme motifleri bol bol uygulanmıştır. Geometrik geçme ağların, çokgenlerin ve yıldızların meydana getirdiği örnekler de oldukça boldur. Çoğu zaman bu geçme geometrik ağların içinde irili ufaklı rozetler de dikkati çekmektedir. Taçkapı köşeliklerinde çoğu kez birer iri rozet yer almaktadır. Yassı ve işlemeli, bezen de küre şeklinde kabarık olarak işlenmiştir. Üzerleri bitkisel ajur desenlidir. Bu iri rozetlerin etrafında bazen daha küçük başka rozetler de yer almaktadır. Rozetlerin genellikle gezegen sembolü olduğu düşünülmektedir⁶⁶.

Önemli bir süs unsuru olarak değerlendirilen yazı, 13. Yüzyılın ortalarına kadar kitabelerde yer almıştır. Daha sonra taçkapı ve mihrap kompozisyonlarında girift bordürler halinde önemli bir yer tutmuştur. Erken örneklerde kufi ve bitkisel unsurla karışmayan yazılar hakimken, daha sonra çok katlı etkisi veren, arabesk zemin üzerinde yer alan yazılar dikkati çekmektedir. Selçuklu mimarisinde taçkapı ve mihrap niş kavsaralarını dolduran stalaktitler, konsol, kemer, pencere, saçak, sütun başlığı gibi çeşitli mimari unsurlarda önemli bir süsleme unsuru olmuştur. Bunlar farklı formlarda ve sayısı değişen sıralarla yüzeylere hareket kazandırmışlardır⁶⁷.

Selçuklu dönemi sütun başlıkları taş süslemenin büyük ustalıklarla değerlendirildiği önemli unsurlardır. Çoğu kez antik bir eserden aktarılarak yeniden kullanılan çeşitli tipte başlıklar, farklı üsluplarına rağmen, Selçuklu ustalarının taş işçiliği ile uyum sağlamıştır. Palmet, stilize akantus ve stalaktit bezemelerle süslü veya sade sütun başlıkları, çeşitli tipte devşirme örneklerde de olduğu gibi çoğu zaman her biri diğerinden farklı olarak işlenmiştir⁶⁸.

Beylikler dönemi süsleme sanatında, bitkisel ve geometrik şekiller sonsuza kadar uzanabilecek kompozisyonlarla işlenmiştir. Selçuklu sanatında sık rastlanılan figürlere Beylikler

⁶⁴ Öney, 1992: 11.

⁶⁵ Öney, 1992: 11-12.

⁶⁶ Öney, 1992: 12.

⁶⁷ Öney, 1992: 12.

⁶⁸ Öney, 1992: 12.

döneminde pek rastlanmamaktadır. Süsleme; stilize çiçekler, rumiler, geometrik geçmeler ve yazı şeritlerinden oluşmuştur. Karamanoğlu beyliği mimari eserlerinde bitkisel desenler daha ağır basmaktadır. Erken Osmanlı sanatında geometrik desen, Anadolu Selçuklularda olduğu gibi önem kazanmıştır. Beylikler döneminde, süslemelerde motif ve kompozisyonlar malzeme ve tekniklere göre fark etmemiştir. Bu da desenlerin nakkaşlar tarafından çizildiğini göstermiştir⁶⁹.

Taş, Anadolu Selçuklu döneminden başlayarak Anadolu'nun ana yapı ve süsleme malzemesi olmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde büyük beceri geliştiren taşçı ustaları bu başarılarını Beylikler döneminde de sürdürmüştür. Orta ve Doğu Anadolu'nun taş işçiliğinde 14.-15. Yüzyıllarda Anadolu Selçuklu üslubunun etkisi görülmektedir. Batı Anadolu beyliklerinde ve Osmanlılarda 14. Yüzyıldan başlayarak gözlenen daha sade bir anlayışa sahip taş işçiliği etkisini yüzyıl ilerledikçe diğer bölgelerde de hissettirmiştir. Beylikler dönemi eserlerinde taş kabartmaların yanı sıra şebeke, renkli taş ve kakma işçiliğine de önem verilmiştir.

Taş kabartmalar, Anadolu Selçuklu dönemi düzeyinde olmasa da yapıların süslemelerinde oldukça önemlidir. Yüzeysel işlenen bu kabartmalar, geniş alanları kaplamamıştır. Yapı dışında taçkapılarda, pencere alınlıklarında yer almıştır. Yapı içinde taş kabartma daha az kullanılmıştır. Sütun, destek başlıkları ve yastıkları, nadir olarak da mihraplar taş oymalarla süslenmiştir. 14.-15. Yüzyıllarda aynı kentlerde bulunan bazı eserlerde oldukça zengin taş süslemelere rastlanırken, bir diğerinin daha sade tutulduğu görülmüştür. Geometrik, bitkisel ve yazı motiflerinin dengelenmesinde de böyle farklılıklar dikkati çekmiştir⁷⁰.

15. yüzyıl Beylikler dönemi mihraplarının çoğu taştır. Bu mihrapların oldukça sade, profilli mermer işçiliği Anadolu Selçukluların zengin taş kabartmalı mihraplarından farklı olarak işlenmiştir. Taş işlemenin en zengin uygulama alanlarından biri de mihrap, taçkapı, kubbe geçişleri, kubbe, sütun ve destek başlıklarında, bordürlerde yer alan mukarnaslar olmuştur. Mermer şebekeler daha çok son cemaat yerlerinde, minberlerde, pencerelerde uygulama alanı bulmuştur. Geometrik geçmeli motifleriyle çoğu kez birbirlerinden farklı ve zengin bir program sunmuşlardır.

Renkli mermer ve taşların bir arada kullanılmasıyla sağlanan hareketli yüzeyler devrin özelliğini yansıtmıştır. Bu tarz süsleme (11-14. Yüzyıl) Suriye ve Mısır, Eyyubi, Zengi ve Memluk devri mimarisinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Doğal olarak Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgesi Beylikler dönemi yapılarında benzer uygulamalara rastlanmıştır. Kapı ve

⁶⁹ Öney, 1989: 29.

⁷⁰ Öney, 1989: 29-30.

pencere kemerlerinde, kilit taşlarında, mihraplarda, revak kemerlerinde, iki veya daha çok renkte taş süslemeler yapılmıştır⁷¹.

Suriye etkisinde kemer süsleme tarzı, Anadolu Selçuklu eserlerinden Konya Karatay Medresesi'nde de görülen düğümlü kemer bordürleridir. Bu tarz kemerler Beylikler dönemi pencere ve taçkapılarında da karşımıza çıkmaktadır. Dönüşümlü olarak iki renk taşla işlenmiş kemerler Beylikler dönemi mimarisinde oldukça sık uygulanmıştır⁷².

Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde gelişen taş süsleme, Osmanlı döneminde bu yeni kimliğiyle görülmektedir. Osmanlı sanatında taş işçiliği teknik ve malzeme yönünden kabartma, şebeke ve renkli taş veya benzeri malzeme ile kakma olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Şebekeler bu dönemde en çok korkuluklarda karşımıza çıkmaktadır⁷³. Birden fazla çeşitli taşın bir arada kullanılmasıyla meydana getirilmiş süslemeler, 15. Yüzyıl başlarından itibaren oldukça sık rastlanılan bir süsleme çeşidi olmuştur. Alternatif kullanılan iki renk taşla meydana getirilmiş kemerler ve bunların sadece kaplama suretiyle meydana getirilmiş daha dekoratif benzerleri, bu grupta en geniş yeri tutmaktadır. Osmanlı taş süslemesinin büyük kısmını kabartmalar teşkil etmektedir. Bunlarda yuvarlak, sivri profilli veya düz yüzeyli olmak üzere çeşitli tekniklerin hepsi ile oldukça alçak kabartmalar meydana getirilmiştir⁷⁴. 15. Yüzyılda, rumi-lotus-palmet grubu motifler ve mukarnaslar taş süslemede ön plana geçmiştir. Bu dönemde taş süslemenin en önemli kısmının dış cephelerle sınırlı kaldığı görülmektedir.

Anadolu Selçuklularında taş veya mermer malzemenin hangi bölgeler ve ocaklardan, nasıl yöntemlerle elde edildiğine dair döneminden bir bilgi günümüze ulaşamamıştır. Aynı kaynak eksikliği durumu, Erken Osmanlı dönemi içinde geçerlidir⁷⁵. Daha sonraki dönemlere ait belgeler yoluyla, Osmanlı imparatorluğunda mermer ve taş çıkarılan merkezler, çıkarma ve işleme yöntemleri, taş ve mermer fiyatları, işçi ücretleri ve malzemenin nakline ilişkin bilgilere rastlamak mümkün olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda taş ve mermer malzemenin, ocaktan çıkarma ve devşirme şeklinde iki elde etme yöntemi mevcuttu. Bazı şehirlerin çoğunda taş ya da mermer ocağı olmadığı için daha çok eski harabelerden malzemelerin devşirilmesi söz konusu olmuştur⁷⁶. Mermer veya taşın ocaktan çıkarılmasında, antik dönemlerden bugüne üç yöntem kullanılmıştır. Oluk açma, delik delme-çatlatma, testere ve tellerle kesme adı verilen bu üç yöntemden birinde, bıçkılar vasıtasıyla genelde dikey şekilde parçalar kesilmekte, diğerinde büyük demir çiviler yardımıyla belirli kalınlıktaki parçalar çatlatılarak ana kütleden

⁷¹ Öney, 1989: 30.

⁷² Öney, 1989: 31.

⁷³ Demiriz, 1979: 11.

⁷⁴ Demiriz, 1979: 12.

⁷⁵ Özbek, 1999: 40.

⁷⁶ Özbek, 1999: 41.

koparılmaktadır⁷⁷. Taş süslemede ustalar, birim kompozisyonu taş üzerine aktararak, önce kabaca şekli ortaya çıkarıp daha sonra ince işçilikle yüzey işlemeciliği ve zımparalama, parlatma gibi işlemleri yapmışlardır⁷⁸.

Alçı taşı, bazalt, kireç taşı, çakmak taşı, granit, mermer, obsidyen, kum taşı gibi taş türlerinin, neredeyse tamamının Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bol miktarda var olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, mermerin Anadolu'nun antik şehirlerinin çoğunda temel yapı ve dekorasyon malzemesi olarak benimsendiği ve Akdeniz havzasında ticaretinin yapıldığı da bilinmektedir. Taş malzemenin Anadolu topraklarındaki bu bolluğu, Türk mimarisinin bu topraklarda geçirdiği dönemin önemli sonucu olarak, temel yapı ve süsleme malzemesi olarak kullanılmasına yol açmıştır⁷⁹.

Erken Osmanlı ve Osmanlı döneminde taş süslemenin yoğunlukla görüldüğü yerler taç kapı ve kapılar, pencereler, şebekeler ve korkuluk levhaları, sütunlar, mihrabiyeler, minareler, kemer üzengi ve kilit taşları, revak duvarları, çeşmelerde kurnalar ve ayna taşları, silmeler, kabalar, gülbezekler, duvar panoları ve madalyonlar, sundurmalar, mihraplar ve minberler olmuştur. Motiflerde ise Anadolu Selçuklu ve Beylikler yapılarında görülen akantus, palmet, rumi, lotus, hatayi ve sap, kıvrım dal motiflerine yenilik olarak sayılabilecek çınar yaprakları, diğer çeşitli yaprak motifleri ve lale görülmektedir.

⁷⁷ Özbek, 1999: 46.

⁷⁸ Özbek, 1999: 50.

⁷⁹ Kuban, 1993: 117.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Anadolu Selçuklu Dönemi Yapıları

Harap halde ya da yapılan restorasyonlar neticesinde günümüze kadar ulaşabilmiş örnekler Antalya merkez ve ilçelerinde yer almaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Anadolu Selçuklu Dönemine ait kitabeler dahil olmak üzere 18 adet taş süsleme içeren yapı bulunmuştur. Antalya il merkezinde dokuz, Alanya ilçesinde beş, Döşemealtı ilçesinde iki, Kemer ilçesinde bir, Korkuteli ilçesinde bir adet olacak şekilde dağılım göstermiştir.

3.1.1. Ahi Yusuf Türbesi

Antalya Kaleiçi'nde, Selçuklu Mahallesi Mermerli Sokak'ta yer almaktadır (Fotoğraf 3.1). Yapı, kareye yakın dikdörtgen prizmal gövdeli, kırma çatılıdır ve aynı avlu içinde yer alan Ahi Yusuf Camii'nin güneyine inşa edilmiştir. İnşa ve onarım kitabesi tespit edilememiştir. Binanın üst katı mescit, alt katı türbe olarak kullanılmaktadır⁸⁰.

Fotoğraf 3. 1 Ahi Yusuf Türbesi Dıştan Görünüş

Mekâna, kuzey duvarına açılmış sivri bir kemer ile girilmektedir. Güney duvarında yarı dairesel ve yuvarlak kemerli basit bir mihrap nişi yer almaktadır. Mescit bölümünün batı cephesinde günümüzde pencere işlevi gören sivri kemerli bir açıklık yer almaktadır. Bu kemerli açıklık, Ahi Yusuf Türbesi'nin tek süsleme ögesidir. Kemer açıklığı mermer malzemeden yapılmıştır. Yedi blok parçadan oluşmaktadır. Mermer bloklardan oluşan kemerin yüzeyi profil

⁸⁰ Yılmaz, 2002: 37.

olarak süslenmiş ve zikzak kırılmalar meydana getirilmiştir. Kemer karnında ise “V” biçimine benzer şekilde ince şeritler halinde çeşitli kırılmalardan meydana getirilen geometrik bir motif mevcuttur. Kompozisyonun ana elemanı dalgalı eğriler meydana getirecek şekilde birbirini alttan ve üstten, alternatif olarak kesen şeritlerin oluşturduğu sekizgenler geçmesidir⁸¹. Sekizgeni teşkil eden karşılıklı iki kenar açık bırakılıp bir diğerine eklenerek yüzeye dağılan sonsuz karakterli bir kompozisyon oluşturmuştur (Fotoğraf 3.2-3/Çizim 3.1).

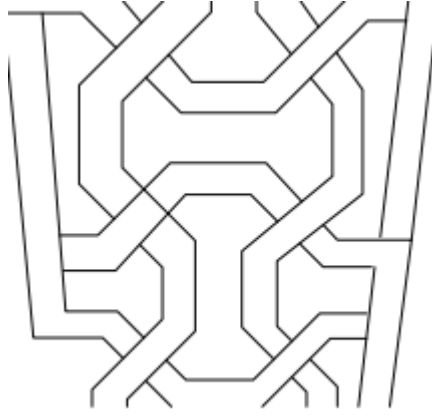

Fotoğraf 3. 2 Batı Cephesi Kemer Açıklığı

Fotoğraf 3. 3 Kemer Karnı Süsleme Detayı

⁸¹ Yılmaz, 2002: 38.

Çizim 3. 1 Kemer Karni Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

3.1.2. Alanya Kale Kapısı Kitabesi

Kale, Hisariçi Mahallesiinde bulunmaktadır. Çeşitli devirlerde “Koca Kapı, Yukarı Kapı ve Eski Pazar Kapısı” adlarıyla da anılmıştır⁸². Kapı, I. Alaaddin Keykubad döneminde, 1230 yılında Karaca tarafından yaptırılmıştır⁸³. Kitabenin kenarları helezonik bükmelerle süslü bir çerçeve içerisinde Selçuk sülüsü ile 4 satırlık Arapça yazı mevcuttur⁸⁴. Kitabenin üst tarafında devşirme, bitkisel motif içeren üç rozet vardır⁸⁵ (Fotoğraf 3.4).

Fotoğraf 3. 4 Alanya Kale Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe

⁸² Konyalı, 1946: 181.

⁸³ Konyalı, 1946: 183.

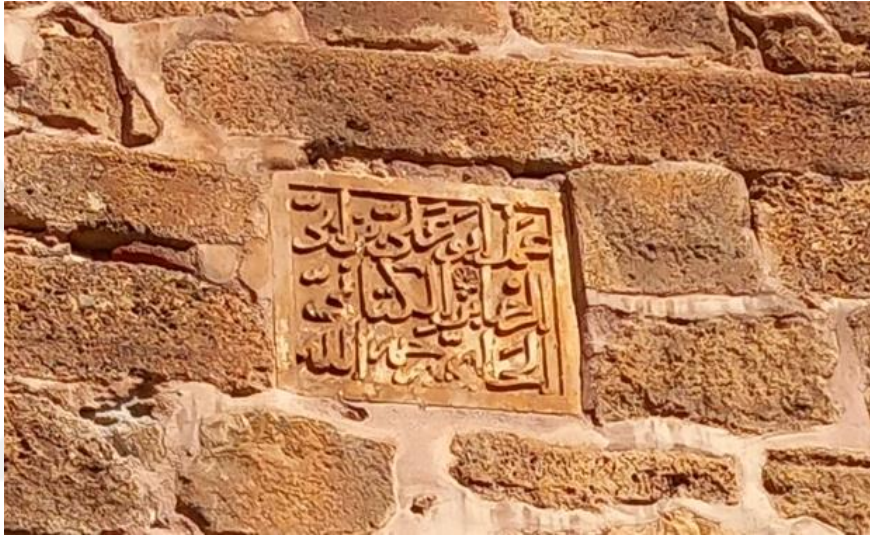
⁸⁴ Konyalı, 1946: 182.

⁸⁵ Konyalı, 1946: 182.

3.1.3. Alanya Kızıl Kule Kitabeleri

İbrahim Hakkı Konyalı “Alanya” adlı eserinde burada yazılacak olan kitabelerden “Birinci Kitabe” ve “İkinci Kitabe” olarak bahsetmiştir⁸⁶. Bu sebeple anlam karmaşası yaratmamak için burada da aynı şekilde yazılmıştır.

Birinci Kitabe: Kulenin güneybatı yüzünde yer almaktadır. Kendinden çerçevesi bir mermere sülüs hat ile üç satır halinde, kulenin ve kalenin mimar Kettanizade Eb-ürרהا oğlu Halepli Ebu Ali tarafından yapıldığı yazılıdır⁸⁷. Kitabenin yazılarının ortasında minik bir çiçek motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.5).

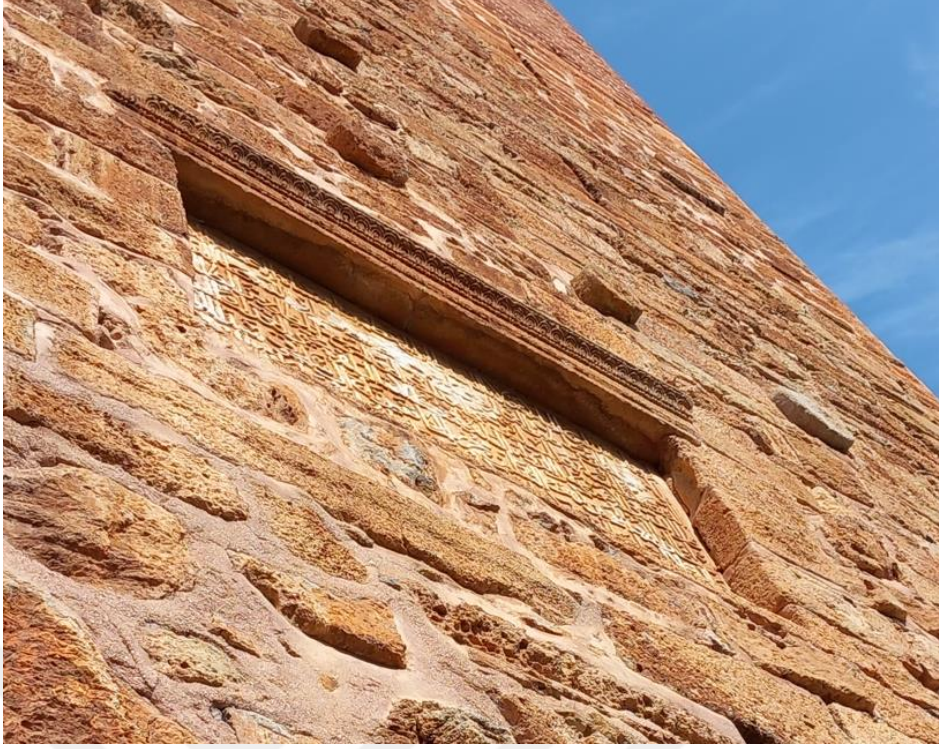
Fotoğraf 3. 5 Kızıl Kule’nin Güneybatı Yönündeki Kitabe

İkinci Kitabe: Kulenin batı yüzünde ve oldukça yüksekte yer almaktadır. Kitabe, mermer malzemeye Selçuk sülüsüyle yedi satır şeklinde yazılmıştır. Kitabenin üst kısmında devşirme, süslemeli bir friz parçası mevcuttur⁸⁸ (Fotoğraf 3.6).

⁸⁶ Konyalı, 1964: 164.

⁸⁷ Konyalı, 1946: 164.

⁸⁸ Konyalı, 1946: 165.

Fotoğraf 3. 6 Üzerinde Friz Bulunan Diğer Kitabe

3.1.4. Alanya Tersane Kitabesi

Alanya Teranesi, Alanya koyunun batısında, Kızıl Kule'nin güneyindedir. Tersanenin duvarları, kemer ayakları tamamen sert kesme taşlarla yapılmıştır⁸⁹. Mermer söveli ve kemerli tersane kapısının üzerinde; sağ, solu ve üst tarafı mermerle yuvalanmış ve yukarıdan iki köşesi iki kabartma çiçek motifi ile süslenmiş bir kitabe taşı vardır (Fotoğraf 3.7). Bu taşta Selçuk sülüsüyle beş satır halinde Arapça kitabe yazılıdır⁹⁰.

Fotoğraf 3. 7 Alanya Tersanesi Kitabesi

3.1.5. Alara Han

Alara Han; Alanya ilçesi, Çakallar Köyü sınırları içerisindedir. Alara Çayı kıyısında ve Alara Kalesi yakınında yer alan Han, kitabesine göre Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat tarafından, 1231 yılında yaptırılmıştır. Eş odaklı plan şemasına sahiptir. Doğu cephesi hariç diğer cepheleri kesme taştan inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.8). Yamaca bakan taraflarında ise kısmen moloz taş kullanılmıştır⁹¹. Kesme taştan inşa edilen cephelerde taşçı işaretlerini görmek mümkündür (Fotoğraf 3.9-11).

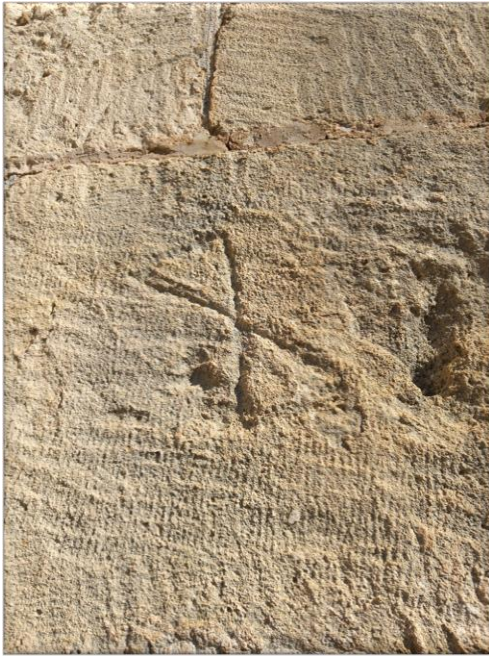
⁸⁹ Konyalı, 1946: 209.

⁹⁰ Konyalı, 1946: 212.

⁹¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/alara-hani> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).

Fotoğraf 3. 8 Alara Han Genel Görünüş (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecekyer/alara-han-1> Erişim Tarihi: 18.05.2023)

Fotoğraf 3. 9-Fotoğraf 3. 10 Hanın Duvarlarındaki Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 3. 11 Hanın Duvarlarında Bulunan Taşçı İşaretleri

Yapı duvarlarının üst kısımlarında moloz taştan yapılmış dendanlar mevcuttur (Fotoğraf 3.12). Eş odaklı plan tipine sahip hanın orta bölümü, konaklayan misafirler için ayrılmıştır. İç kısımda, merkezde bir koridor ve koridorun iki uzun kenarında eyvan düzeninde dizilmiş odalar bulunmaktadır. Handa, yolcular ve hayvanların konakladığı yerler ayrı olarak yapılmıştır. Yolcuların kaldığı mekanlar ile eyvanların duvarlarında pencereler mevcuttur. Yapının içinde mes-cit ve çeşme bulunmaktadır. Hanın içi oldukça karanlıktır, aydınlatma yapı duvarındaki dar ve uzun pencerelerden sağlanmaktadır (Fotoğraf 3.13).

Fotoğraf 3. 12 Den-Dan Detayları

Fotoğraf 3. 13 Alara Han İç Mekan

Alara Han süsleme programı açısından oldukça sadedir. Hanın taçkapısında yer alan kitabe çerçevesinin oturduğu konsollar arslan başı şeklinde yapılmıştır (Fotoğraf 3.14). İç mekanda, konsol biçimindeki dikdörtgen formlu kandil konulan kısımların birer yüzeyi stilize arslan başı şeklindedir ve koridorun tamamında belirli aralıklarla bulunmaktadır (Fotoğraf 3.15-3.17/Çizim 3.2 (Fotoğraf 3.16'ya göre çizilmiştir)). Yapının batı koridorunda 23, güney koridorunda 17, doğu koridorunda 16, avlu ve odaların bulunduğu kısımda ise 13 adet olmak üzere toplam 69 adet arslan başı şeklinde kandillikler mevcuttur.

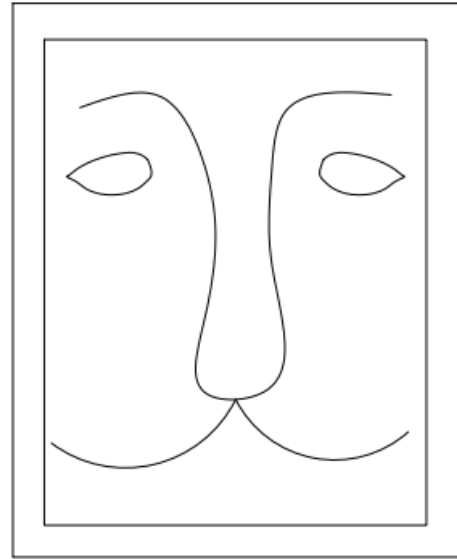
Fotoğraf 3. 14 Kitabenin Oturduğu Arslan Başı Şeklindeki Konsollar

Fotoğraf 3. 15-Fotoğraf 3. 16 Arslan Başı Kandillik

Fotoğraf 3. 17 Arslan Başı Kandillik
MAN)

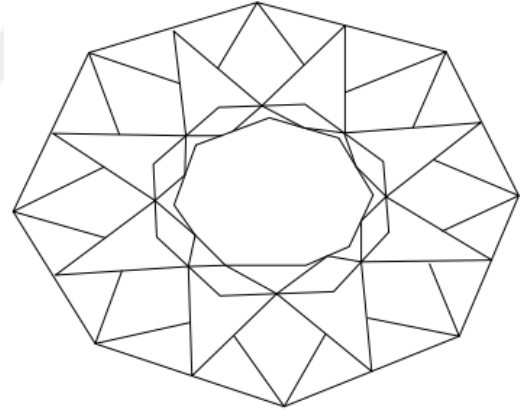

Çizim 3. 2 Arslan Başı Çizimi (Çizim Ece DU-

Yapının çeşme eyvanında bulunan yıldız tonozda, yapının sadece üstünü örtme amacı düşünülmemiş, süslemeye de önem verilmiştir. Tonozun merkezinde yer alan ortası açık, sekizgen biçimli kilit taşının, açık olan kısmın etrafına işlenmiş on altı kollu yıldız bulunmaktadır (Fotoğraf 3.18 -20/ Çizim 3.3).

Fotoğraf 3. 18-Fotoğraf 3. 19 Çeşme Eyvanı Yıldız Tonoz

Fotoğraf 3. 20 Çeşme Eyvanı Yıldız Tonoz
(DUMAN)

Çizim 3. 3 Çeşme Eyvanı Yıldız Tonoz Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Yine aynı eyvanda, beş dilimli istiridye motifli çeşme nişi (Fotoğraf 3.21), eyvanda yer alan merdiven basamaklarının en sonunda ters mukarnas dolgulu bir motif bulunmaktadır (Fotoğraf 3.22-23).

Fotoğraf 3. 21 Çeşme Nişi -Fotoğraf 3. 22 Merdiven Yanındaki Mukarnas Dolgular

Fotoğraf 3. 23 Ters Mukarnas Dolgular

3.1.6. Antalya Etnografya Müzesi'nde Bulunan Burç Kitabesi

1926 yılında yıkıldıktan sonra Tophane Mevkii olarak adlandırılan yerden müzeye getirilen ve şehri karadan çeviren sur çizgisinin batı ucunda yer alan burca aittir. Kitabede şehrin 13. Yüzyıl başlarında (1207), Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) tarafından fethedildiği anlatılmaktadır. Fetihden sonra söz konusu sur çizgisi üzerinde onarım yapılırken bu kitabenin sura yerleştirildiği düşünülmektedir. Kitabenin üzerinde yer alan yazı Leyla Yılmaz'ın Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri adlı eserinde verilmiştir⁹².

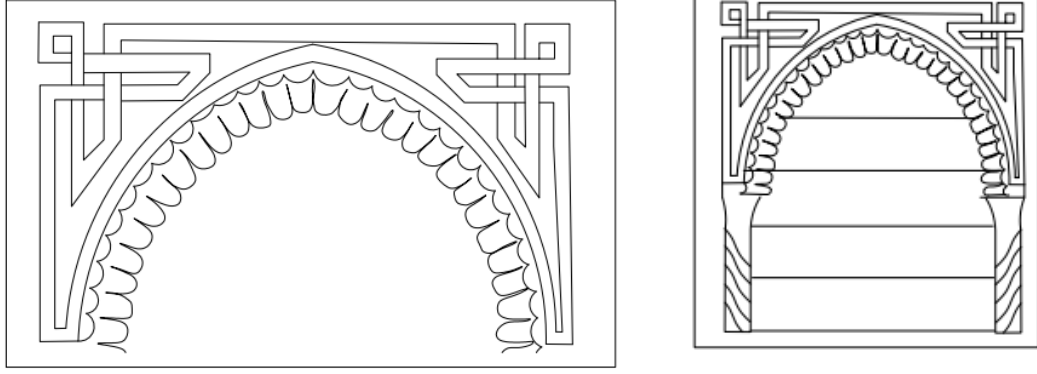
Mermer ve taşın birlikte kullanıldığı kitabe, tek bir levha olmayıp birleştirilmiş parçalar halindedir. Bu görkemli kitabe, üzerinde ayrıntılı olarak çalışılmış bir eserdir. Kitabenin sivri kemerinde, dış sırası gibi dizilmiş yarım daire kesitli yivli çubuklar ve kemer köşelerinde yer alan Zengi düğümü kompozisyonlarının birlikte kullanılması değerlendirilerek, eserin Suriye menşeli olduğu ve kitabenin Suriyeli bir usta tarafından yapılmış olabileceği düşünülmüştür⁹³. Kitabenin iki tarafında iki adet burgulu sütunce de yer almaktadır. Yazılar, kalın sülüsle beş satır halinde yazılmıştır (Fotoğraf 3.24/ Çizim 3.4).

Fotoğraf 3. 24 Burç Kitabesi

⁹² Bkz. Yılmaz, Tuzcu, 2010: 31-32.

⁹³ Yılmaz, Tuzcu, 2010: 32 ; Bilici, 1989: 49.

Çizim 3. 4 Etnografya Müzesi Burç Kitabesi Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

3.1.7. Evdir Han

Antalya'nın Döşemealtı ilçesinde Düzlerçamı, Yeşilbayır köyünün yakınında bulunmaktadır. Yapının bugün yerinde bulunmayan üç satırlık mermer kitabesi, 1928 yılında, tarihi dahil bir kısmı eksik olmasına rağmen, R. Riefstahl tarafından okunmuş ve eserin I. İzzeddin Keykavus zamanında 1211-1220 yılında yaptırıldığı anlaşılmıştır⁹⁴. Selçuklu dönemi kervan-saraylarında görülen açık avlulu, dört ana eyvanlı plan tipinin Anadolu'daki iki örneğinden biri olması açısından önem taşımaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş düzgün dikdörtgen plana sahiptir. Doğu ve batı cephelerinde üçer, diğer cephelerde ikişer adet olmak üzere çevresinde toplam on dört adet köşe payandası mevcuttur (Fotoğraf 3.25).

⁹⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/evdir-hani>.

Fotoğraf 3. 25 Evdir Han Genel Görünüşü (<http://www.turkishhan.org/evdir.htm> Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Dikdörtgen planlı açık avlu dört yönden çift sıra taş ayaklara oturan tonozlarla örtülü derin eyvanlarla kuşatılmıştır. İçte, yapının doğu duvarında kuzeyden dördüncü birime ve güney duvarında batıdan üçüncü birime açılan birer kapıdan, bugün yalnızca üçer basamağı görülebilen birer merdivenle dışa payanda olarak yansıtılmış dikdörtgen planlı küçük mekanlara çıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu kısımların gözetleme kulesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Simetrik bir düzenleme gösteren hanın güney cephesindeki taçkapı, üst bölümü bugün kısmen yıkık olmakla birlikte, kalıntılardan anlaşıldığına göre dışa taşkın ve beden duvarından yüksek tutulmuştur (Fotoğraf 3.26). İki yandan süsleme şeritleriyle sınırlandırılmış olan nişin yedi sıra mukarnaslı kavsarası, silindirik köşe sütunceleri üzerindeki karşılıklı yüzleri mukarnaslı ve silmeli konsollara oturan bir sivri kemerle kuşatılmıştır. İki yandaki mihrabiye nişlerinin kavsaraları üç sıra mukarnaslıdır; içeri basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Hanın bütününde, moloz dolgu üzerine oldukça düzenli teknikte kesme taş kaplama yapılmıştır. Taşların üzerinde çok sayıda ve farklı taşçı işaretleri dikkati çekmektedir (Fotoğraf 3.27).

Fotoğraf 3. 26 Emdir Han Taçkapısı

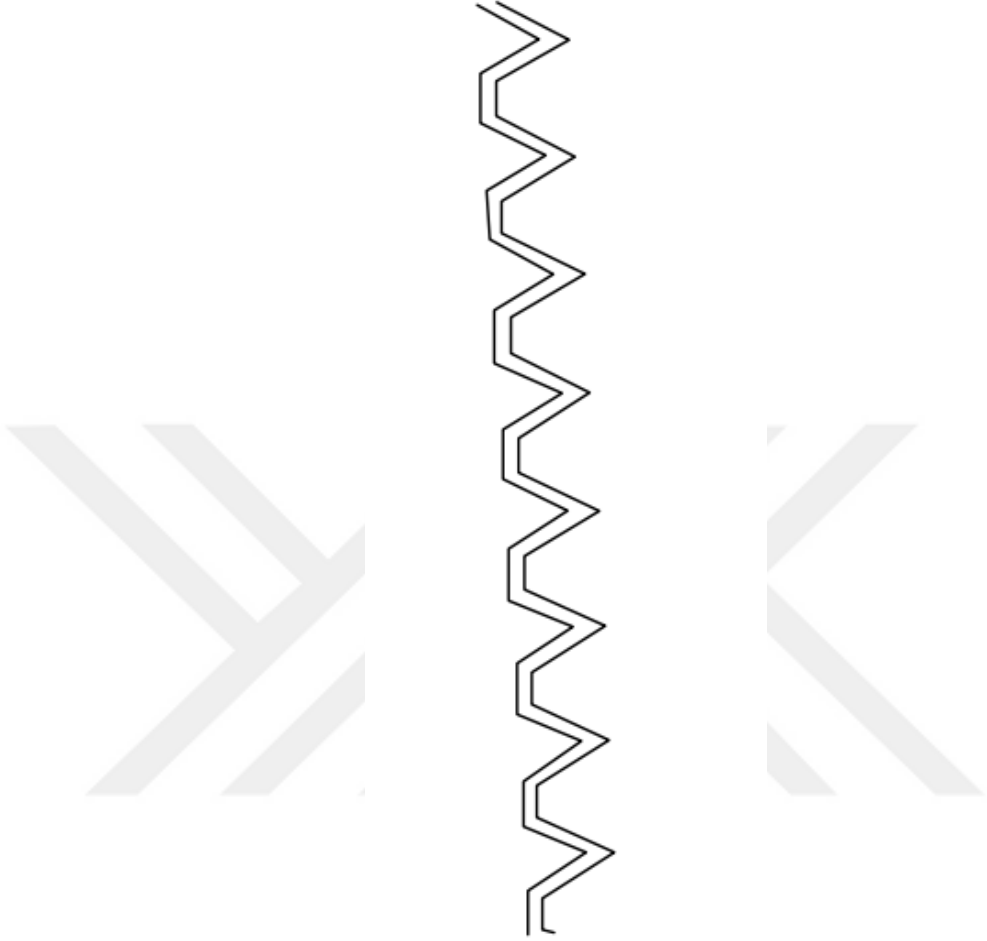

Fotoğraf 3. 27 Taşçı İşaretleri

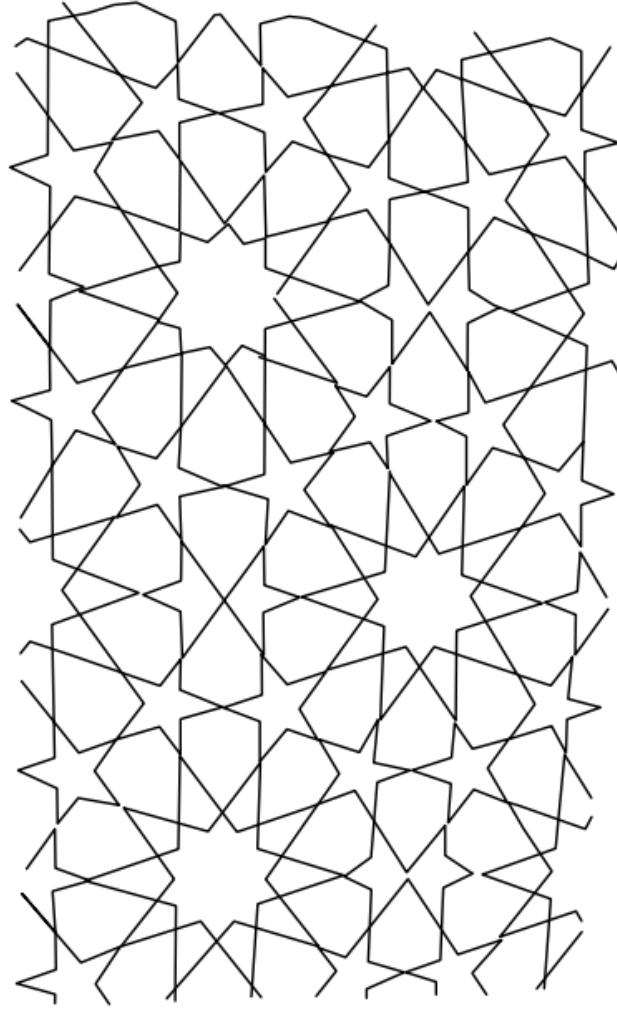
Büyük ölçüde mermer kullanımı olan taçkapıda yoğun bir süsleme programı görülmektedir. Hemen hemen tamamıyla bezemeli olan bu kısımda çeşitli geometrik motifler uygulanmıştır. Nişi dıştan zikzak bordürle beş-on kollu yıldız geçmelerle süslü geniş bir şerit kuşatmaktadır (Fotoğraf 3.28-29/ Çizim 3.5-6).

Fotoğraf 3. 28 Taçkapı Geometrik Bordür-Fotoğraf 3. 29 Taçkapı Zikzak Bordür

Çizim 3. 5 Taçkapı Zikzak Bordür Çizimi (Çizim: Ece Duman)

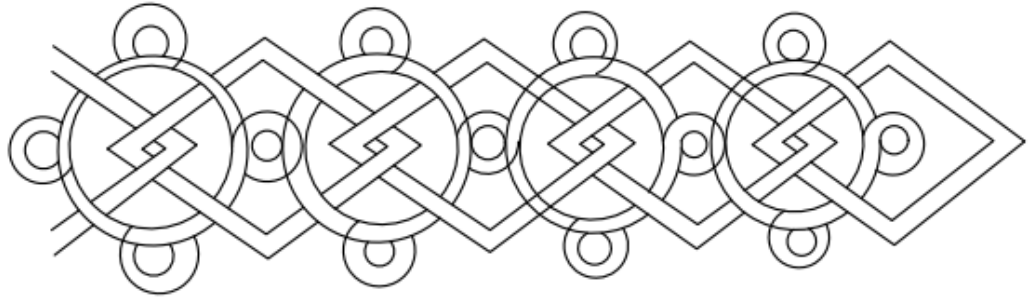

Çizim 3. 6 Taçkapı Geometrik Bordür Çizimi (Çizim: Ece Duman)

Bu sivri kemerin yüzeyinde ve basık kemerin üzerindeki yatay şeritte düğüm motifleri ve içlerinde baklava dilimleri görülmektedir (Fotoğraf 3.30/ Çizim 3.7). Mukarnaslar yelpaze ve istiridye biçimli bir şekilde süslenmiştir (Fotoğraf 3.31).

Fotoğraf 3. 30 Taçkapı Kemerı Düğüm Motifi

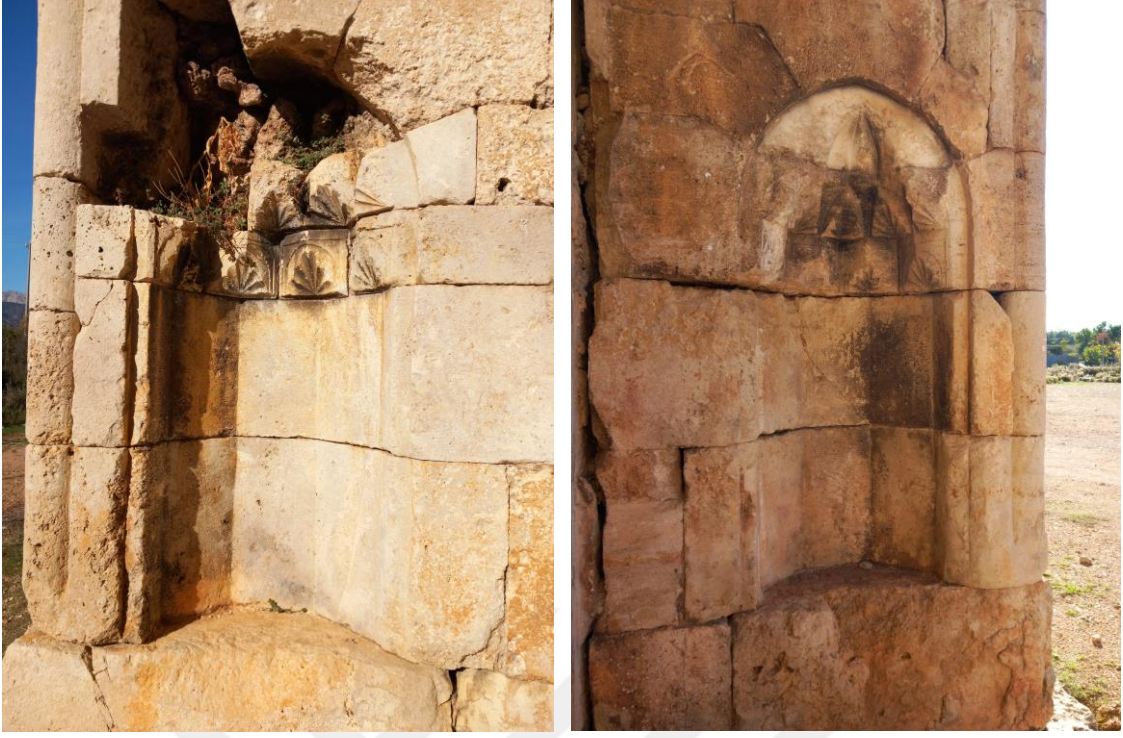

Çizim 3. 7 Taçkapı Kemerı Düğüm Motifi Çizimi (Çizim: Ece Duman)

Fotoğraf 3. 31 Taçkapı Mukarnas Detayı

Taçkapının iki yanında yer alan mihrabiye nişlerinin mukarnasları da yelpaze ve istiridye biçimiyle yapılmıştır (Fotoğraf 3.32-33). Bu şeridin üst kısmında uçları sivri kemer şeklinde dörtgenler ve altında yarım dairelerden oluşan silmeler mevcuttur. Bu kısmın üzerinde yatay bir şeritte düğüm motifleri tekrarlanmıştır (Fotoğraf 3.34-35).

Fotoğraf 3. 32-Fotoğraf 3. 33 Mihrabiyeler

Fotoğraf 3. 34 Düğüm Motifi

Fotoğraf 3. 35 Düğüm Motifi

Yapının iç bölümündeki duvarlarda yer yer devşirme taşlar görülmektedir. Bu taşlar çok büyük ihtimalle Evdir Han'a yakın olan Termessos Antik Kenti'nden getirilmiş olabilir. Muhtemelen bir baklava dilimi içerisinde yer alan çiçek motifi ve hemen onun yanında kareler içerisinde yer alan bitkisel motifler, batı duvarındadır (Fotoğraf 3.36). Yine yapının batı duvarında, ters bir şekilde ejderha başı ya da boğa başı motifi bulunan bir devşirme taş yer almaktadır (Fotoğraf 3.37). Ejderha başının hemen yan tarafında dörtgen veya baklava dilimi olduğu düşünülebilecek bir motif mevcuttur (Fotoğraf 3.38). Yapının dış kısmına yığılan devşirme taşlarda ise çok sayıda bitkisel ve geometrik motifler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.39-42).

Fotoğraf 3. 36 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Taş Süsleme

Fotoğraf 3. 37 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Ejder/Boğa Başı Motifi

Fotoğraf 3. 38 Yapının İçinde Bulunan Devşirme Taş Süslemeler

Fotoğraf 3. 39 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler

Fotoğraf 3. 40 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler

Fotoğraf 3. 41 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler

Fotoğraf 3. 42 Yapının Dışında Bulunan Devşirme Taş Süslemeler

3.1.8. Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi

Atabey Armağan Medresesi olarak da isimlendirilmiştir. Kaleiçi'nde, Yivli Minare Camii'nin doğusunda yer almaktadır. Taçkapıda, sivri kemerli bir niş içerisinde yer alan altı satırlık sülüs yazılı mermer kitabede, medresenin, Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Atabek Armağan tarafından 1239-1240 tarihinde yaptırıldığı yazılıdır (Fotoğraf 3.43)⁹⁵.

Fotoğraf 3. 43 Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi Kitabesi

Yine kitabesine göre, medrese olarak inşa edildiği anlaşılan yapıdan, geriye sadece taçkapısı kalmıştır. Taçkapının üzerinde taşçı işaretlerini görmek mümkündür (Fotoğraf 3.44).

Fotoğraf 3. 44 Taşçı İşaretleri

⁹⁵ Yılmaz, 2002:53-54.

Taçkapı kütlesi, düz ve profilli sade silmelerle iki yandan kuşatılmıştır. Üst bölümü yıkılmıştır. Profilli silmelere bitişik enli bordür üzerine, geometrik bir kompozisyon işlenmiştir. Taçkapı iki yanda profilli konsollara oturan basık kemerli bir kapıya sahiptir (Fotoğraf 3.45).

Fotoğraf 3. 45 Taçkapı Görünüşü

Taçkapı kütesine, sadece yanlardan enli bordür üzerine yarım daire profilli kalın şeritler halinde, alçak kabartma olarak, düşey eksen boyunca birbirine eklenerek ilerleyen zikzak ve yarım yıldızlardan oluşan geometrik bir kompozisyon işlenmiştir (Fotoğraf 3.46-47/ Çizim 3.8).

Fotoğraf 3. 46- Fotoğraf 3. 47 Taçkapı Süsleme Detayı

Çizim 3. 8 Taçkapı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece Duman)

3.1.9. Kaleiçi Kale Duvarında Bulunan Kitabe ve Burç Kitabeleri

Kaleiçi’nde saat kulesinin yakınında bulunan kale duvarı kalıntılarının üzerinde yer almaktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait, 1244-45 tarihli bir kitabedir. Kitabede Sultanın burcu, Ebu Bekir oğlu Sait’e tamir ettirdiği yazılmıştır⁹⁶. Mermer kitabe tek bir levha olmayıp, birleştirilmiş parçalar halindedir. Bu parçaların oluşturduğu bütün, profillendirilmiş sivri kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.48-49).

Fotoğraf 3. 48 Kitabe Önden Görünümü (Leyla Yılmaz’dan) - Fotoğraf 3. 49 Kitabenin Görüntüsü

Kaleiçi Burç Kitabeleri:

⁹⁶ Yılmaz, Tuzcu, 2010: 29.

Kitabelerden biri Leyla Yılmaz'ın kitabına göre⁹⁷ Hıdırlık Sokak'ta, 8 numaralı burcun ön cephesinde yer almaktadır. Kitabeden Alaeddin Keykubat'ın 1225-1226 yılında Emir Yavi'nin oğlu olan Külük'e burasının yapımını emrettiği anlaşılmıştır. Kenarları çerçevesi kare kitabe, dört taraftan kalın beyaz mermer parçalar ile dikdörtgen bir çerçeve düzeninin içine yerleştirilmiştir. Kitabeden büyük olan bu dış çerçevenin kısa kenarlarında kullanılan devşirme malzemelerin üzerinde kabartma olan spiraller düzenlenmiş, çeşitli hayvan figürleri işlenmiştir. Dış çerçevenin içinde, kitabenin üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen levhanın üzerinde kabartma olarak sivri kemer ve kemer alınlıklarında 8 dilimli rozetler işlenmiştir. Kitabenin iki yanında yer alan devşirme 2 taş konsollar mevcuttur. Bu konsollardan bir tanesinin üzerinde haç sembolü bulunmaktadır⁹⁸ (Fotoğraf 3.50).

Fotoğraf 3. 50 8 Numaralı Burç Kitabesi

Bir diğer kitabe ise; yine Leyla Yılmaz'ın kitabına göre 19 numaralı burç üzerinde yer almaktadır. Kitabeye göre Alaeddin Keykubat'ın 1225-1226 tarihinde Kara Sungur'a bu burcun yaptırılmasını emrettiği anlaşılmıştır. Kitabe metni, üstü sivri kemerli ve kenarları düğümlerle süslenmiş mermer levhanın içinde yer almaktadır. Kitabenin ilk satırı, sivri kemerin yüzeyine ve onun formunu alacak şekilde yazılmıştır. Yukarıda sivri kemer alınlıklarında simetrik olarak yerleştirilmiş 12 dilimli rozetler yer almaktadır. Kitabenin iki yanında biri dikey diğeri yatay olarak duvara yerleştirilmiş iki dikdörtgen mermer levha, kitabe ile görsel bir bütünlük göstermiştir. Bizans dönemine ait levhalarda düğümlü geçme motifleri yer almaktadır. Levhanın kare olarak düzenlenen kısımlarında düğümlü geçmeler, merkezdeki eşit kollu haç çevrelemektedir. Dekorasyonun dikdörtgen kısmında yine ortada bir haç ve iki yanında düğümlü geçme motifleri

⁹⁷ Yılmaz, Tuzcu, 2010.

⁹⁸ Yılmaz, Tuzcu, 2010: 123.

yer almaktadır. Kare bölümdeki eşit kollu haçın çevresindeki düğümlerin içine yerleştirilmiş olan 12 dilimli rozetlerle benzerlik göstermektedir⁹⁹ (Fotoğraf 3.51).

Fotoğraf 3. 51 19 Numaralı Burç Kitabesi

3.1.10. Karatay Medresesi

Kaleiçi, Tuzcular Mahallesi, Karadayı Sokak'ta yer almaktadır. Yapının taçkapısında sivri kemerli bir niş içinde, iki parça olarak yer alan mermerden dokuz satırlık sülüs kitabe, binanın II. İzzeddin Keykavus döneminde 1250-1251 tarihinde yapıldığı yazılıdır (Fotoğraf 3.52)¹⁰⁰.

Fotoğraf 3. 52 Kitabenin Görüntüsü

Bina, doğu-batı istikametinde uzanmaktadır. Binanın batı cephesinde yer alan taçkapı, bir eyvan teşkil edecek şekilde yapılmıştır. Medrese, tümüyle kesme taşlarla inşa edilmiştir.

⁹⁹ Yılmaz, Tuzcu, 2010: 143.

¹⁰⁰ Yılmaz, 2002: 56.

Taçkapı kütlesini, en dışta enli bir bordür, yanlardan ve üstten kuşatmaktadır (Fotoğraf 3.53). Pahlı dar bir silme ve içbükey profilli işlenmeden sade olarak bırakılmış ikinci bir silmeden sonra, bir bordür ile taçkapı kütlesi çevrelenmiştir. Taçkapının cepheye açılan sivri kemerini, altta iki kademeli akantus yapraklı başlıklara sahip silindirik gövdeli birer sütunce karşılıklı olarak yanlardan kavramaktadır.

Fotoğraf 3. 53 Taçkapı Görünümü

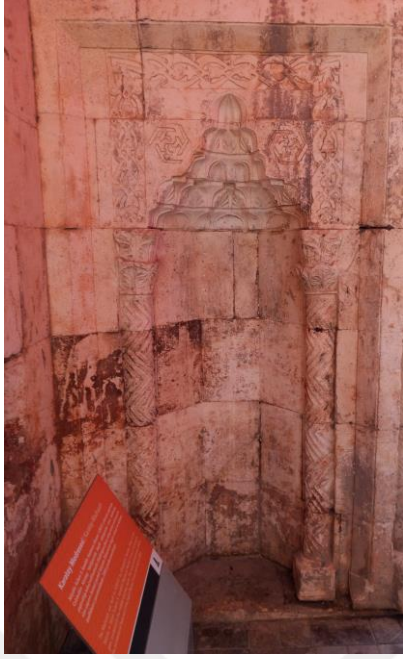
Sütunce başlıkları ile taçkapı kemerinin üzengi seviyesi arasındaki yüzey, kemer karnı boyunca uzanan ve karşılıklı olarak yerleştirilmiş mukarnaslı birer konsol ile bezenmiştir ve altlarında, ortalarında beş kollu yıldızların bulunduğu geometrik süsleme yer almaktadır (Fotoğraf 3.54-55). Konsolların altındaki duvar yüzeyine, yine karşılıklı olarak, birer mihrabiye yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.56-57). Yanlardan ve üstten pahlı silmelerle düşey dikdörtgen bir çerçeve içine alınan mihrabiyeler, üç kenarlı veya yarım altıgen olarak algılanabilecek nişlere sahiptir. Nişleri dışta ve köşelerde yatık “U” şekilli profilli kaidelere oturan ve akantus yapraklara sahip silindirik gövdeli birer sütunce sınırlandırmaktadır. Sütuncelerin gövdeleri zikzaklı olarak bezenmiştir. Mihrabiye nişinin alınlığında iki adet geometrik desenli rozet bulunmaktadır.

Fotoğraf 3. 54 Mihrabiyenin Üzerindeki Motif

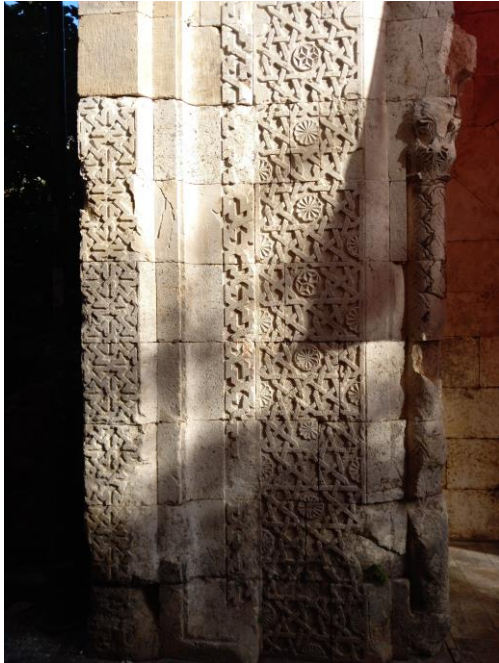

Fotoğraf 3. 55 Mihrabiyenin Üzerindeki Motif

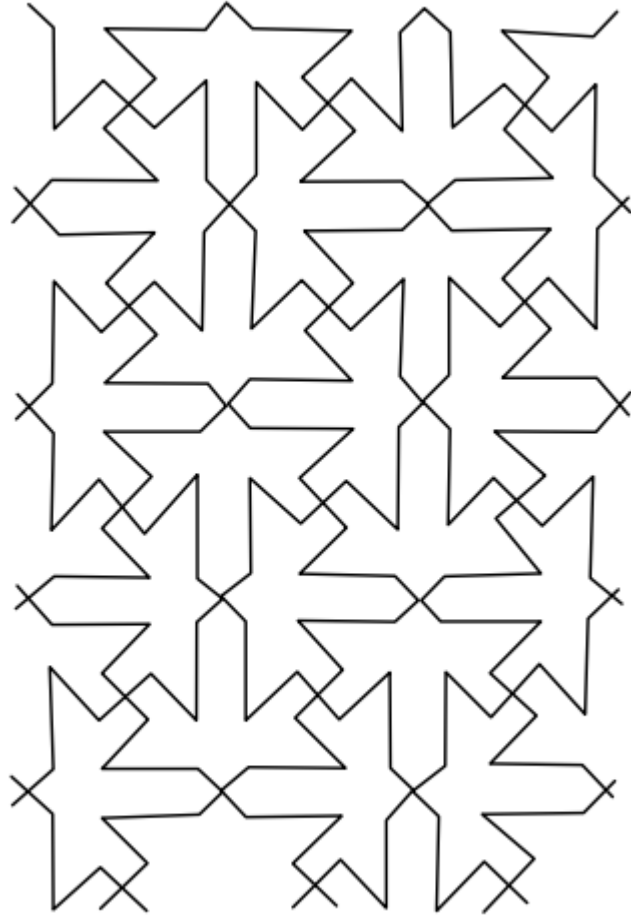

Fotoğraf 3. 56-Fotoğraf 3. 57 Mihrabiyeler

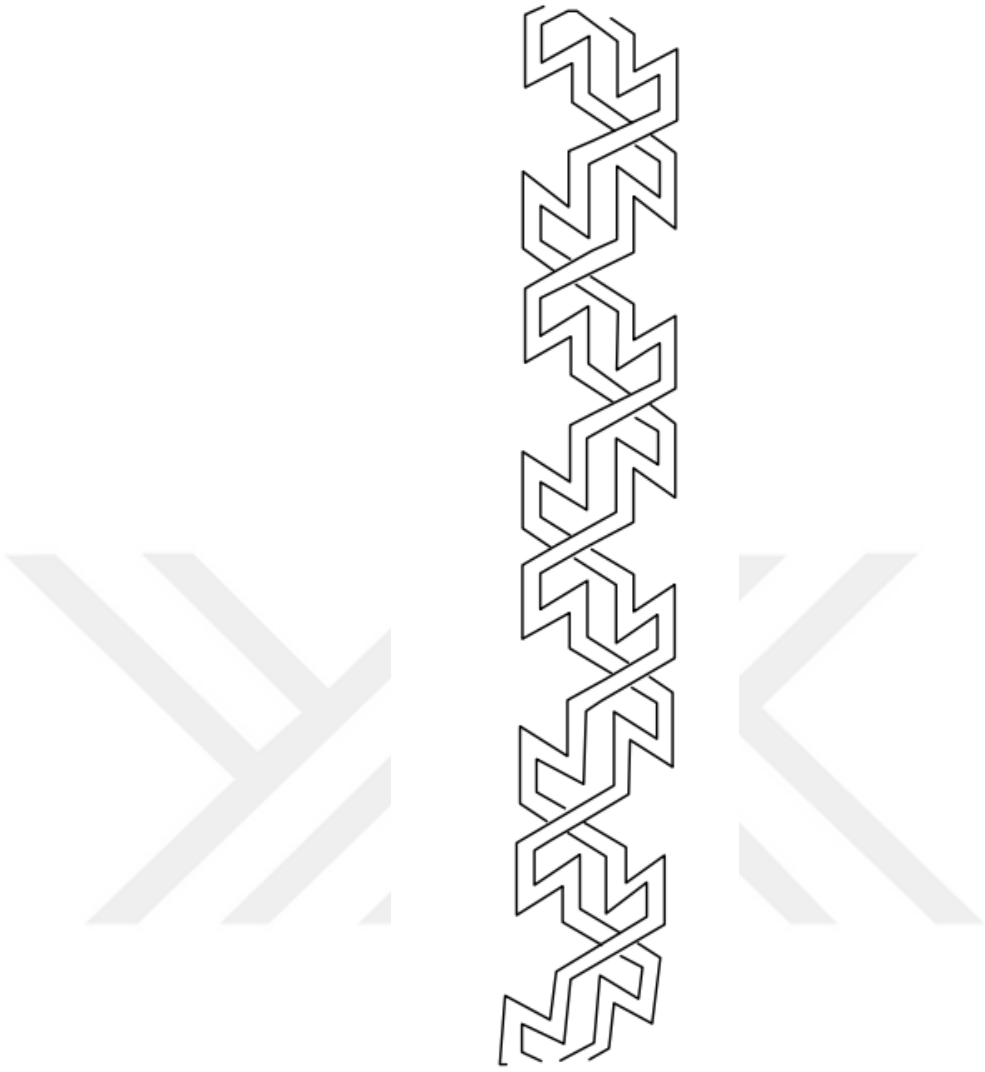
Taçkapı kütesini yanlardan kuşatan enli bordür üzerinde, alçak kabartma olarak geometrik bir kompozisyon işlenmiştir. Kompozisyon, ince yivli şeritler halinde kırılmalar yapan bölmelerin bir kez aynı, iki kez karşılıklı olarak dizilmesi ve zeminde “T” şeklinde bölmeler meydana getirmesi ile oluşan sonsuz karakterli girift şekiller meydana getirmiştir (Fotoğraf 3.58-59/ Çizim 3.9-11).

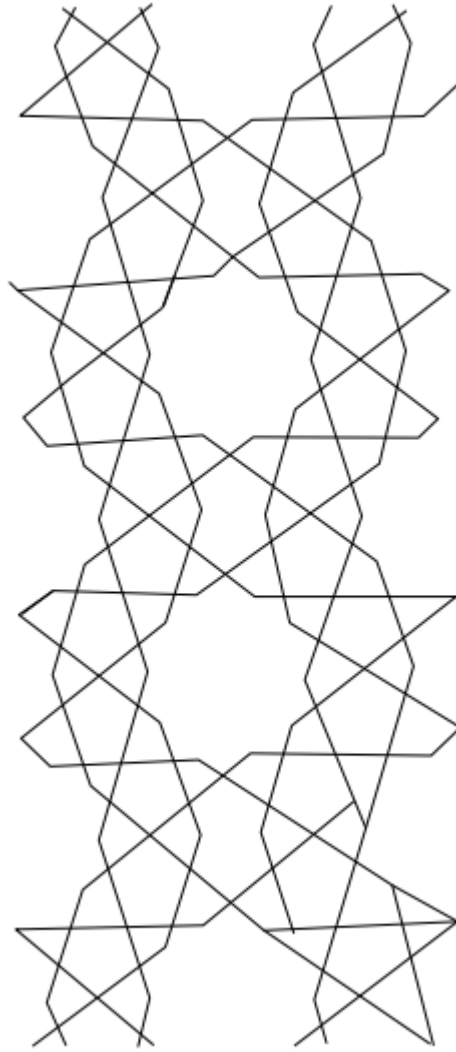
Fotoğraf 3. 58-Fotoğraf 3. 59 Taçkapı Bordürleri Detayı

Çizim 3. 9 Taçkapı Dış Bordür Çizimi (Çizim: Ece Duman)

Çizim 3. 10 Taçkapı Orta Bordür Çizimi (Çizim: Ece Duman)

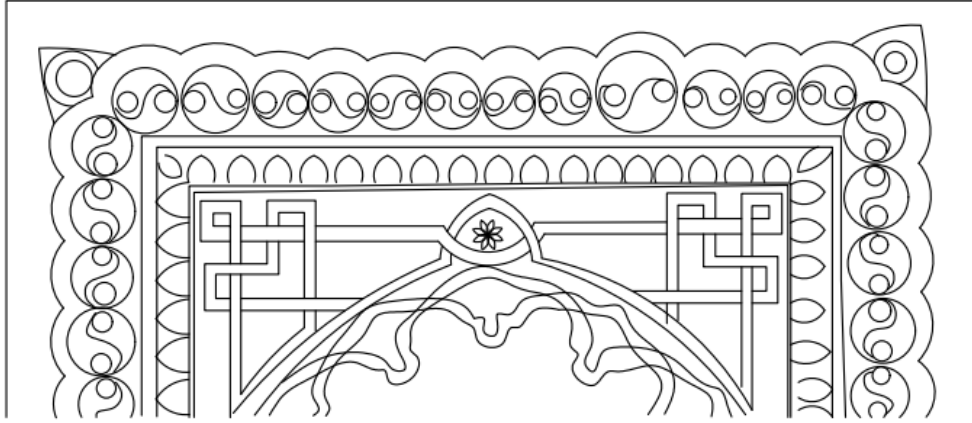
Çizim 3. 11 Taçkapı Ana Bordür Çizimi (Çizim: Ece Duman)

Yapının içinde yer alan mihrap kütesini yanlardan ve üstten kuşatan enli bordürün yüzeyine, yivli şeritler halinde, kırık çizgilerden meydana gelen sonsuz karakterli geometrik bir kompozisyon işlenmiştir. Kapalı şekiller geçmesi meydana getiren kompozisyonun ana elemanı, düşey hat boyunca sıralanan altı köşeli yıldızlardır. Yıldızların içlerinden geçerek, kırık çizgilerle birbirine bağlanan şeritler, zeminde üçgen, altıgen ve yıldız şekilli bölmeler meydana getirmekte ve girift bir örgü halinde yüzeyi dolaşmaktadır. Bu bordüre bitişik dar silme üzerine, alçak kabartma olarak ikili geometrik geçme kompozisyon işlenmiştir. İçbükey profilli ikinci bordür, bordürün iç kenarları boyunca sıralanan palmetlerden meydana gelen bitkisel motiflerle bezenmiştir. İki yönlü ve alçak kabartma olarak işlenen palmet motifleri, ters ve düz “C” şekilleri meydana getirerek, bordür yüzeyinde oldukça hareketli ve sık kıvrımlı bir zemin dalgası yaratmaktadır. Bu bordüre bitişik dar silme üzerinde ise yine alçak kabartma tekniğinde

işlenmiş ve mukarnas dizisi gibi yarım daire şekilli dilimlerden meydana gelen geometrik karakterli bir süsleme dikkati çekmektedir. Söz konusu silme ile mihrap kavsarası arasında kalan köşelikler; lineer karakterli, ince şeritler halinde Zengi düğümlü geometrik bir kompozisyon, kavsarayı çevreleyen sivri kemerin altına da nispeten yüksek kabartma ile yine ince şeritlerden meydana gelen ikili bir dilimli geçme motifi işlenmiştir (Fotoğraf 3.60/ Çizim 3.12).

Fotoğraf 3. 60 Karatay Medresesi Mihrabı

Çizim 3. 12 Mihrabın Çizimi (Çizim: Ece Duman)

3.1.11. Kemer Av Köşkü

Kemer ilçesi sınırları, Arslanbucak Mahallesi'nde yer alan köşk, Kemer İlçe Karakolu'nun kuzeyindeki ormanlık alanda bulunmaktadır. Yapı, çevre duvarlarıyla sınırlandırılmış iki avlu ve kare planlı bir ana mekandan oluşmaktadır (Fotoğraf 3.61). Kitabesi bulunmamaktadır bu nedenle banisi bilinmemektedir. Köşk, kuzeybatı avlu duvarlarının merkezinde konumlandırılmıştır. Binada yapı malzemesi olarak düzgün kesme taş, kaba yonu taş, tuğla, mermer, devşirme malzeme ve moloz taş kullanılmıştır.

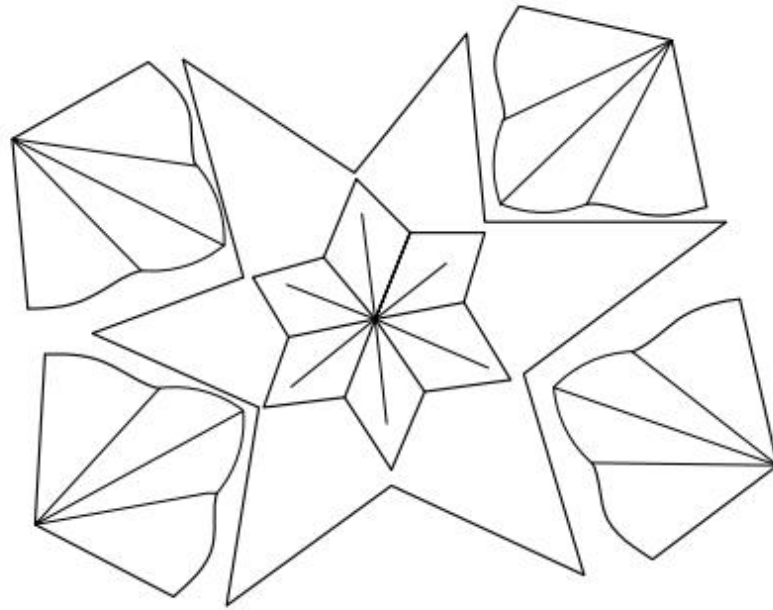

Fotoğraf 3. 61 Kemer Av Köşkü Genel Görünüş

Yapı süsleme bakımından oldukça sadedir. Köşkün içinden çatıya ulaşan merdiven, dışa taşkın mukarnas dolgulu tonozla örtülmüştür (Fotoğraf 3.62). Tonoza yıldız motifi işlenmiştir (Fotoğraf 3.63/ Çizim 3.13).

Fotoğraf 3. 62 Merdiven Kısım- Fotoğraf 3. 63 Yıldız Motifi

Çizim 3. 13 Tonozdaki Yıldız Motifinin Çizimi (Çizim: Ece Duman)

3.1.12. Kırkgöz Han

Antalya-Burdur güzergahında ve Döşemealtı Pınarbaşı mevkiindedir. Kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen plana sahip olan han, geniş bir avlu etrafında sıralanan mekanlar ve barınak bölümüyle iki yapı kütleli halde inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.64). Hanın dış cephe duvarları, cephe yüksekliğine ulaşan ve dışa taşkın kütleler halde tasarlanmış payanda ve köşe kuleleriyle desteklenmiştir.

Fotoğraf 3. 64 Kırkgöz Han'ın Genel Görünüşü (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecekler/kirk-goz-koprusu-1> Erişim Tarihi: 08.06.2023)

Güney cephesinde yer alan taçkapısı, cephe duvarlarından taşkın bir biçimde tasarlanmıştır. Oldukça sade bırakılmış enli bordür ve silmelerle yanlardan ve üstten kuşatılan sivri kemer gözü halindedir (Fotoğraf 3.65). Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı üzerinde, altı satırlık kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.66). Kitabeye göre yapı, 1236-1237 yılında, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır¹⁰¹.

¹⁰¹ Yurdasever, 2011: 33.

Fotoğraf 3. 65 Taçkapı Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 66 Han'ın Kitabesi

Süsleme açısından oldukça sade olan Kırkgöz Han'ın duvarlarında çeşitli taşçı işaretleri yer almaktadır (Fotoğraf 3.67). Avlunun ortasında devşirme bir sütun kaidesi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.68). Yapının kuzey yönünde yer alan kapalı mekanında, kemer karnına Mühr-ü Süleyman motifi kazınmıştır (Fotoğraf 3.69).

Fotoğraf 3. 67 Beden Duvarlarında Yer Alan Taşçı İşaretleri

Fotoğraf 3. 68 Yapının Avlusunda Yer Alan Devşirme Taş

Fotoğraf 3. 69 Mühr-ü Süleyman Motifi

3.1.13. Korkuteli Alaeddin Camii

Camii, Korkuteli Alaeddin Mahallesi'nde yer almaktadır (Fotoğraf 3.70). Caminin duvarlarında kesme taş, moloz taş ve yer yer devşirme taşlardan oluşan çeşitlilik dikkati çekmektedir. Yapıda iki adet giriş mevcuttur. Bunlardan kuzeyde yer alan esas girişe daha fazla özenilmişken, batı duvarının güney köşesine yakın noktada bulunan tali girişi daha mütevazı ölçülerde yapılmıştır. Caminin esas giriş kısmını kuzey cephede bulunan ve öne çıkıntı yapan taç kapı oluşturmaktadır. Taç kapıdaki kompozisyon belirli bir sıralamaya tabi tutulmadan serbest bir tarzda düzenlenmiştir. Eyvan boşluğu, sivri kemerli ve onu dıştan saran zikzak kemerli form ile son bulmaktadır (Fotoğraf 3.71). Bu çerçevenin üzerine, tepe noktaları aşağıya gelecek biçimde ters döndürülmüş üçgenler yerleştirilmiştir. Her bir üçgenin ortasından inen hat sayesinde üçgenler ikiye bölünmüştür (Fotoğraf 3.72). Taçkapının iki yanında günümüze net bir şekilde ulaşamadığı anlaşılan süslemeler mevcuttur. Taçkapıda üç adet bitkisel ve geometrik motifli rozetler mevcuttur (Fotoğraf 3.73).

Fotoğraf 3. 70 Korkuteli Alaeddin Camii Genel Görünüş (Fotoğraf İnternette Alınmıştır)

Fotoğraf 3. 71 Taçkapı Görünüşü

Fotoğraf 3. 72 Taçkapıdaki Süslemeler

Fotoğraf 3. 73 Taçkapıdaki Rozetler

Taçkapıda parçalar şeklinde geometrik iki motif (Fotoğraf 3.74-75), iki parça şeklinde de palmet motifleri içeren bitkisel motif bulunmaktadır (Fotoğraf 3.76-77).

Fotoğraf 3. 74-Fotoğraf 3. 75 Taçkapı Geometrik Motif Bordürü

Fotoğraf 3. 76-Fotoğraf 3. 77 Taçkapı Palmet motifi

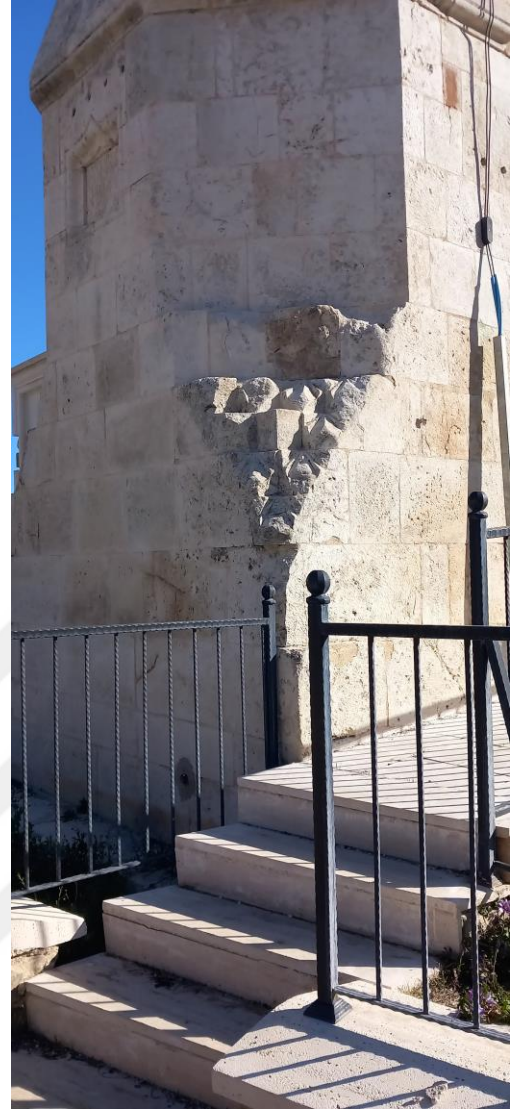
Taçkapının iki tarafına oldukça sade yapılmış mihrabiyeler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.78-79).

Fotoğraf 3. 78-Fotoğraf 3. 79 Mihrabiyeler

Caminin minaresi orijinal olmayıp Osmanlı Dönemi'nde, Murat Paşa tarafından inşa edildiği kitabelerden anlaşılmaktadır¹⁰². Minare, taç kapının sağına, yapının kuzeybatı köşesine kare kaideli olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.80). Kaide kısmı tamamen kesme taştan yapılan minarenin kuzey duvarında kitabesi mevcuttur ve köşesinde mukarnas motifine benzer bir motif bulunmaktadır (Fotoğraf 3.81-82).

¹⁰² Çaycı, 2004:117.

Fotoğraf 3. 80 Minare Genel Görünüş -Fotoğraf 3. 81 Minare Detay

Fotoğraf 3. 82 Minarenin Üzerinde Bulunan Kitabe

3.1.14. Sultan Alaaddin Camii

Kaleiçi’nde, Kılıçarslan Mahallesi, Zafer Sokak’ta bulunan camii, üç nefli bir bazilika tipinde bir Rum kilisesi olarak yapılmıştır¹⁰³. Sultan Alaaddin Keykubat döneminde camiye çevrilmiştir. Giriş kapısında spiral bir şekilde işlenmiş mermer sütunceler bulunmaktadır. Bu sütuncelerin başlıkları ve kaidesi bitkisel motiflerle bezenmiştir (Fotoğraf 3.83). Kapı açıklığını çerçeveleyen silmelerde lale motifleri mevcuttur (Fotoğraf 3.84). İkinci silmede ise çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 3.85). Kapı açıklığının üstündeki sivri kemer ise yine bitkisel motifler içeren bir şeride sahiptir (Fotoğraf 3.86).

Fotoğraf 3. 83 Caminin Kapısı

¹⁰³ Bilgin, Özdemir, 2021.

Fotoğraf 3. 84 Kapının Süsleme Detayı

Fotoğraf 3. 85 Kapının Süsleme Detayı

Fotoğraf 3. 86 Kapı Süsleme Detayları

3.1.15. Şarapsa Han

Alanya ilçesine bağlı Konaklı beldesi sınırları içerisinde bulunan han, Alanya-Antalya karayolunun üzerindedir. Doğu-batı doğrultusunda gelişim gösteren dikdörtgen bir plana sahip yapıda avluya yer verilmemiştir (Fotoğraf 3.87). Taçkapısında mermer üzerine sülüs hattı ile yazılmış beş satırlık kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 3.88). Kitabede yapının 1236-1246 tarihine kadar hükümdarlık yapan I. Alaaddin Keykubat'ın oğlu II. Keyhüsrev zamanında yapıldığı yazılıdır¹⁰⁴.

Fotoğraf 3. 87 Şarapsa Han Genel Görünüşü (<https://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/sarapsa-han> Erişim Tarihi: 26.05.2023)

¹⁰⁴ Konyalı, 1946: 366.

Fotoğraf 3. 88 Yapının Kitabesi

Doğu-batı istikametinde gelişim gösteren ve bu yönde uzanan sivri beşik tonozla örtülen mekan oldukça sadedir. Yapının planı haricinde dikkat çeken bir diğer yönü beden duvarlarının çok sayıda payanda ile desteklenmesi ve dendanlara yer verilerek kale görünümünü sağlanmasıdır (Fotoğraf 3.89). Yapının mescit bölümünde, basit bir nişten ibaret olan mihrap üzerinde devşirme olarak kullanılan arşitrav parçası mevcuttur (Fotoğraf 3.90).

Fotoğraf 3. 89 Den-dan Görüntüsü

Fotoğraf 3. 90 Mescit Bölümündeki Arşitrav Parçası

Taçkapı sivri kemer içine alınmış, yarım yuvarlak kavsarayı iki yanda destekleyen trompların alt kısmında yarım yıldız motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 3.91-92).

Fotoğraf 3. 91-Fotoğraf 3. 92 Yıldız Motifleri

Mescide girişi sağlayan basık kemerli kapı ise yüzeysel, üç dilimli bir niş içerisinde yer almaktadır (Fotoğraf 3.93).

Fotoğraf 3. 93 Mescit Giriş Kapısı

3.1.16. Şehzade Korkut Camii

Yapı Kaleiçi'nde, Kılıçarslan Mahallesi'ndedir. Kilise olarak inşa edilmiş, Anadolu Selçukluların Antalya'yı fethinden sonra camiye dönüştürülmüştür¹⁰⁵. Güneybatı köşesine minare eklenmiştir (Fotoğraf 3.94).

Fotoğraf 3. 94 Minarenin Görünüşü

¹⁰⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/korkut-camii> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).

Yapının giriş kapısının lentosunda, bitkisel kompozisyonlu bir motif, karşılıklı olarak yer almaktadır (Fotoğraf 3.95-96). Yapının iç kısmında oldukça fazla taş süsleme bulunan devşirme malzemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.97-101). Yapının mihrabını spiral detaya sahip iki sütunce çevrelemektedir (Fotoğraf 3.102). Harim kısmında bulunan sütunların başlıklarında akantus ve benzeri motiflerin bulunduğu bitkisel kompozisyonlar yer almaktadır (Fotoğraf 3.103-112).

Fotoğraf 3. 95-Fotoğraf 3. 96 Giriş Kapısı Lentosu Süslemesi

Fotoğraf 3. 97-Fotoğraf 3. 98 Yapının İçindeki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 99 Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 100 Harime Giriş Kısım

Fotoğraf 3. 101 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 102 Yapının Mihrabı- Fotoğraf 3. 103 Sütunlar

Fotoğraf 3. 104- Fotoğraf 3. 105 Sütunlar

Fotoğraf 3. 106-Fotoğraf 3. 107 Sütunlar

Fotoğraf 3. 108-Fotoğraf 3. 109 Sütunlar

Fotoğraf 3. 110-Fotoğraf 3. 111 Sütunlar

Fotoğraf 3. 112 Sütunlar

3.1.18. Yivli Minare Camii

Kaleiçi'nde İskele Caddesi, Tabakhane Sokak'ta yer almaktadır. İnşa kitabesi bulunmayan binanın banisi Mübarizeddin Ertokuş'tur. Güneydoğu cephesindeki kapı üzerinde yer alan ve sivri kemerli bir çerçeve içerisinde alınmış mermerden yedi satırlık sülüs yazılı kitabesinde, caminin Yunus oğlu Mahmut oğlu Mübarizeddin Mehmet tarafından 1373'te onarıldığı ve onarımın mimar Balaban el-Tavaşi tarafından yapıldığı yazılıdır (Fotoğraf 3.113)¹⁰⁶.

Fotoğraf 3. 113 Yapının Kitabesi

Günümüzde hâlâ cami olarak hizmet vermekte olan bina, doğu-batı istikametinde uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. İbadet mekanı, dıştan, üzerleri alaturka kiremitlerle kaplı altı kubbe ve batı tarafta, duvar boyunca tek yöne eğimli bir kırma çatı ile örtülüdür. Yapıya iki kapı aracılığıyla girilmektedir. Ancak günümüzde bu kapılardan sadece güneydoğu köşesindeki kullanılmaktadır. Kullanılmayan kapının üzerinde devşirme bir friz parçası bulunmaktadır (Fotoğraf 3.114). Aynı şekilde kitabenin bulunduğu yerin en üst kısmında da devşirme bir malzeme bulunmaktadır (Fotoğraf 3.113).

¹⁰⁶ Yılmaz, 2002: 10.

Fotoğraf 3. 114 Yapıdaki Devşirme Parça

Doğu-batı istikametinde uzanan enine dikdörtgen ibadet mekanı, toplam on iki sütun aracılığıyla oluşan kare planlı altı bölüme ayrılmış; her bir bölümün üzeri de çeşitli formlardaki Türk üçgenleri ile geçilen birer kubbe ile örtülmüştür. İbadet mekanını bölen korint ve dor tipi başlıklara sahip ve çapları farklı sütunlar, birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmaktadır (Fotoğraf 3.115-127).

Fotoğraf 3. 115- Fotoğraf 3. 116 Sütunlar

Fotoğraf 3. 117-Fotoğraf 3. 118 Sütunlar

Fotoğraf 3. 119-Fotoğraf 3. 120 Sütunlar

Fotoğraf 3. 121-Fotoğraf 3. 122 Sütunlar

Fotoğraf 3. 123-Fotoğraf 3. 124 Sütunlar

Fotoğraf 3. 125-Fotoğraf 3. 126 Sütunlar

Fotoğraf 3. 127 Sütunlar

Mihrap nişi yarım daire planlıdır. Çeyrek küre şekilli kavsarasına, mukarnas gibi görünen oymalar yapılmıştır (Fotoğraf 3.128). Tepelik ise alttan ve üstten profillendirilmiş yatay dikdörtgen bir alınlık şeklinde düzenlenmiş, ortasına ise düz bir çerçeve içine alınmış yuvarlak kemerli bir niş açılmıştır.

Minaresi kareye yakın dikdörtgen planlı prizmatik bir kaideye sahiptir (Fotoğraf 3.129). Kaidenin alt bölümü, dokuz sıra halinde düzgün kesme taş bloklarla örülmüştür ve kuzey

cephesinde dikdörtgen formlu bir kapı yer almaktadır. Şerefesi taştan, iki sıra mukarnas kornişe sahiptir (Fotoğraf 3.130).

Fotoğraf 3. 128 Yapının Mihrabı

Fotoğraf 3. 129 Minarenin Genel Görünüşü-Fotoğraf 3. 130 Minarenin Şerefesi

3.1.18. Yivli Minare Medresesi

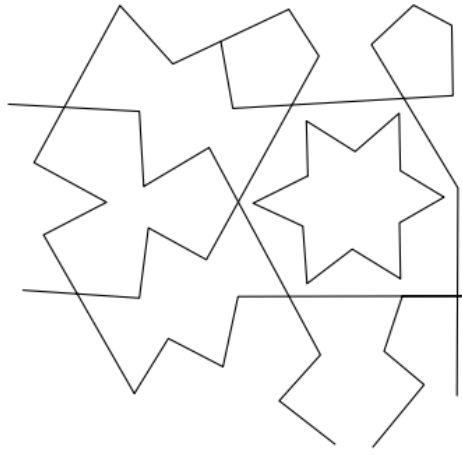
İmaret Medresesi olarak da bilinmektedir. Kaleiçi’nde Yivli Minare Camii’nin karşısında yer almaktadır. Binanın inşa kitabesi tahrip olduğundan tarihi ve banisinin kim olduğu anlaşılamamıştır. Bina kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan dikdörtgen planlı ve açık avlulu plan tipine sahiptir. Giriş cephesi düzgün kesme taş kaplamalı olup diğer cephelerinde kaba yonu taş kullanılmıştır¹⁰⁷.

Taçkapı, cephe yüzeyinden dışa doğru çıkıntı teşkil eden prizmatik bir kütle halinde düzenlenmiştir. İki yanda, çift katlı akantus yapraklı başlıklara sahip ancak şu an düz bir başlık gibi görünen silindirik birer sütunceye oturan sivri bir kemer halinde cepheye açılmaktadır (Fotoğraf 3.131). Taçkapı kütesini en dışta geometrik süslemeli bir bordür iki yandan sınırlandırmaktadır. Bu bordürler zeminde altıgen, üçgen, yamuk, beşgen biçimlerinden oluşan, alçak kabartma geometrik kompozisyonudur (Çizim 3.14). Belirli bir yüksekliğe kadar çıkan bu süslemeli taş blokların kesildiği seviyeden itibaren geri kalan yüzeyler işlenmeden sade bırakılmış, kesme taş bloklarla tamamlanmış ve böylelikle taçkapı üstten bir çerçeve içerisine alınmıştır (Fotoğraf 3.132-133).

Fotoğraf 3. 131 Taçkapı Genel Görünüş-Fotoğraf 3. 132 Taçkapı Süslemesi

¹⁰⁷ Yılmaz, 2002: 47.

Fotoğraf 3. 133 Taçkapı Süslemesi Çizim 3. 14 Taçkapı Ana Motif Çizimi (Çizim: Ece Duman)

Taçkapı nişi sütun başlıklarının üst seviyesinden başlayan dokuz sıra mukarnaslı bir kavsara ile örtülüdür (Fotoğraf 3.134).

Fotoğraf 3. 134 Taçkapı Mukarnasları

Taçkapı nişinin yan kenarlarında karşılıklı olarak yerleştirilmiş, yarım sekizgen planlı birer mihrabiye bulunmaktadır. Dört sıra mukarnas kavsarası bulunmaktadır. Yanlarda bulunan sütuncelerin başlıklarında geometrik şekiller yer almaktadır (Fotoğraf 3.135-136).

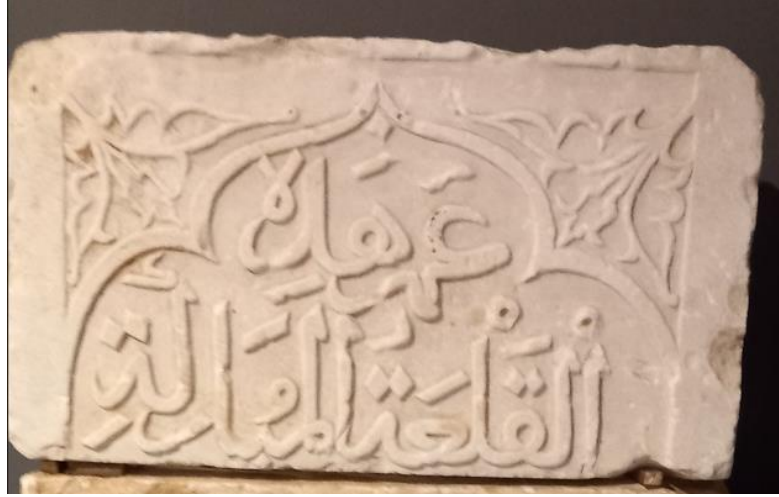
Fotoğraf 3. 135-Fotoğraf 3. 136 Mihrabiye

3.2. Beylikler Dönemi Yapıları

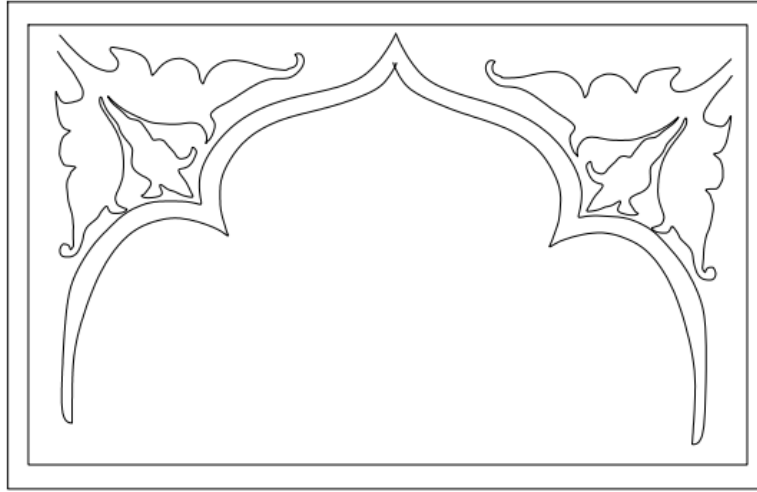
Antalya merkez ve ilçelerinde Hamitoğulları ve Karamanoğulları Beyliği'ne ait toplam 5 yapı tespit edilmiştir. Bunlardan iki adedi Hamitoğulları Beyliği'ne, üç adedi de Karamanoğulları Beyliği'ne tarihlendirilmektedir. Alanya ilçesinde üç, Korkuteli ilçesinde bir, merkezde de bir adet yapı incelenmiştir.

3.2.1. Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabe

Alanya Kalesi kazılarında bulunmuş, Karaman Beyliği dönemine tarihlendirilmiştir. Kitabenin yazılarını, dilimli bir sivri kemer çerçevelemiştir. Dilimli sivri kemerin her iki köşesinde bitkisel motif bulunmaktadır. Söz konusu bitkisel motif 3 yapraklı palmet ve sap-yaprak motifinden oluşmaktadır (Fotoğraf 137/Çizim 3.15).

Fotoğraf 3. 137 Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabe

Çizim 3. 15 Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabenin Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

3.2.2. Alanya Oba Medresesi

Alanya'da, Obaköy Belen Mahallesinde yer almaktadır. Yapının üzerinde yapım tarihini belirten herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak yapının genel karakteri, yapım sistemi ve bezemesindeki özellikler dolayısıyla XIV. Yüzyıl sonlarına, Karamanoğlu döneminde tarihlendirilebilmektedir¹⁰⁸.

Restorasyon halinde olan Oba Medresesi, açık avlulu, iki eyvanlı olup tek katlıdır (Fotoğraf 3.138). Yapı moloz taşla inşa edilmiştir. Sade bırakılmış taçkapısı kuzeyde yer almaktadır (Fotoğraf 3.139)¹⁰⁹. Silmeli ve farklı yüksekliklerdeki sövelerin üzerine oturan tuğladan bir sivri kemerle çerçevelenmiştir. Kemer boşluğunda kitabe boşluğu yerinde, ters konulmuş antik

¹⁰⁸ Dülgerler, 2006: 111.

¹⁰⁹ Fotoğraf Alanya Belediyesi'nin internet sitesinden alınmıştır.

sütun başlığı bulunmakta (Fotoğraf 3.140), onun altında taş kemerli ve taş söveli giriş kapısı yer almaktadır¹¹⁰.

Fotoğraf 3. 138 Oba Medresesi Genel Görünüş (<https://www.alanya.bel.tr/Proje/70/OBA-MEDRESESI> Erişim Tarihi: 14.04.2023)

Fotoğraf 3. 139 Giriş Kapısı -Fotoğraf 3. 140 Giriş Kapısındaki Devşirme Malzeme

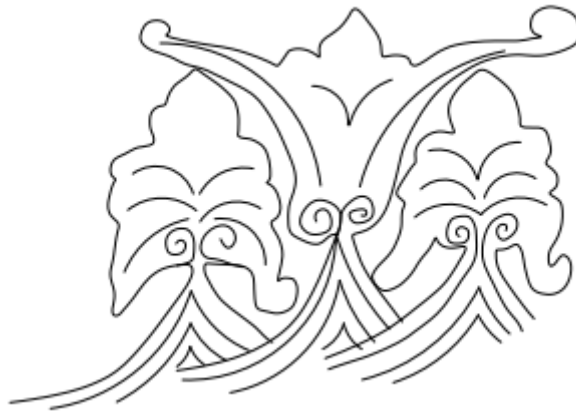
Yapı süsleme açısından genel olarak sade tutulmuştur. Yapıdaki sınırlı sayıdaki süslemelerden bir tanesi taçkapıda, diğeri ise derslik kapısında bulunmaktadır. Taçkapı sövesinde yer alan bordürde lotus ve palmetlerin geçmeli olarak kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 3.141/Çizim 16). Girişin sol sövesinde ise birbirine sarılmış iki ejder motifi bulunmaktadır.

¹¹⁰ Dülgerler, 2006: 111.

Ejderlerin sarılması sırasında oluşan yuvarlak boşluklara rozetler, dikdörtgen boşluklara ise balık motifleri yerleştirilmiştir¹¹¹ (Fotoğraf 3.142).

Fotoğraf 3. 141 Kapıdaki Lotus-Palmet Kompozisyonu- Fotoğraf 3. 142 Kapı Sövesindeki Ejder Motifi

Çizim 3. 16 Taçkapı Lotus-Palmet Kompozisyonu (Çizim: Ece DUMAN)

¹¹¹ Dülgerler, 2006: 112.

Derslik kapısındaki süslemede ise, bugün kemeri ve üst dolgusu yıkılmış olan kapıyı en dışta yıldızlı bir silme çerçevelemekte, onun içinde zar başlığa oturan ve balık sırtı biçiminde yivlenmiş, köşe sütununu andıran bir çerçeve dolaşmaktadır (Fotoğraf 3.143). Yıldız motiflerinin hemen iç kısmında ise stilize palmet motifi yer almaktadır (Fotoğraf 3.144).

Fotoğraf 3. 143 Derslik Kapısında Bulunan Yıldız Motifleri

Fotoğraf 3. 144 Derslik Kapısında Bulunan Yıldız ve Stilize Palmet Motifleri

3.2.3. Alanya Gülevşen Camii

Camii, Alanya'nın Oba Köyü'nün Çıplaklı mevkiinde bulunmaktadır. Alaiye Beyi Karaman oğlu Mahmut Bey Camii olarak da bilinmektedir. Cami muntazam kesme taş ve harçla yapılmıştır (Fotoğraf 3.145). Kuzeye açılan iki büyük kapıdan sağdaki kapı yıkılmıştır. 7 taşla örülen kemerinin üzerinde kitabe taşı bulunmaktadır taşta devrinin sülüsüyle beş satır halinde Arapça kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.146). Kitabeye göre yapıyı, 1373 yılında Bedrüddin Mahmut Bey İbn-i Alaüddin İbn-i Yusuf yaptırmıştır¹¹². Kitabenin üstünde iki yanında Selçuklu usulü ile yedi kollu yıldız şeridi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.147/ Çizim 3.17). Bu motifin başka bir yapıdan getirilip getirilmediği bilinmemektedir.

Fotoğraf 3. 145 Gülevşen Camii Genel Görünüş (<https://www.alanya.bel.tr/Proje/81/GULEVSEN-CAMII> Erişim Tarihi: 31.10.2023)

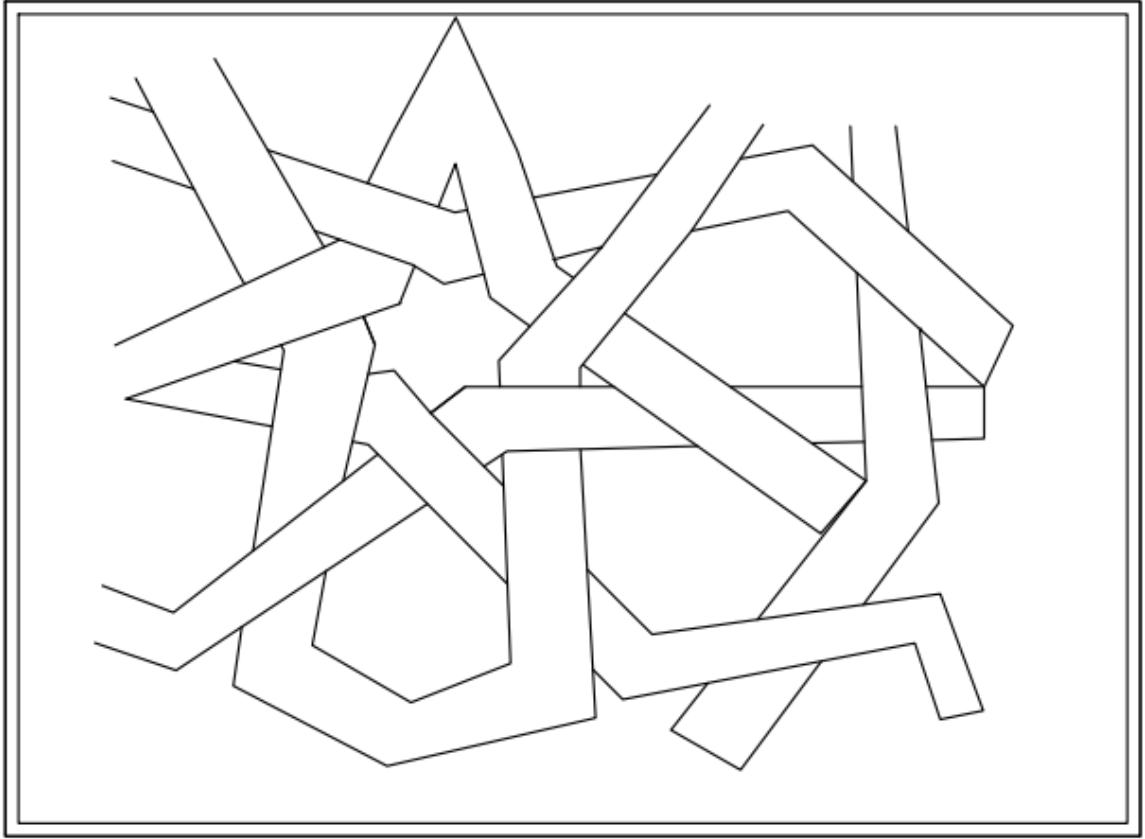
¹¹² Konyalı, 1946: 348.

Fotoğraf 3. 146 Kitabenin Görüntüsü

Fotoğraf 3. 147 Kitabenin Üzerinde Bulunan Yedi Kollu Yıldız Şeridi

Çizim 3. 17 Kitabenin Üzerindeki Yedi Kollu Yıldız Motifi Çizimi (Çizim: Ece Duman)

3.2.4. Korkuteli Emir Sinâneddin Medresesi

Korkuteli, Alaaddin Mahallesi, Belenaltı Sokak'ta yer almaktadır (Fotoğraf 3.148). Taçkapıda, kavsara içerisinde yer alan beş satırlık sülüs inşa kitabesine göre 1319 yılında yaptırılmıştır (Fotoğraf 3.149).

Fotoğraf 3. 148 Emir Sinâneddin Medresesi Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 149 Kitabe

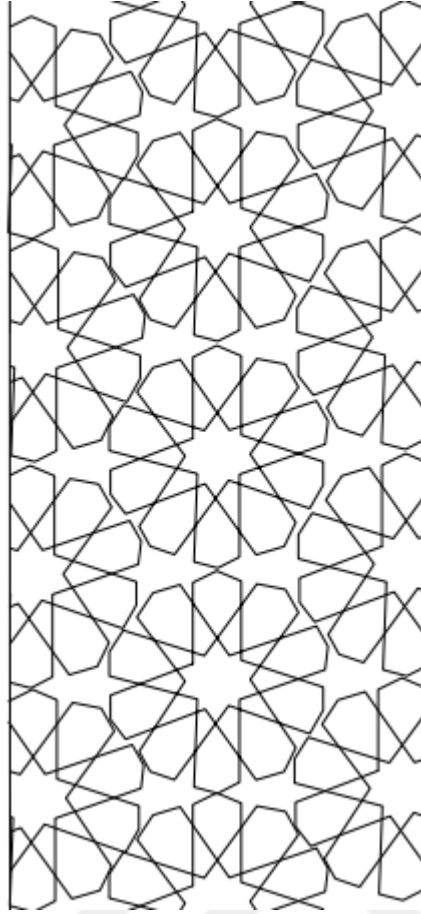
Yapının banisi Hamitoğulları'ndan Sinâneddin Hızır Bey'dir¹¹³. Yapı, iki katlı ve eyvanlı, açık avlulu medrese tipolojisine girmektedir ve Anadolu Selçuklu geleneğini sürdüren en

¹¹³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-sinaneddin-medresesi> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

güzel örneklerden biri olmuştur. İnşasında oldukça bol şekilde devşirme malzeme kullanılan binanın dış cepheleriyle iç cephelerinin ikinci kat hizasına kadar olan kısımları kesme taşla inşa edilmiştir. Ön cepheden dışa taşkın yapılan taçkapının köşeleri sonuna kadar yükselen kaval silmelerle yuvarlatılmış, hemen yanında geometrik motifli bir süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Fotoğraf 3.150-151/ Çizim 3.18).

Fotoğraf 3. 150-Fotoğraf 3. 151 Taçkapı Bordür

Çizim 3. 18 Taçkapı Bordür Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Taçkapı nişinin köşelerine yerleştirilen sütuncelerin üstlerine antik yapılardan devşirilen silmeler konulmuştur (Fotoğraf 3.152-153).

Fotoğraf 3. 152 Devşirme Taş Süsleme

Fotoğraf 3. 153 Devşirme Taş Süsleme

Taçkapıda yer alan mihrabiye nişlerinde zikzak motifli sütunceler yer almaktadır (Fotoğraf 3.154-155). Mihrabiye nişlerinin mukarnasları üç sıra halinde düzenlenmiştir ve en alt sırada olanı diğer iki sıraya göre daha farklı, dilimli bir şekilde işlenmiştir. Mukarnasın iki yanını bitkisel kompozisyonlu bir süsleme çevrelemektedir (Fotoğraf 3.156-157/Çizim 19).

Fotoğraf 3. 154-Fotoğraf 3. 155 Mihrabiyeler

Fotoğraf 3. 156 Mihrabiye Süsleme Detayı

Fotoğraf 3. 157 Mihrabiye Süsleme Detayı

Taçkapının iç kısmında bitkisel motifli devşirme rozetler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.158-159). Yapının avlu kısmında bulunan sütunların başlıkları da yine bitkisel motiflidir, devşirme süslemelerin üzerine yeniden bir süsleme yapıldığı düşünülmektedir (Fotoğraf 3.160-163/ Çizim 3.18-19). Yapının beden duvarlarında da devşirme silmeler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.164-168).

Fotoğraf 3. 158-Fotoğraf 3. 159 Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 160-Fotoğraf 3. 161 Sütun Başlıkları

Fotoğraf 3. 162-Fotoğraf 3. 163 Sütun Başlıkları

Fotoğraf 3. 164 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 165 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 166 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 167 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

Fotoğraf 3. 168 Yapıdaki Devşirme Süslemeler

3.2.5. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi

Kaleiçi'nde, Mevlevihane'nin içinde bulunduğu bahçede yer almaktadır (Fotoğraf 3.169). Güneybatı cephesindeki kapısında yer alan iki satırlık nesih yazılı mermer kitabede, bu kutsal binanın Mübarized-devle ve'l-dunyâ ve'd-dîn lakaplı Yunus Bey oğlu Mahmut oğlu Mehmet tarafından merhum oğlu Ali için aralık ayı sonları 1377 tarihinde inşa ettirildiği yazılıdır (Fotoğraf 3.170)¹¹⁴.

Fotoğraf 3. 169 Türbenin Genel Görünüşü

¹¹⁴ Yılmaz, 2002: 40

Fotoğraf 3. 170 Kitabe

Türbe kare bir subasman üzerinde yükselmektedir. Sekizgen gövdeli olup, sekizgen piramidal bir külahlı örtülüdür. Gövde ile külahlı birbirinden ayırmak üzere, profilli bir saçak korniş, bütün cepheleri çepeçevre dolaşmaktadır. Bina, bütünüyle kesme taşlarla inşa edilmiştir. Güneybatı cephesi hariç, diğer cephelerde subasman seviyesine yakın düşey dikdörtgen formu ve demir parmaklıklı birer pencere bulunmaktadır. Bunlardan doğu, batı ve güney cephelerinde yer alan pencereler üzerinde, saçak kornişine yakın bir mesafede kalan ve yekpare taş bloklar üzerine oyulmuş bazı süslemeler dikkati çekmektedir¹¹⁵.

Güneybatı cephesinde taçkapı yer almaktadır. Taçkapı kütesini, yanlardan ve üstten, en dışta işlenmeden sade olarak bırakılmış düz bir silme kuşatmaktadır. Buna bitişik içbükey profilli bordürden sonra, pahlı ikinci bir silme ile taçkapı kütesi kademe yaparak içeriye doğru kapanmaktadır (Fotoğraf 3.171). Kapısı, karşılıklı olarak, profilli konsollara oturan ve geçmeli taşlarla örülmüş basık kemerli bir açıklıktan ibarettir. Basık kemer ile pahlı ikinci silme arasındaki yüzeyde, üstte, binanın inşa kitabesi ile bunun altında simetrik olarak yerleştirilmiş birer rozet bulunmaktadır. İki rozet arasında ise, alttaki basık kemerin kilit taşı üzerine gelecek şekilde yerleştirilmiş üçüncü bir rozet daha mevcuttur (Fotoğraf 3.172/Çizim 3.19-20).

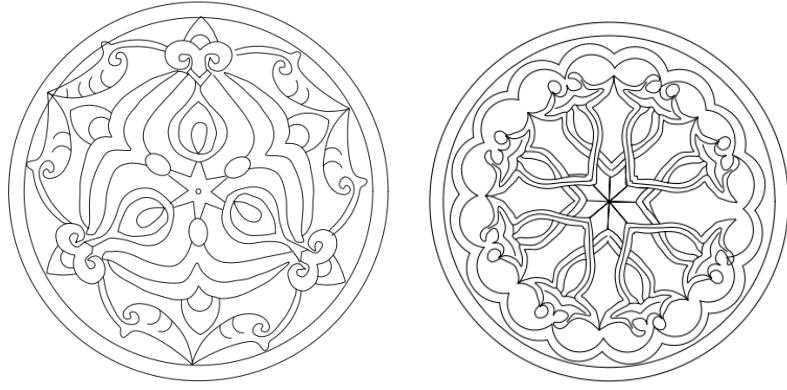
¹¹⁵ Yılmaz, 2002: 40.

Fotoğraf 3. 171 Tümbenin Giriş Kapısı

Fotoğraf 3. 172 Kapıdaki Rozetler

Çizim 3. 19 Taçkapı Rozet Çizimleri (Çizim: Ece DUMAN)

Sol taraftaki rozet üzerine, alçak kabartma olarak, geometrik ve bitkisel motiflerden meydana gelen bir kompozisyon işlenmiştir. Söz konusu kompozisyon, merkezdeki sekiz köşeli bir yıldız ile yıldızın köşelerine bağlanmış palmetlerden oluşmuştur. Taç yaprakları ile merkezdeki yıldızın köşelerine bağlanan palmet motifleri, dışta da sırtları yarım daire profilli şeritler vasıtasıyla bir-birlerine eklenerek, on altı dilimli bir çerçeve meydana getirmektedir. Diğer rozet üzerinde de yine aynı şekilde, alçak kabartma olarak, geometrik ve bitkisel motiflerden meydana gelen bir kompozisyon işlenmiştir. Söz konusu kompozisyon, merkezdeki altı köşeli bir yıldız ile bunun çevresinde kümelenen lotus ve rumi motiflerinden oluşmaktadır. Lotus ile rumi motifleri, daha küçük ölçekteki palmet motifleri ile birbirilerine bağlanmaktadır.

Taç kapı kütlesi üzerinde, cephenin ortasında ve saçak kornişine yakın bir seviyede, profilli bir konsol izlenimi veren bir öge daha bulunmaktadır. Yekpare taştan oyulmuş bir kulp veya halka görünümündeki bu parçanın, türbenin banisi Mehmet Bey’in Antalya’nın 1373 yılında Lusignan’lardan geri alınışı sırasında gösterdiği başarı nedeniyle kendisine atfedilen “Zincirkıran” lakabının sembolik bir ifadesi olduğu iddia edilmektedir (Fotoğraf 3.173)¹¹⁶.

Fotoğraf 3. 173 Taçkapı Üzerindeki Sembol

¹¹⁶ Yılmaz, 2002: 43.

Binanın batı duvarında, monoblok bir taş kütleşi üzerine, yüksek kabartma olarak, sırtları “V” şeklinde yivli şeritlerden meydana gelen ve konturları vurgulanmış bir palmet motifi, bunun da içine yine palmet ve rumi motiflerinden meydana gelen bitkisel bir kompozisyon işlenmiştir (Fotoğraf 3.174/Çizim 3.21). Bir çerçeve oluşturan dıştaki palmet motifinin alt ve üst uçlarında ise hilali andıran damla formlu birer motif dikkati çekmektedir. Aynı kompozisyona kuzeybatı duvarında da rastlanmaktadır.

Fotoğraf 3. 174 Batı Duvarındaki Süsleme

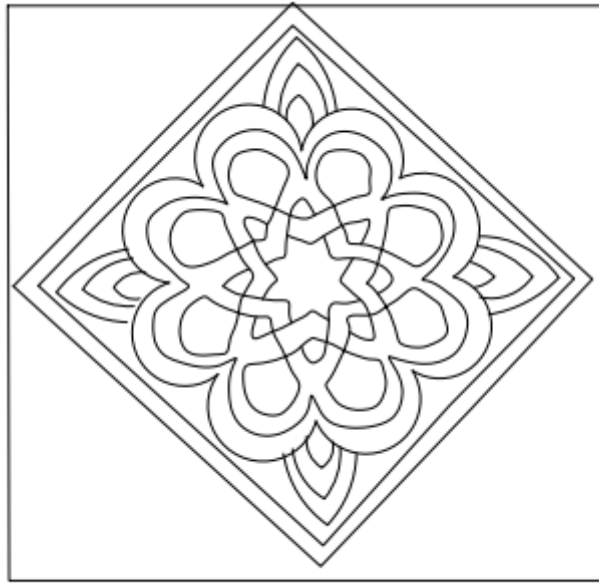
Çizim 3. 20 Batı Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Kuzey duvardaki süsleme ise, yatay oturtulmuş bir pano içerisine yatay bir şekilde yerleştirilmiş baklava biçiminde bir tasarımla bezenmiştir. Bir yıldızdan örgüyle gelişen dört palmetten oluşan bu tasarım dikey ve yatay eksenle karşılıklı olarak oturtulan birer palmetle son bulmuştur (Fotoğraf 3.175/Çizim 3.22). Sırtları “V” şeklinde yivlenmiş şeritlerin meydana getirdiği kompozisyonun ana elemanı ortadaki sekiz köşeli bir yıldızdır. Yıldızın köşelerinden çıkan şeritler, alttan ve üstten birbirlerini kesip katederek, yıldızın çevresinde sekiz dilimli bir motif oluşturmaktadır. Benzer bir süslemeye kuzeydoğu duvarda da rastlanmaktadır. Ancak

burada, kapalı bir şekil oluşturan sekiz kollu yıldızın çevresinde iç içe geçmiş iki kareden meydana gelen sekiz köşeli bir yıldız bulunmaktadır (Fotoğraf 3.176). Derin oymalı kompozisyon dıştan bir madalyon içine alınmıştır.

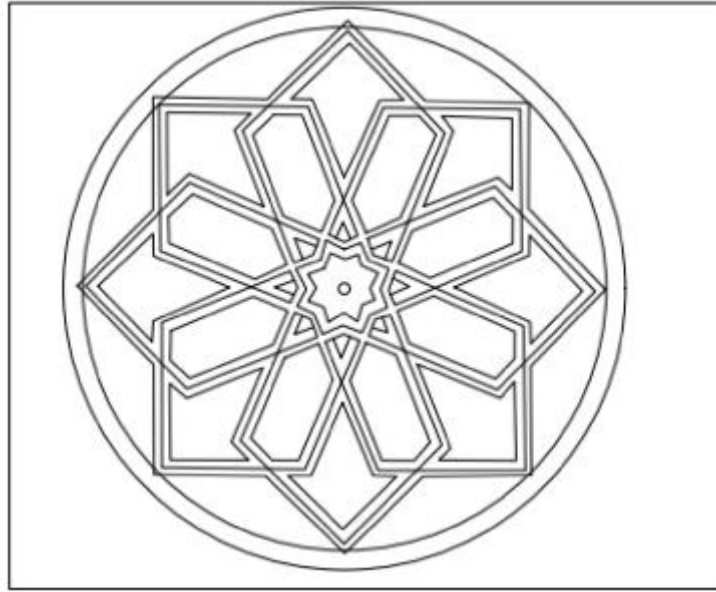
Fotoğraf 3. 175 Kuzey Duvarındaki Süsleme

Çizim 3. 21 Kuzey Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Fotoğraf 3. 176 Kuzeydoğu Duvarındaki Süsleme

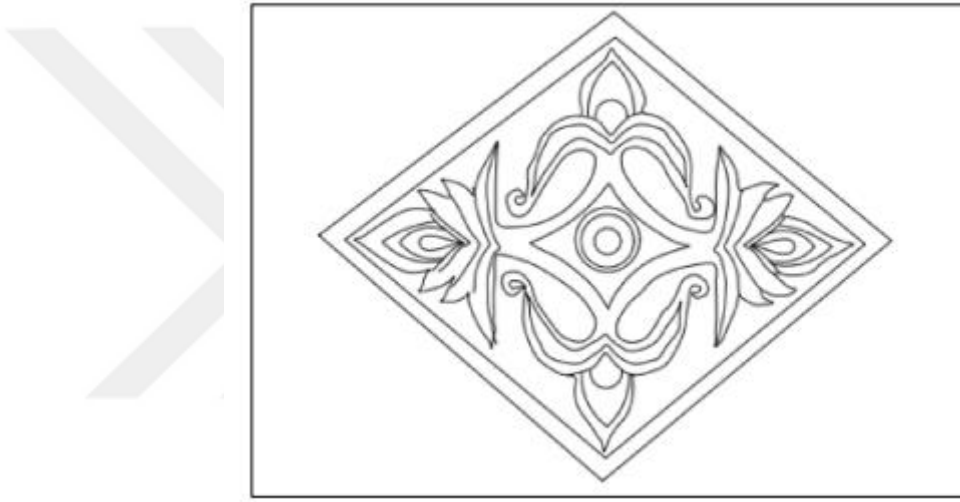

Çizim 3. 22 Kuzeydoğu Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Doğu duvardaki süsleme, eşkenar dörtgen içine vurgulanmış bitkisel bir kompozisyon-
dur (Fotoğraf 3.177). Kompozisyon, dıştaki eşkenar dörtgenin köşelerine doğru uzanan palmet
ve rumilerden meydana gelmektedir.

Fotoğraf 3. 177 Doğu Duvarındaki Süsleme

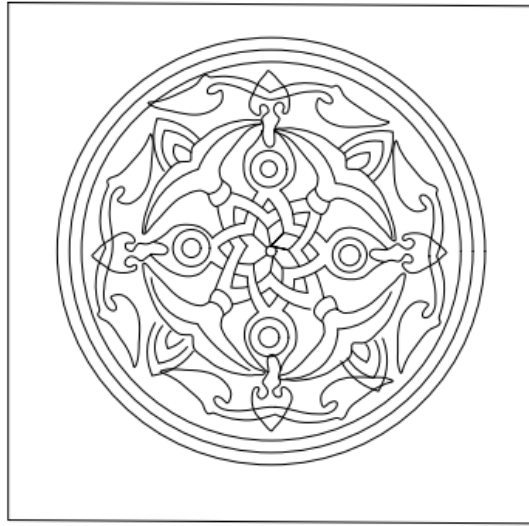

Çizim 3. 23 Doğu Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Binanın güneydoğu duvarının saçağa yakın üst seviyesinde, yatay dikdörtgen formlu monoblok bir taş kütlesi üzerine yine bitkisel bir kompozisyon işlenmiştir (Fotoğraf 3.178/Çizim 3.22). Kompozisyonun ana elemanları, sırtları yuvarlak profilli şeritler halinde alttan ve üstten geçerek merkezde bir yıldız meydana getiren lotus, rumi ve palmetlerdir. Buna göre, merkezde, kenarları dışbükey sekiz köşeli bir yıldızın etrafında alternatif olarak dizilen lotusların taç yaprakları rumilerle bağlanmakta ve bağlantı yerlerinde de birer palmet motifi yer almaktadır. Bütün kompozisyon bir daire ile çerçeve içine alınmıştır. Bu haliyle bir rozet görünümü vermektedir.

Fotoğraf 3. 178 Güneydoğu Duvarındaki Süsleme

Çizim 3. 24 Güneydoğu Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

Güney duvarda ise bu kez düşey dikdörtgen formlu bir başka dekoratif taş blok diğerlerine göre oldukça farklı bir süslemeye sahiptir (Fotoğraf 3.179/Çizim 3.23). Sırtları “V” şeklinde yivli şeritlerden meydana gelen kompozisyon, içine bir palmet motifinin işlendiği dar ayaklı, şişkin gövdeli, çift kulplu ve geniş ağızlı bir vazodur. Vazonun üzerinde ve vazonun içinden çıkıyormuş izlenimi veren süsleme, sert hatlı taşçı kalemi ile oyulmuş karışık bir kompozisyondur. Altta ve üstte damla şeklindeki öğelerle değerlendirilmiş ve ortada elips formda, içine mahmuz şeklinde plastik çıkıntılar kazınmış kompozisyonun çevresi, üçgen formlu yüksek kabartma dişlerle çevrelenmiştir.

Fotoğraf 3. 179 Güney Duvarındaki Süsleme

Çizim 3. 25 Güney Duvarı Süsleme Çizimi (Çizim: Ece DUMAN)

3.3. Osmanlı Dönemi Yapıları

Osmanlı Dönemine tarihlendirilen; Aksu ilçesinde bir, Elmalı ilçesinde iki, merkezde de iki adet yapı mevcuttur.

3.3.1. Ağalar Önü Camii

Mescit, Antalya'nın Aksu ilçesinde, Yurtpınar Beldesi'nde yer almaktadır. Kitabesine göre Arapzade Mehmet Ağa tarafından 1811 yılında inşa ettirilmiştir. Mescidin mimarı bilinmemektedir. Günümüzde hâlâ ayakta duran yapı, 2011 yılında Antalya Kültür Varlıklarını

Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir¹¹⁷. Mescit, kare planlıdır ve tek kubbeyle örtülmüştür (Fotoğraf 3.180). Harimi örten kubbe, iki kademeli olarak yükselen sekizgen karnak üzerine oturtulmuştur. Mescidin son cemaat yeri, şadırvanı ve minaresi bulunmamaktadır. Yapının bahçesine girişte bir çeşme bulunmaktadır (Fotoğraf 3.181). Su yalağının dış duvarında iki yanında çıkıntıları olan dikdörtgen bir pano bulunmaktadır (Fotoğraf 3.182). Bardaklık kısmındaki nişin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış gibi duran volütler yer almaktadır (Fotoğraf 3.183).

Fotoğraf 3. 180 Ağalar Önü Mescidi Genel Görünüş (<https://antalya.com.tr/tr/kesfet/tarih/tarihi-yapilar/agalar-camii> Erişim Tarihi: 28.06.2023)

Fotoğraf 3. 181 Mescidin Kuzeybatı Yönünde Bulunan Çeşmesi

¹¹⁷ Kılıç, 2015: 113.

Fotoğraf 3. 182 Çeşmenin Süsleme Detayı

Fotoğraf 3. 183 Çeşmedeki Niş Detayı

Caminin beden duvarlarında ve kubbe kasnağında kullanılan kesme taşın yanı sıra yer yer devşirme malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Caminin doğu, batı ve güney cepheleri simetriktir. Her üç cephenin duvarlarında dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı ikişer adet pencere yer almaktadır. Ancak doğu ve batıdaki pencereler, dilimli sivri kemer alınlıklı yapılmıştır (Fotoğraf 3.184).

Fotoğraf 3. 184 Batı Cephesindeki Pencere Detayı

Caminin kuzey cephesinde yer alan pencerenin lentosunda, beş kademeli süsleme şeridiyle sınırlandırılmıştır. En alttaki birinci şeride yumurta dizileri, üstündeki şeride ise stilize edilmiş akantus ve lotus yaprakları işlenmiş, üçüncü şerit boş bırakılmıştır. Dördüncü şeridi akantus yaprakları ve çiçek motifleri doldururken beşinci şerit daha ince tutulmuş ve kalp motifine benzer yumurta dizileriyle bezenmiştir (Fotoğraf 3.185). Yine aynı pencerenin yan tarafında mihrabiye yer almaktadır. Mihrabiyede bulunan taş süslemeler yine devşirme malzeme olup bitkisel süslemelidir. Mihrabiye'nin sövelerindeki geniş akantus yaprakları alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir (Fotoğraf 3.186). Mihrabiye'nin lentosunda, üç sıra inci makara dizisi ve yumurta dizisi motifleri ve üzerinde antik Roma alfabesi bulunan devşirme taş mevcuttur (Fotoğraf 3.187).

Fotoğraf 3. 185 Kuzey Cephede Yer Alan Pencere Lentosu

Fotoğraf 3. 186 Mihrabiye Sövesi- Fotoğraf 3. 187 Mihrabiye Lentosundaki Devşirme Malzeme

Cami beden duvarının kuzeybatı köşesinde, alçak kabartma tekniğinde, mezar steli olduğu düşünülebilecek bir defne çelengi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.188).

Fotoğraf 3. 188 Kuzeybatı Köşedeki Süsleme

Harime giriş kapısı, kuzey cephenin merkezine konumlandırılmıştır. Düz lentolu kapının, lento ve söveleri de devşirme malzemeyle yapılmıştır. Lento ve söveler süsleme açısından benzer olup dört sıra süsleme şeridinde sahiptir. Birinci ve ikinci şeritte inci makara dizisi, üçüncü şeritte yumurta dizisi ve dördüncü şeritte işe bir akantus yaprağı motifi yer almaktadır (Fotoğraf 3.189-191).

Fotoğraf 3. 189 Mescidin Giriş Kapısı -Fotoğraf 3. 190 Giriş Kapısındaki Devşirme Malzeme

Fotoğraf 3. 191 Giriş Kapısındaki Devşirme Malzeme

Kapının hemen üzerindeki kemerli alınlık, farklı ölçülere sahip altı kademeli silme şeklinde tasarlanmıştır. En içten başlayarak ilk dört kademedeki silmelerin yüzeyi yazıyla kaplıdır

(Fotoğraf 3.192). Ancak yazılar günümüzde gözle bile görülemeyecek biçimde siliktir. Silmelerin üzerindeki yazılar Serkan Kılıç'ın Antalya Camileri adlı eserinde yer almaktadır¹¹⁸.

Fotoğraf 3. 192 Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Kitabe ve Süslemeler

Güney cephenin ortasında mihrap, güneybatı köşede ise minber yer almaktadır. Mihrap tamamen devşirme malzeme kullanılarak yapılmıştır. Mihrap kenarları dört sıra süsleme şeridiyle bezenmiştir. İçte ilk üç şerit ince makara dizisiyle, dördüncü şerit yumurta dizisiyle ve beşinci şerit çiçek ve akantus yapraklarıyla bezenmiştir. Mihrap kenar başlıkları da aynı formda düzenlenmiştir. Mihrap alınlığı ve tepeliğinde ise iki sıra süsleme şeridi yer almaktadır. Alttan birinci şerit akantus yapraklarıyla, ikinci şerit ise yumurta dizileriyle doldurulmuştur (Fotoğraf 3.193-197).

Fotoğraf 3. 193 Mescidin Mihrabı -Fotoğraf 3. 194 Mihrap Detayı

¹¹⁸ Kılıç, 2015: 116

Fotoğraf 3. 195-Fotoğraf 3. 196 Mihrabın Süsleme Detayı

Fotoğraf 3. 197 Mihrabın Süsleme Detayı

3.3.2. Elmalı Kütük (Hacı Süleyman) Camii Minaresi

Elmalı'da Cami Cedit Mahallesi'nde bulunmaktadır. Banisi Hacı Süleyman Ağa'dır¹¹⁹. Kesme taştan silindirik gövdelidir. Sekizgen bir kaideye oturmaktadır (Fotoğraf 3.198-199). Minarenin kuzeybatı cephesinde yola açılan kemerli bir kapısı bulunmaktadır. Kapının üzerinde çerçeve içine alınmış iki adet süsleme bulunmaktadır. Süslemeler bitkisel motiflidir. Kapı kemerinin üzerinde bulunan süsleme dallardan meydana getirilmiştir. Onun üzerindeki ise kıvrım dallardan ve çiçeklerden oluşmaktadır (Fotoğraf 3.200).

Fotoğraf 3. 198 Minarenin Genel Görünüşü- Fotoğraf 3. 199 Sekizgen Kaide

¹¹⁹ Yerli, 2011: 44.

Fotoğraf 3. 200 Kapı Kemerinde Bulunan Süsleme

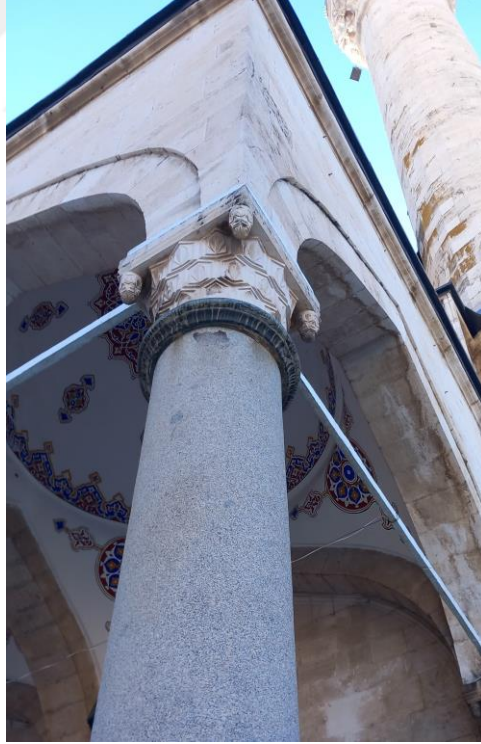
3.3.3. Elmalı (Ketenci) Ömer Paşa Külliyesi

Camii: Elmalı ilçesinin merkezinde yer alan camii, kapısı üzerindeki kitabesine göre 1610 yılında Ketencizâde Ömer Paşa tarafından yaptırılmıştır¹²⁰. Üzeri tek kubbeye örtülü, kare planlı olan cami tamamen kesme taştan inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.201). Giriş cephesi, üstü kubbelerle örtülü, ortadaki diğerlerinden daha yüksek kubbeli olan klasik başlıklı mermer sütunların taşıdığı revaka sahip beş bölümlü son cemaat yeri vardır (Fotoğraf 3.202-209).

¹²⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer-pasa-kulliyesi> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Fotoğraf 3. 201 Elmalı Ömer Paşa Camii Genel Görünüş (<https://www.elmali.bel.tr/nerede-gezilir/omer-pasa-camii-309> Erişim Tarihi: 12.04.2023)

Fotoğraf 3. 202-Fotoğraf 3. 203 Sütun Başlığı Detay

Fotoğraf 3. 204-Fotoğraf 3. 205 Sütun Başlığı Detay

Fotoğraf 3. 206-Fotoğraf 3. 207 Sütun Başlığı Detay

Fotoğraf 3. 208-Fotoğraf 3. 209 Sütün Başlığı Detay

Son cemaat yerinde bulunan iki adet mihrabiye, üç sıra mukarnas dizisiyle bezenmiştir. Mukarnasların bitme noktasında dört adet küçük daire kabartmalar bulunmaktadır (Fotoğraf 3.210-211).

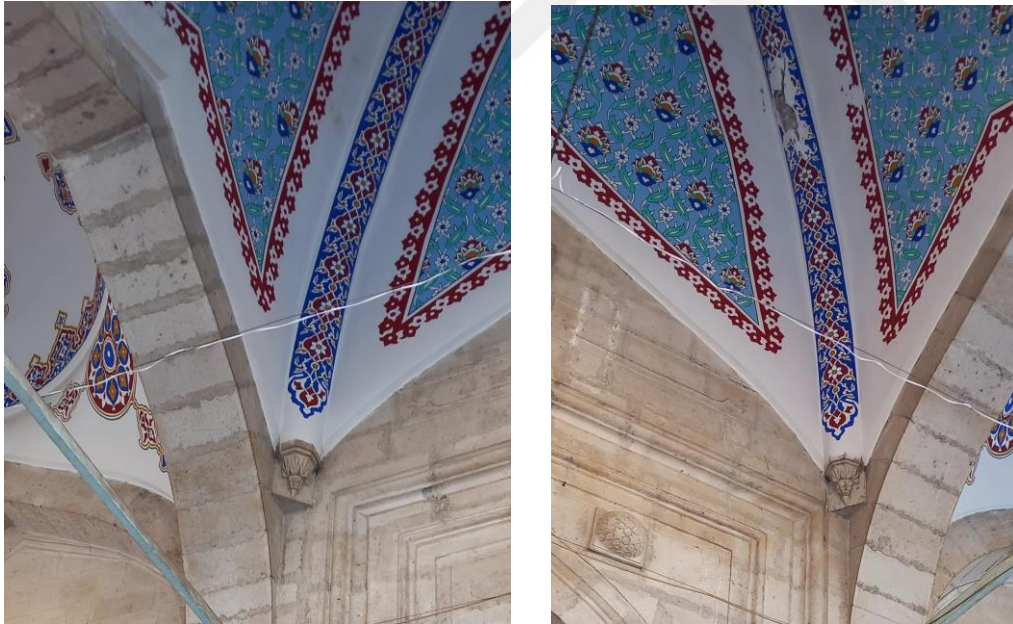
Fotoğraf 3. 210-Fotoğraf 3. 211 Son Cemaat Yeri Mihrabiyeleri

Taç kapı yay biçiminde büyük sivri kemerli olup üzerinde altı sıra halindeki kitabesi bulunmaktadır. Sivri kemerin iki yanında yıldız motifleri bulunan kabara mevcuttur (Fotoğraf

3.212). Taç kapı çerçevesinin iki üst köşesinde oldukça basit bir şekilde yapılmış istiridye biçimli mukarnaslı köşelik vardır (Fotoğraf 3.213-214).

Fotoğraf 3. 212 Taçkapı ve Kitabesi

Fotoğraf 3. 213-Fotoğraf 3. 214 Mukarnaslı Köşelikler

Bina kare zemin planı üzerine dört kemere oturan kurşun kaplı bir kubbeye örtülüdür. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Duvarlar, üzerindeki kubbe baskısını karşılamak üzere üç cephede üç kare kesitli payanda ile desteklenmiştir. Caminin minberi mermerden yapılmıştır. Minberin alınlığında üç yapraklı palmet motifli bitkisel kompozisyon yer almaktadır (Fotoğraf 3.215). Merdiven korkuluğu ise rozet kabartmalarla süslenmiştir (Fotoğraf 3.216-217).

Fotoğraf 3. 215 Minber Alınlığı

Fotoğraf 3. 216-Fotoğraf 3. 217 Minber Korkuluğu Rozet Motifleri

Caminin içi ve kubbesi zengin kalem işi süslemelerle kaplanmıştır. Mihrabında, mukarnaslı kavsaranın altında yedi adet kabartma tekniğinde yapılmış bitkisel motifler yer almaktadır (Fotoğraf 3.218). Mihrabı oluşturan çerçevenin üzerinde de kabartma motifler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.219).

Fotoğraf 3. 218 Mihrap Kaysarasının Altındaki Motifler

Fotoğraf 3. 219 Mihrap Detay Süslemeleri

Harimde bulunan sütunların başlıkları son cemaat yerindeki sütun başlıklarıyla aynı tarzda klasik üslupta bezenmiştir (Fotoğraf 3.220-228).

Fotoğraf 3. 220-Fotoğraf 3. 221 Harim Sütun Başlıkları

Fotoğraf 3. 222-Fotoğraf 3. 223 Harim Sütun Başlıkları

Fotoğraf 3. 224-Fotoğraf 3. 225 Harim Sütun Başlıkları

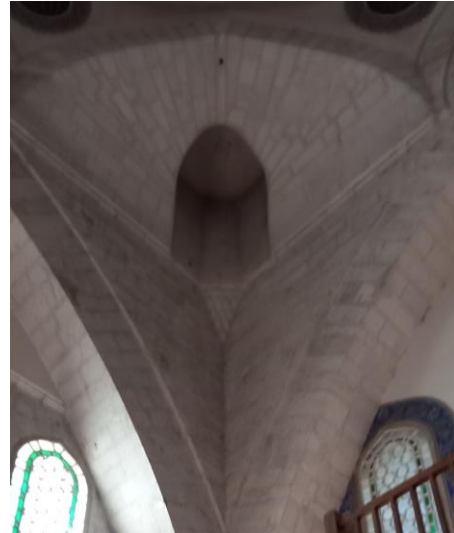

Fotoğraf 3. 226-Fotoğraf 3. 227 Harim Sütun Başlıkları

Fotoğraf 3. 228 Harim Sütun Başlıkları

Trompların altında mukarnas dizileri mevcuttur (Fotoğraf 3.229-232).

Fotoğraf 3. 229-Fotoğraf 3. 230 Tromplardaki Mukarnas Dizisi

Fotoğraf 3. 231-Fotoğraf 3. 232 Tromplardaki Mukarnas Dizisi

Caminin minaresi, 1929 yılında yıkılmış, 1938-1942 yılları arasında caminin diğer kısımları ile onarılmıştır¹²¹. Kesme taştan yapılan minareye çıkış kuzey cephedeki kapıdan sağlanmaktadır. Minare kaidesi beş kenarlı olup her yüzü kaş kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 3.233-234).

Fotoğraf 3. 233-Fotoğraf 3. 234 Minare Kaidesi

Onaltıgen ince uzun bir gövdeye sahiptir. Şerefesi altı sarkıtlı mukarnaslarla, şerefe koruklukları geometrik desenli bezemelerle zenginleştirilmiştir (Fotoğraf 3.235).

¹²¹ Köşklü, 2003: 97

Fotoğraf 3. 235 Minare Şerefesi

Minarenin giriş kapısının üzerinde sivri kemerli niş biçimli bir bölüm bulunmaktadır ve bu bölümdeki sivri kemerin her iki yanına küçük, bitkisel bezemeli rozetler işlenmiştir (Fotoğraf 3.236).

Fotoğraf 3. 236 Minare Giriş Kapısı Üzerindeki Niş ve Rozetler

Medrese: Medrese caminin kuzeyinde cami ile aynı avlu içerisinde bulunmaktadır. Eğimli bir arazi üzerinde yer alan medresenin kuzey ve doğu cephelerindeki kot farkı nedeniyle duvar yükseltileri değişmektedir. Caminin karşısında avluyu üç yönden çeviren medrese “U” planlıdır. Medresenin uzun kenarı olan kuzey cephesinin ortasında, cami ile ortak avluya açılan giriş kapısı bulunmaktadır. Medresenin giriş kapısı oldukça sadedir.

Medrese hücrelerinin önünde avluyu üç yönde U şeklinde çeviren revak bulunmaktadır. Revak, mukarnas başlıklı, kalın mermer sütunların yüksek sivri kemerlerle bağlanmasından oluşmuştur¹²². Sütun başlıkları mukarnas şeklinde kabaca pahlanarak kalın sütunlara uydurulmuştur (Fotoğraf 3.237-240).

Fotoğraf 3. 237-Fotoğraf 3. 238 Medrese Sütunları

¹²² Köşklü, 2003: 104.

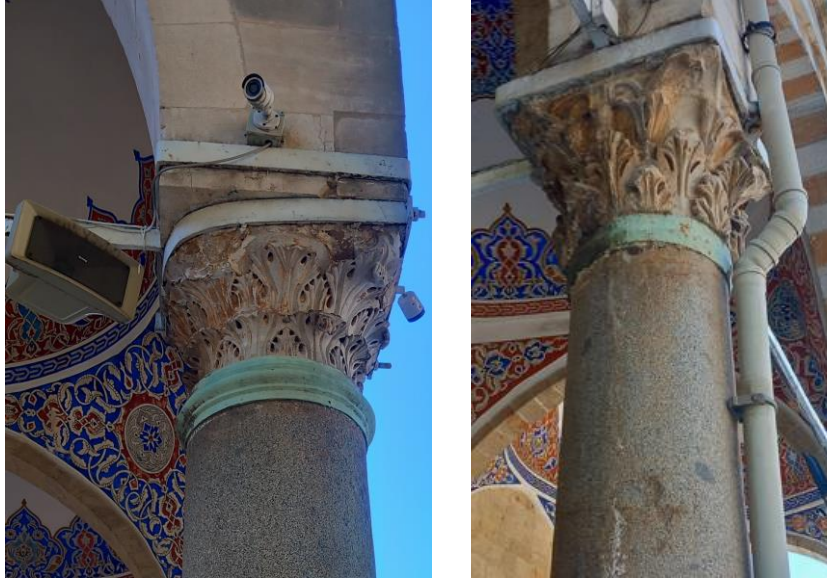

Fotoğraf 3. 239-Fotoğraf 3. 240 Medrese Sütunları

3.3.4. Murat Paşa Camii

Milli Egemenlik Caddesi'nde yer almaktadır. Karaman Beylerbeyi Murat Paşa tarafından 1570-1571 yılında yaptırılmıştır¹²³. Cami, tamamıyla kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Önde bulunan üç birimli son cemaat yeri, cephede iki renkli taşla örülü sivri kemerli açıklığa sahiptir. Kemerler biri mukarnaslı, diğer üçü akantus yapraklı başlıkları olan devşirme sütunlara oturtulmuştur (Fotoğraf 3.241-242).

¹²³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/murat-pasa-camii> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Fotoğraf 3. 241-Fotoğraf 3. 242 Son Cemaat Yeri Sütunları

Birimlerin üzeri pandantiflerle geçişi sağlanan kubbelerle örtülüdür. Mihrap ekseninde yer alan ve silmelerle oluşturulmuş dikdörtgen bir çerçeveye sınırlanan kapı, basık kemerli açıklığa sahiptir, üzerinde sülüs hatlı, altı mısralı, üç satır halinde kitabesi yer almaktadır (Fotoğraf 3.243). Kapının iki yanında sivri kemerli alınlıklı, dikdörtgen açıklıklı birer pencere ile mihrabiyeler yer almaktadır. Mihrabiyelerden doğudaki mukarnaslı (Fotoğraf 3.244), batıdaki ise sade bir şekilde yapılmıştır.

Fotoğraf 3. 243 Kitabesi -Fotoğraf 3. 244 Son Cemaat Yeri Mihrabiyesi

Fotoğraf 241'deki mihrabiye'nin yan tarafında yer alan pencerenin üzerinde delikli bir rozet bulunmaktadır (Fotoğraf 3.245). Yapının beden duvarında yıldız motifi barındıran geometrik şekilli bir rozet de mevcuttur (Fotoğraf 3.246).

Fotoğraf 3. 245 Pencere Üzerindeki Rozet

Fotoğraf 3. 246 Doğu Beden Duvarı'ndaki Rozet

Caminin mermer mihrabı ve minberi oldukça sadedir. Mihrap zikzaklı bir bordürle çevrelenmiştir. Yarım daire şeklindeki nişin köşeliklerinde yer alan sütunceler mukarnaslı başlıklara sahiptir (Fotoğraf 3.247).

Fotoğraf 3. 247 Yapının Mihrabı

3.3.5. Tekeli Mehmet Paşa Camii

Kaleiçi'nde Saat Kulesi'nin hemen yanında yer almaktadır. Osmanlı döneminde yaptırılmıştır. Caminin kim tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığı bilinmemektedir. Kareye yakın bir plan şeması gösteren cami, altıgen kasnak üzerine oturan merkezi bir kubbeyle örtülmüştür¹²⁴. Caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli minare (Fotoğraf 3.248), doğu cephesinde ise şadırvan yer almaktadır.

¹²⁴ Kılıç, 2015: 53.

Fotoğraf 3. 248 Minarenin Genel Görünüşü

Tek şerefeli minare, harimin kuzeybatı köşesinde, harim duvarına bitişik olarak konumlandırılmış ve tamamıyla kesme taştan inşa edilmiştir. Minareye, kuzey cephede yer alan basık kemerli kapıdan girilmektedir. Minare kaidesi, altıgen formlu olup kare formlu bir subasman üzerine oturtulmuştur. Kaidenin beş cephesi, sivri kemerli sağır nişlerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 3.248).

Caminin kubbe kasnağında, harime açılan kapılarında, cephelerin birleşim noktalarında ve minarede kesme taş kullanılmıştır. Diğer kısımlar sıvalı olduğu için malzemeler tespit edilememiştir. Caminin üst örtüsü kurşunla kaplanmıştır.

Harime doğu, batı ve kuzey cephelerin ortasına açılan kapılardan girilmektedir. Süsleme bakımından oldukça sade bırakılan kapılar ahşap sundurmalı ve basık kemerlidir. Ana giriş kapısının basık kemerli giriş açıklığı sivri bir kemer ile profillendirilmiş, bunun içine kademelen-dirilmiş profilli bir silme yerleştirilmiştir, bu kademelenme en üstünde kare formlu bir kitabe yeri meydana getirmiştir (Fotoğraf 3.249).

Fotoğraf 3. 249 Caminin Giriş Kapısı

Yapının dış cephesinde, güneybatı köşesine iki adet rozet ve bunların altına mukarnas dizisi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.250).

Fotoğraf 3. 250 Mukarnas Dizisi ve Rozetler

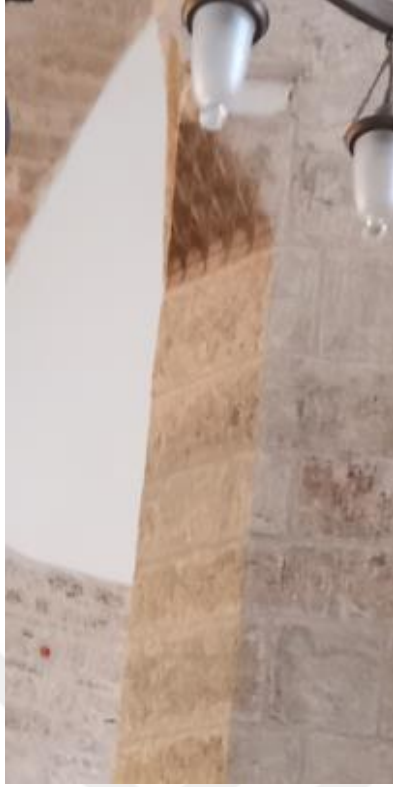
Kareye yakın dikdörtgen planlı harim, kuzey yönde yan yana üç kubbe, merkezde altıgen şema oluşturan ayaklara oturan ana kubbe ve kubbeyi dört yandan destekleyen yarım kubbelerle örtülü bir mekandır. Ana kubbe, serbest dört fil ayağı ve kible duvarındaki iki payanda vasıtasıyla taşınmaktadır. Fil ayakları ve payandalar birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Harimin güney kanadı, ana kubbeyi taşıyan iki payanda ile üç bölüme ayrılmıştır. Payandaların kemere bağlanma noktalarında mukarnaslı bir geçiş bulunmaktadır (Fotoğraf 3.251-256). Mihrap nişi oldukça sadedir. Sivri kemer formunda mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir, nişi çevreleyen profilli bordürler bezeme içermemektedir (Fotoğraf 3.257). Mihrap alınlığında ise yatay formda bir kartuş yer almaktadır. Mihrabın sağındaki payandaya mermer minber dayanmıştır. Sivri kemerli kapısı üzerinde üç dilimli bir alınlık yer almaktadır (Fotoğraf 3.258). Minberin her iki yanında bitkisel ve geometrik desenin bir arada kullanıldığı rozetler bulunmaktadır (Fotoğraf 3.259-260). Ancak bu rozetler caminin son yıllarda geçirdiği restorasyondan sonra değiştirilmiştir (Fotoğraf 3.261).

Fotoğraf 3. 251-Fotoğraf 3. 252 Mukarnaslar

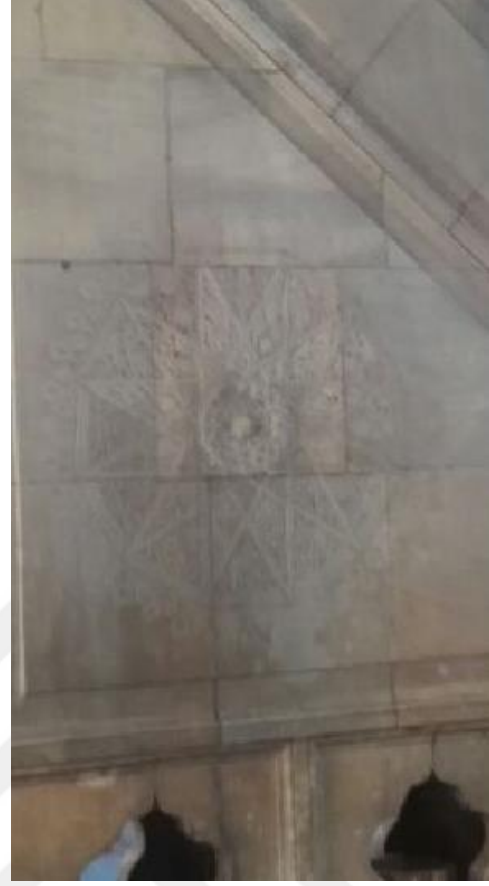
Fotoğraf 3. 253-Fotoğraf 3. 254 Mukarnaslar

Fotoğraf 3. 255-Fotoğraf 3. 256 Mukarnaslar

Fotoğraf 3. 257 Mihrabı-Fotoğraf 3. 258 Minber Ahnlığı

Fotoğraf 3. 259-Fotoğraf 3. 260 Minber Korkuluğu Rozeti

Fotoğraf 3. 261 Restorasyondan Sonraki Hâli

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Tezin bu bölümünde; incelenen 29 adet süsleme bulunan yapıların taş çeşitleri, süslemenin yapım teknikleri, süslemelerin yapıların hangi bölümlerinde olduğu, süslemelerin motif ve kompozisyonları, taşçı işaretleri incelenmiş, gerekli yerlerde tablo yapılarak detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Yapıların inşasında ve süslemesinde kullanılan taş çeşitleri kalker, limra, mermer ve traverten şeklinde incelenmiştir. Süslemeler yapıların kemer karnı, taçkapısı, kapı ve pencere lentosu, sütun başlıkları, mihrabiyeler, mihraplar ve minberlerinde bulunmaktadır. Süslemelerin içeriği ise bitkisel ve geometrik olarak ikiye ayrılabilir. Bitkisel süsleme ve kompozisyonlar; akantus, palmet, çiçek, lale, palmet-lotus kompozisyonları; geometrik süsleme ve kompozisyonlar ise kırık çizgi ve çizgilerin oluşturduğu kompozisyonlar ve çizgi ve çokgenlerin oluşturduğu kompozisyonlar olarak incelenmiştir. Kitabelerde bulunan yazılar nesih ve süslüs olarak ikiye ayrılmaktadır. Taşçı işaretleri ise, taş ustalarının kendinden sonraki ustaya bilgi vermek ya da taş ustasının hem kimliğini hem de sorumluluğunu belirtmek için yaptığı kimlik işaretleri ve ocakta ya da şantiyede taşı kendinden sonra kullanacak olanlara yardımcı olmak üzere yaptığı simgelerdir. Bu işaretler aynı zamanda kaynaklarda taş ustasının hangi boya mensup olduğunu da belirttiği şeklinde geçmektedir ancak bu tez için yapılan araştırmalarda böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır o yüzden sadece taşçı işaretlerinin hangi yapılarda bulunduğuyla ilgili tablo yapılmıştır.

Taşçı İşaretleri: Kazıma tekniğiyle yapılmış işaretlerdir. Bu işaretler sayesinde taş ustalarının kökeni veya hangi boya mensup oldukları da anlaşılabilmektedir. Bu işaretler süsleme amacıyla yapılmamıştır. Taşı işleyenler tarafından yazılmış kitabeler, küçük yazılar, grafitiler ve boyama yoluyla yapılmış işaretler, taşçının hem kimliğini hem de sorumluluğunu belirtmek için yaptığı kimlik işaretleri ve taşçıların ocakta ya da şantiyede taşı kendinden sonra kullanacak olanlara yardımcı olmak üzere yaptığı simgelerdir¹²⁵. Bu işaretler hem Orhun alfabesine hem de Runik alfabeye benzemektedir. Süsleme amacıyla yapılmadığından, bu çalışmada bir başlık içerisinde değil sadece bilgi vermek amacıyla bu bölüme yazılmış ve aşağıdaki yapılarda bulunduğunu gösteren bir tablo ile gösterilmesi uygun görülmüştür.

Alara Han'da birbirinden farklı yaklaşık 25 adet taşçı işareti bulunmaktadır. Kırkgöz Han'da yaklaşık 50 adet taşçı işareti mevcuttur. Bu taşçı işaretlerinin arasında en dikkat çekici

¹²⁵ Binan, Binan, 2009: 320.

olanı Mühr-ü Süleyman motifi olabilir. Evdir Han'da ise 27 adet taşçı işareti gözlemlenmiştir¹²⁶ (Tablo 4.1).

Taşçı İşaretleri	Alara Han	Evdır Han	Kırkgöz Han
		X	X
	X	X	X
			X
		X	
	X		
			X
		X	
	X		
			X
		X	X
	X		
			X
		X	
	X		
			X
		X	
	X		
			X
	X	X	X

¹²⁶ Gönülal, 2022: 3.

⌞	X		
↗			X
↘		X	
⌘	X		
⌚			X
↗↘		X	
↙	X		
⌚			X
↓		X	
⌘	X		
⌚			X
↙		X	
⌞	X		
⌚			X
↗		X	
⌞	X		
⌞			X
↗		X	
⌘	X		
↘			X
○		X	
└	X		

			X
		X	
	X		
			X
		X	
	X		
	X		
			X
		X	
	X		
			X
		X	
	X		
	X		
			X
		X	
	X		
			X
	X		

Y		X	
VI	X		
T		X	
H			X
Z		X	
M			X
W			X
X			X
P			X
N			X
M			X
V Δ W			X
W ^ Δ			X
Y Z			X
Δ 1			X

Tablo 4. 1 Taşçı İşaretlerinin Bulunduğu Yerler

4.1. Taş Çeşitleri

Bu teze konu olan yapılarda yapılan araştırmalar neticesinde genellikle mermer, kalker, traverten ve limra kullanılmıştır.

4.1.1. Kalker: Bileşiminde yüzde doksandan fazla kalsiyum karbonat olan taşlardır. Kireç taşı olarak da bilinmektedir. Mermer yerine en rahat kullanılabilen nitelikli kalker Antalya-Finike, Adana, Burdur ve Manisa gibi çeşitli illerden çıkarılmaktadır¹²⁷.

Alanya Oba Medresesi'nde derslik kapı sövesinde bulunan yıldız ve palmet motifleri kalker malzeme ile benzerlik göstermektedir. Elmalı Kütük Camii minaresinde yer alan süsleme, Gülevşen Camii'nde kitabenin her iki yanındaki yıldız motifi, Kemer Av Köşkü merdivenlik kısmındaki yıldız tonoz, Korkuteli Alaeddin Camii'nin taçkapısında bulunan süslemeler, Murat Paşa Camii'nin son cemaat yerinde bulunan sütunların başlıkları, Şehzade Korku Camii süslemeleri¹²⁸, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'ndeki tüm süslemeler, Kaleiçi Burç Kitabelerinden 8 numaralı burçta yer alan kitabenin iki yanında yer alan devşirme konsollar, kalker taşıyla yapılmıştır.

4.1.2. Limra: Endüstriyel açıdan değerlendirilebilme kapasitesi olan doğal taşlardan birisidir. Limra taşı ağırlıklı olarak Finike'ye 5 km uzaklıkta olan Limra bölgesinden ve Yozgat Şefaati ilçesinden çıkarılmaktadır. Özellikle çıkarıldığı bölgelerde, o bölgedeki medeniyetler tarafından yıllarca yapılarda doğal malzeme olarak kullanılmıştır. Limra taşının dış görünümü hava kirliliği, kar, yağmur gibi hava koşullarından olumsuz etkilenebilmektedir. Limra taşı İngilizce adıyla "limestone", iki farklı şekilde oluşan tortul kayaç tipidir. Deniz organizmaları kalıntılarının okyanus, deniz ya da göl diplerinde birikmesi sonucu oluşmakla birlikte, kalsist mağaralarda kimyasal çökmesi sonucunda da oluşabilmektedir¹²⁹.

Ağalar Önü Mescidinde yer alan süslemeler limra taşıyla benzerlik göstermektedir. Alara Han'da bulunan süslemeler Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre limra taşı ile yapılmıştır. Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi'nin taçkapısındaki süslemeler limra ile benzerlik göstermektedir. Şehzade Korkut Camii'nde yer alan süslemeler kireç taşının yanı sıra, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre limra ile de yapılmıştır. Yivli Minare Medresesi'nin taçkapısında bulunan süslemeler de limra taşı ile benzerlik göstermektedir.

¹²⁷ Avşaroğlu, 2020: 12.

¹²⁸ Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre.

¹²⁹ Avşaroğlu, 2020: 133.

4.1.3. Mermer: Mermer, kalker ve çeşitli minerallerin kristalleşmesiyle meydana gelen bileşimdir. Milattan önceki devirlerde inşa edilmiş birçok eserde mermere rastlanmaktadır. Bu eserlerde kullanılan mermerlerin türleri çok çeşitli olmakla birlikte ebatlarının çok büyük olduğu dikkat çekmektedir. Tarihi, antik tapınaklarda, mermer heykellerde, saraylarda, Mısır firavun mezarlarında, piramitlerde, surlarda, kalelerde, stadyum ve açık hava tiyatrolarında mermere sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye'deki mermer yatakları ve ocaklarının pek çoğu milattan önce Romalılar, Bizanslılar ve Yunanlar tarafından işletilmiştir.

Mevcut kitabelerin tamamı mermer malzeme ile yapılmıştır. Oba Medresesi'nin taçkapı sövesi ve lentosundaki palmet-lotus kompozisyonu, ejder ve balık motifleri, kitabe kısmında yer alan devşirme sütun başlığı mermerdir. Ömer Paşa Camii'nin minberi, Murat Paşa Camii'nin mihrabı ve minberi, Şehzade Korkut Camii'nin süslemeleri¹³⁰, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin mihrabı ve minberi, Sultan Alaaddin Camii süslemeleri mermer malzemeden yapılmıştır.

4.1.4. Traverten: Kalsiyum bikarbonat içeren yeraltı sıcak suları yüzeye çıktığında bünyesindeki karbondioksitin atmosfere karışması ve kalsiyum karbonatın çökmesi ile meydana gelen oluşumlardır. Bu çöktirilerin çok gözenekli, hafif, çok miktarda bitki sap ve yaprakları içerenlerine kalker tüfü, az boşluklu ve yoğun olanlarına traverten denilmektedir¹³¹.

Evdır Han'ın süsleme ve inşa malzemesi Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre traverten ile yapılmıştır. Ömer Paşa Külliyesi, yine Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre açık renk traverten ile yapılmıştır. Karatay Medresesi'nin taçkapısı ve mihrabı traverten ile benzerlik göstermektedir. Emir Sinâneddin Medresesi'nin süslemeleri, Tekeli Mehmet Paşa'nın sınırlı sayıdaki süslemeleri¹³², Yivli Minare Camii'ndeki süslemeler traverten ile yapılmıştır.

4.1.5. Devşirme Malzemeler: Devşirme malzemeler başlığı altında bahsedilenler, yapılarda görülen devşirme süslemelerdir. Bu süsleme unsurları ile yapılarda tezyinat oluşturma amacı güdülmemiş, yapıya ekstra bir malzeme sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç; strüktürel bir öge oluşturmak, duvar örmek, binaların inşasında eksik kalan yerleri tamamlamak olarak düşünülebilir.

Devşirme malzemelerde görülen süsleme unsurları çoğunlukla akantus motifidir. Akantus motifleri Ağalar Önü Mescidi'nin pencere lentolarında, mihrabiye kenarlarında, mihrabında; Evdir Han'ın dışına yerleştirilmiş olan sütun kaideleri, lahit parçalarında; Karatay

¹³⁰ Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre.

¹³¹ Avşaroğlu, 2020: 10.

¹³² Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre.

Medresesi'nin taçkapı sütunce başlığında; Kırkgöz Han'ın avlusunda bulunan sütun kaidesinde, Emir Sinâneddin Medresesi'nin taçkapı mihrabiyelerinin üzerinde ve iç beden duvarlarında bulunan frizlerde; Murat Paşa Camii'nin son cemaat yeri sütun başlıklarında; Şarapsa Han'ın mescit kısmındaki mihrabın üzerindeki friz parçasında; Şehzade Korkut Camii'nin harim kısmındaki sütun başlıklarında ve Yivli Minare Camii'nin harim kısmındaki sütun başlıklarında bulunmaktadır. Bu yapılar ve motiflerin fotoğrafları katalog bölümünde ilgili yapının içeriğinde verilmiştir.

Devşirme süslemelerde görülen bir diğer süsleme çiçek motifidir. Çiçek motifi Ağalar Önü Mescidi 'nin pencere lentosunda akantus motiflerinin arasında; Evdir Han'ın beden duvarlarında; Kaleiçi'nde bulunan 8 numaralı burç kitabesinde ve kitabenin çevresinde yer alan kısımlarda bulunmaktadır.

Diğer bir süsleme ise kıvrım dal motifidir. Kıvrım dal motifini içeren devşirme malzeme Ağalar Önü Mescidi 'nin mihrabında yer alan friz parçasında görülmektedir.

Lale motifi olarak adlandırabileceğimiz motif devşirme malzeme olarak Kaleiçi'nde yer alan Sultan Alaaddin Camii'nin giriş kapısında görülmektedir.

Yapılarda görülen geometrik motiflerin tümü Türk-İslam Dönemi geometrik süslemeleridir.

Figürlü süsleme içeren devşirme malzeme Evdir Han'ın beden duvarlarında yer alan boğa ya da ejderha başı olarak görülen süslemedir.

4.2. Teknik

Tezde adı geçen yapılarda görülen taş teknikleri; oyma tekniği, derin oyma tekniği, yüzeysel oyma tekniği, yuvarlak yüzeyli derin oyma tekniği ve eğri kesim olarak sıralanabilir.

4.2.1. Oyma Tekniği

Bu teknikte yüzeye işlenmesi düşünülen motif veya kompozisyon, işleneceği yüzeye oyularak belirgin hale getirilmektedir¹³³.

Ağalar Önü Mescidi 'nin süslemeleri oyma tekniği ile yapılmıştır. Alanya Kale Kapısı'nda bulunan kitabeldeki rozetler de oyma tekniği ile işlenmiştir. Kızıl Kule de bulunan kitabeler bu teknikle yapılmıştır. Oba Medresesi'nin taçkapı sövesinde bulunan ejder, palmet motifleri ve derslik kapısındaki yıldız motifleri oyma tekniği ile işlenmiştir. Tersane kitabesinde bulunan bitkisel rozetler de bu teknikle yapılmıştır. Alara Han'ın çeşme eyvanında yer alan tonozdaki yıldız işlemesi de bu teknikle yapılmıştır. Elmalı'daki Kütük Camii Minaresinde bulunan süsleme oyma tekniğiyle yapılmıştır. Elmalı Ömer Paşa Külliyesi'nde camide yer alan bütün süslemeler oyma tekniğiyle işlenmiştir.

Gülevşen Camii'nde bulunan yıldız motifli şerit de yine oyma tekniğiyle yapılmıştır. Kırkgöz Han'ın avlusunda bulunan sütun kaidesi de bu teknikle yapılmıştır. Emir Sinâneddin Medresesi'nin sütun başlıkları, süsleme şeritleri, mihrabiyeler ve kavsara köşelikleri oyma tekniğiyle işlenmiştir. Murat Paşa Camii'nin doğu beden duvarında bulunan rozet bu teknikle işlenmiştir. Şarapsa Han'ın taçkapısında yer alan yıldız motifleri oyma tekniği ile yapılmıştır. Şehzade Korkut Camii'nin harim kısmında yer alan sütun başlıkları bu teknikle işlenmiştir. Tekeli Mehmet Paşa Camii'nde, beden duvarlarında yer alan süslemeler oyma tekniği ile yapılmıştır. Yivli Minare Camii'nin sütun başlıklarında da bu teknik görülmektedir.

4.2.1.1. Derin Oyma Tekniği

Bu teknikte taş yüzeyine işlenen kompozisyonun asıl zeminden 2 veya 3 cm yüksekliğinde taşırılarak kabartılması söz konusudur. Dolayısıyla kabartılan kompozisyonun yüzeyiyle asıl zemin arasında hatırı sayılır bir derinlik görülmektedir.

Alara Han'daki kitabe konsollarında bulunan arslan başları derin oyma tekniğiyle benzerlik göstermektedir. Oba Medresesi'nin taçkapısında yer alan ejder motifinin içindeki rozet ve balık motifleri derin oyma tekniğiyle yapılmıştır. Evdir Han'ın taçkapısında yer alan zikzak motifi derin oyma tekniği ile işlenmiştir. Yapının beden duvarlarındaki devşirme süslemeler de bu teknik ile benzerlik göstermektedir. Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi'nin taçkapısındaki süsleme motifleri derin oyma tekniği ile yapılmıştır. Karatay Medresesi'nin mihrabının

¹³³ Özbek, 2002: 71.

köşelikleri yüksek oyma tekniği ile işlenmiştir. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin batı duvarında bulunan süsleme derin oyma tekniği ile işlenmiştir. Güney duvarındaki süsleme de bu teknikle yapılmıştır. Korkuteli Alaeddin Camii'nin taçkapısındaki üçgen geometrik motifler yuvarlak derin oyma tekniği ile yapılmıştır. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin kuzey, doğu, güneydoğu ve kuzeydoğu duvarındaki süslemeler derin oyma tekniği ile yapılmıştır.

4.2.2.2. Yüzeysel Oyma Tekniği

Bu teknikte oyulan kompozisyon zeminden çok yüksek tutulmaz ve yalın haliyle bırakılır.

Ahi Yusuf Türbesi'nin kemer karnında bulunan geometrik kompozisyon bu teknikle yapılmıştır. Alanya Müzesi'nde bulunan Karamanoğlu dönemine tarihlendirilen kitabenin iki köşesinde yer alan çiçek motifi yüzeysel oyma tekniği ile işlenmiştir. Elmalı Ömer Paşa Camii'nin minberindeki süslemeler bu teknikle yapılmıştır. Evdir Han'ın süsleme şeritleri, düğüm motifleri yüzeysel oyma tekniği ile yapılmıştır. Kaleiçi Burç Kitabelerinde bulunan süslemeler de bu teknikle işlenmiştir. Karatay Medresesi'nin taçkapısındaki bordür, silmeler, taçkapı kemerini taşıyan sütun ve mihrabiye, mihrap nişini kuşatan bordür ve silmeler yüzeysel kabartma tekniği ile işlenmiştir. Sultan Alaeddin Camii'nin kapısında yer alan bitkisel süslemeler de bu teknikle yapılmıştır. Şehzade Korkut Camii'nin giriş kapısının her iki sövesinde yer alan bitkisel süslemeler bu teknikle işlenmiştir. Yivli Minare Medresesi'nin taçkapı bordürleri yüzeysel oyma tekniği ile yapılmıştır. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin taçkapısında yer alan rozetler de bu teknikle yapılmıştır.

4.2.2.3. Eğri Kesim Tekniği

Bu teknikte motiflerin satırları hafif bir kavis yaparak zemine doğru eğimli bir şekilde indirilir ve birbiriyle kesiştirilir. Zemin tamamen ortadan kalkar, sadece bir çizgi olarak kalır; böylelikle zemin ile motifler bütünlüğü oluşturulur. Zeminin yerini alan çizgi aynı zamanda iki komşu motifin kenarlarını oluşturur.

Oba Medresesi'nin derslik odasının kapısındaki bitkisel süslemeler eğri kesim tekniği ile yapılmıştır. Korkuteli Alaeddin Camii'nin taçkapısında bulunan madalyon ve palmet süslemeleri de bu teknikle işlenmiştir. Emir Sinâneddin Medresesi'nin taçkapısında bulunan mihrabiye kavsara köşeliklerindeki bitkisel süslemeler eğri kesim tekniğiyle yapılmıştır.

4.2.2. Kazıma Tekniği

Süslemeyi oluşturan motiflerin yüzeye sert uçlu bir aletle bir çizgi olarak kazınan tekniktir.

Kita- beler		X	X	X		X			X
Ki- tabe Kon- solları					X				
Rozet- ler				X					X
Ke- mer							X		
Ke- mer Karnı	X								
Sütun Baş- lıkları									
Tonoz					X				
Eyvan					X				

Tablo 4. 2 Anadolu Selçuklu Yapılarında Bulunan Süslemeler (1)

	Kara- tay Med- resesi	Ke- mer Av Köşkü	Kırk- göz Han	Kor- kuteli Ala- eddin Camii	Sultan Ala- addin Camii	Şa- rap- sa Han	Şeh- zade Kor- kut Camii	Yivli Mi- nare Camii	Yivli Mi- nare Med- resesi
Taç- kapı	X			X	X	X	X		X
Mih- rabiye	X								
Sü- tun- ce	X								
Mih- rap	X					X	X		
Min- ber									
Kita- beler									
Ki- tabe Kon- solları									
Rozet- ler					X				
Ke- mer									
Ke- mer Karnı									
Sütun Baş- lıkları						X		X	

Tonoz		X							
Eyvan									

Tablo 4. 3 Anadolu Selçuklu Yapılarında Bulunan Süslemeler (2)

	Korkuteli Emir Sinâneddin Medresesi	Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi	Alanya Müzesi'nde Bulunan Kitabe	Alanya Oba Medresesi	Alanya Gülevşen Camii
Taçkapı	X	X		X	X
Mihrabiye	X				
Sütunce					
Mihrap					
Minber					
Kitabeler			X		
Kitabe Konsollar					
Rozetler		X			
Kemer					
Kemer Karnı					
Sütun Başlıkları	X				
Tonoz					
Eyvan					

Tablo 4. 4 Beylikler Dönemi Yapılarında Bulunan Süslemeler

	Ağalar Önü Mescidi	Elmalı Küçük Camii Minaresi	Elmalı Ömer Paşa Külliyesi	Murat Paşa Camii	Tekeli Mehmet Paşa Camii
Taçkapı	X				
Mihrabiye	X				
Sütunce					
Mihrap	X				
Minber					X
Kitabeler					
Kitabe Konsolları	X				
Rozetler					
Kemer					
Kemer Karnı					
Sütun Başlıkları			X	X	
Tonoz					
Eyvan					
Minare		X			

Tablo 4. 5 Osmanlı Dönemi Yapılarında Bulunan Süslemeler

4.4. Süslemede Görülen Motif ve Kompozisyonlar

Yapılarda; bitkisel, geometrik ve figürlü motif ve kompozisyonlar gözlemlenmiştir.

4.4.1. Bitkisel Motif ve Kompozisyonlar

Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde en sık rastlanılan motif, bitkisel motiflerdir. Ele alınan yapılarda görülen bitkisel motifler; palmet, lotus, akantus, kıvrım dal, çiçek ve lale olarak sıralanabilir.

4.4.1.1. Çiçek: Kızıl Kule'nin güneybatı yönünde yer alan kitabede çiçek motifı stilize edilmeden olduğu haliyle işlenmiştir (Tablo 4.6).

	
	Kızıl Kule' de Yer Alan Kitabedeki Çiçek Motifi

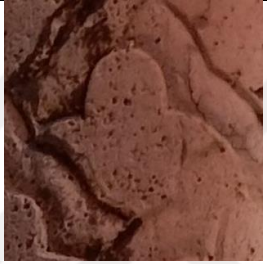
Tablo 4. 6 Çiçek Motifinin Bulunduğu Yerler

4.4.1.3. Kıvrım Dal: Elmalı'da Kütük Camii minaresinin giriş kapısında bulunan süslemede bulunmaktadır (Tablo 4.7).

	
	Elmalı Kütük Camii Minaresi 'nin Giriş Kapısında Bulunan Kıvrım Dal Motifleri

Tablo 4. 7 Kıvrım Dal Motifinin Bulunduğu Yerler

4.4.1.4. Palmet: Ömer Paşa Camii'nin minber alınlığında stilize olarak, Karatay Medresesi'nin taçkapısında yer alan sütunce gövdelerinde, Korkuteli Alaeddin Camii'nin taçkapısında iki parça şeklinde şerit, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin minber alınlığında, Alanya Müzesi'nde Karamanoğlu Dönemine tarihlendirilen kitabede, üç yapraklı (ki yapıların tümünde görülen palmetler üç yapraklı bir şekilde işlenmiştir bu yüzden bu çalışmada ek olarak bir palmet tipolojisine yer verilmemiştir) ve stilize bir şekilde kullanılmıştır. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesinde kuzey duvardaki süsleme, yatay oturtulmuş bir pano içerisine yatay bir şekilde yerleştirilmiş baklava biçiminde bir tasarımla bezenmiştir. Bir yıldızdan örgüyle gelişen dört palmetten oluşan bu tasarım dikey ve yatay eksenle karşılıklı olarak oturtulan birer palmetle son bulmuştur (Tablo 4.8).

 Ömer Paşa Camii'nin Minber Alınlığındaki Palmet Motifi	 Karatay Medresesi'nin Taçkapısındaki Sütuncede Bulunan Palmet Motifi
 Korkuteli Alaeddin Camii'nin Taçkapısında Bulunan Palmet Motifi	 Alanya Müzesi'nde Ka- ramanoğlu Döneminde Tarihlendirilen Kita- bede Bulunan Palmet Motifi
 Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin Kuzey Duvarında Yer Alan Palmetlerin Oluşturduğu Motif	

Tablo 4. 8 Palmet Motifinin Bulunduğu Yerler

4.4.1.5. Lotus-Palmet Kompozisyonu: Oba Medresesi'nde taçkapı sövesinde ve derslik kapısında yer alan bordürde lotus ve palmetlerin geçmeli olarak kullanılmıştır (Tablo 4.9).

 Oba Medresesi'nin Derslik Kapısında Bulunan Lotus Palmet Kompozisyonu	 Oba Medresesi'nin Taçkapısında Bulunan Lotus Palmet Kompozisyonu
--	--

Tablo 4. 9 Lotus-Palmet Kompozisyonunun Bulunduğu Yerler

4.4.1.6. Palmet-Rumi ve Lotus Kompozisyonu: Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin taçkapısında yer alan rozette lotus ve rumi motifleri palmetler ile birbirine bağlanmıştır. Binanın batı duvarında, doğu duvarında, güneydoğu duvarında görülmektedir (Tablo 4.10).

 Taçkapıda Yer Alan Lotus-Palmet ve Rumi Kompozisyonu	 Batı Duvarında Yer Alan Lotus-Palmet ve Rumi Kompozisyonu
 Doğu Duvarında Bulunan Lotus-Palmet Kompozisyonu	 Güneydoğu Duvarında Bulunan palmet-Lotus ve Rumi Kompozisyonu

Tablo 4. 10 Lotus-Palmet ve Rumi Kompozisyonunun Bulunduğu Yerler

4.4.2. Geometrik Motif ve Kompozisyonlar

Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi yapılarında en çok rastlanılan motifler geometrik motiflerdir. Selçuklu dönemi taş süslemesinde geometrik bezemeler daha çok yapıların taçkapı ve mihrap gibi öğelerinde kullanılmıştır.

Geometrik süslemelerden bahsetmek gerekirse; nokta, geometrik her olayın merkezi olarak kabul edilmiştir. Noktadan sonra elde edilen şekil çizgidir. Düz, eğri veya kırık çizgiler çeşitli açılarla, temel geometrik formları yaratmıştır¹³⁴. Tezyinatta kullanılan bütün kompozisyonlar, değişik malzeme ve teknikle bazen kalın şeritler, bazen de plastik etkili kabartmalar şeklinde olmasına rağmen, nokta, çizgi ve yaylardan meydana gelen kavramlar topluluğuna dayanmıştır. Dik açının kullanılmasıyla iki doğru parçasının kesişmesinden dik eksenler meydana gelmiştir. Bu eksenlerin yardımıyla geometrik şekillerin düzlem üzerinde belirli aralıklarla tekrarı, mesafe değeri sayılarla ifade edilen bir yansıma meydana getirmiştir. Şekillerin bir eksene veya noktaya göre kaydırılmasıyla ortaya çıkan simetrik oluşumlar geometrik kompozisyonları meydana getirmiştir¹³⁵.

Geometrik kompozisyonlar, analitik yapıları ve form özelliklerine göre, sonsuz karakterli, bordür ve merkezi gruplarda toplanabilmektedir. Bunlardan merkezi karakterli olan kompozisyonlar gerçekte sonsuz bir kompozisyondan alınarak, yayılıp açılması önlenmiş, kapalı sistemlerdir. Sistemin tam ortasında bir ana elemanın çevresinde veya içinde yardımcı elemanlar yer almaktadır. Bordürlerin bazıları sonsuz karakterli kompozisyonlardan, belirli ölçüler halinde kesilerek alınmıştır. Diğer bir kısım bordürler ise tek eksen üzerinde ilerleyen iki yönde uzunlamasına gelişmeye uygun kompozisyonlardır¹³⁶.

¹³⁴ Mülâyim, 1982: 69.

¹³⁵ Mülâyim, 1982: 70.

¹³⁶ Mülâyim, 1982: 70.

4.4.2.1. Çizgi Sisteminden Gelişen Kompozisyonlar

Sonsuz karakterdeki geometrik kompozisyonların en sadesi eşit aralıklı paralel çizgilerin birbirini dik açıyla kesmesinden meydana gelen ızgara sistemidir. Dik ve çapraz doğruların kesişmesiyle veya kesişen bu doğruların bir tanesinin ortadan kaldırılmasıyla çeşitli ızgara sistemleri ortaya çıkmıştır. Bazen bu çizgilerden biri veya ikisi küçük “V” biçimindeki kırılmalar yaparak zeminde değişik bölmeler ayırmaktadır. Yalnızca kırık çizgilerle yapılan tezyinatın en sadesi aynı açı ve uzunluktaki parçalarla sabit bir doğruyu izleyen zikzaktır. Zikzak tek başına ve birbirine paralel gruplar halinde kullanıldığı gibi yatay ve düşey eksenlere uygun gelişen sistemler halinde de kullanılmaktadır. Yatay sırayı teşkil eden zikzaklar aralıklı ve bir sisteme göre simetrik. İç doğru kırılan eklemeler birbirine yaklaşırken, dış kırılmalarla birbirinden uzaklaşmaktadır. Düşey zikzak çifti için de aynı kural geçerlidir. Birbirine dik olan zikzak sistemlerinin kesişmeleri birkaç farklı kompozisyon oluşturmaktadır. Çapraz yükselen kırık çizgiler ise her eklemelerden sonra değil de birer doğru parçası alternatif atlanarak kesiştirilirse zeminde iki ucu genişleyen formlar belirtmektedir. Bu formları iki uçtan kesen yatay ve paralel çizgiler bütün kompozisyonu değiştirirken zemin örnekleri de geometrik şekillerden oluşan bölmelere ayırmaktadır. Çapraz yükselen ve yatay gelişen kırık çizgi sistemleri kesişme noktasının kaydırılmasıyla zeminde küçük ve büyük altıgen ve “Y” biçiminde bölmelere ayırmaktadır. Şeritleri ince, yüzey bölmeleri geniş tutulabilirse bu sistem kendi etrafında kırk beş derece döndürülerek tekrar çizilir ve böylece daha zengin bir kompozisyon elde edilebilmiştir¹³⁷.

Ahi Yusuf Türbesi’nin kemer karnında yer alan geometrik motif kırık çizgilerle sekizgen geçmesi şeklinde oluşturulmuştur. Etnografya Müzesi’nde yer alan burç kitabesinin köşeliklerindeki Zengi düğümü motifi de bu şekilde oluşturulmuştur. Evdir Han’ın taçkapısındaki zikzak bordür, Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi taçkapısındaki üçgen ve yıldızlar şeridi, Gülevşen Camii’nin kitabe kısmında bulunan çizgilerden oluşturulmuş yıldız motifi, Kaleiçi Kale Duvarında bulunan kitabesinin çerçevesi, Karatay Medresesi taçkapısında bulunan dış ve orta bordür ve mihrabiyelerin üstünde yer alan çizgilerin ve yıldızların oluşturduğu süsleme, Korkuteli Aladdin Camii’nin taçkapısında bulunan çizgilerden oluşturulmuş üçgen motifi ve taçkapı sövesinde bulunan iç içe geçmiş çizgilerden oluşturulmuş çokgen motifleri, Şarapsa Han’ın taçkapı köşeliklerinde yer alan çizgilerden oluşturulmuş yıldız motifi, Yivli Minare Medresesi’nin taçkapı bordüründe yer alan kırık çizgi ve çizgilerin oluşturduğu şerit, bu kompozisyon sınıfının içinde yer almaktadır (Tablo 4.11).

¹³⁷ Mülâyim, 1982: 73.

 Ahi Yusuf Türbesi'nin Kemer Karnında Bulunan Geometrik Kompozisyon	 Etnografya Müzesi'nde Bulunan Burç Kitabesi'ndeki Zengi Düğümü
 Evdir Han'ın Zikzak Bördürü	 Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi'nin Taçkapısında Bulunan Zikzak ve Yıldız Motifinden Oluşmuş Geometrik Kompozisyon
 Gülevşen Camii'nde Bulunan Geometrik Kompozisyon	 Karatay Medresesi'nin Taçkapısında Bulunan Orta Bördürdeki Geometrik Kompozisyon
 Karatay Medresesi'nin Taçkapısında Bulunan Dış Bördürdeki Geometrik Kompozisyon	 Korkuteli Alaeddin Camii'nin Taçkapısında Bulunan Geometrik Kompozisyon

 Korkuteli Alaeddin Camii'nin Taçkapı Sövesindeki Geometrik Kompozisyon	 Şarapsa Han'ın Taçkapısında Bulunan Yarım Yıldızlardan Oluşan Kompozisyon
 Karatay Medresesi'nin Mihrabiyesinin Üzerinde Bulunan Geometrik Kompozisyon	

Tablo 4. 11 Geometrik Kompozisyonlar

4.4.2.2. Kapalı Geçmelerden Oluşan Kompozisyonlar

Kırık çizgi sistemleri sınırlı bir yüzey içinde bir kesit halinde kalıp uzayan kolları belirli doğrultularda kesilmeden ve başladığı noktaya asla dönmeden devam edebilmektedir. Kırık çizgi sistemleri gibi, kapalı şekillerle de sonsuz karakterde kompozisyonlar elde edilebilmektedir. Kapalı şekiller sadece düzgün çokgen ve yıldızlar değil, fakat çeşitli kırılma ve geçmelerle kendi şekil bünyesinden çıkıp tekrar aynı şekle dönerek bağlanan bütün formlardır. Kapalı formlar belirli şekli olan kare, üçgen ve sekizgen gibi yüzeyleri çeviren bölmeleri ayırmaktadır. Kapalı formları yatay ve düşey eksenlerde kesen kırık çizgi sistemleri kompozisyonlara eklenerek, zeminde sekiz/on köşeli yıldızlar ve dörtlü düğümlerden örnekler yapmaktadır¹³⁸.

Evdir Han'ın taçkapısında yer alan ana bordür ve taçkapı kemerini ve mihrabiyelelerin üstünü kuşatan düğüm motifi, Karatay Medresesi'nin taçkapı ana bordürü, Emir Sinâneddin Medresesi'nin taçkapı bordürü, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin kuzey duvarı ve kuzey-doğu duvarındaki süsleme bu gruba girmektedir (Tablo 4.12).

 Evdir Han'ın Taçkapı Bordüründe Yer Alan On Kollu Yıldız İçeren Geometrik Kompozisyon	 Evdir Han'ın Taçkapı Kemerini ve Mihrabiyelelerin Üstünü Kuşatan Daire ve Eşkenar Dörtgenden Oluşan Geometrik Kompozisyon
 Karatay Medresesi'nin Taçkapı Ana Bordüründe Yer Alan On Kollu Yıldızlar Oluşturan Geometrik Kompozisyon	 Emir Sinâneddin Medresesi'nin Taçkapı Bordüründe On Kollu Yıldız Oluşturan Geometrik Kompozisyon

¹³⁸ Mülâym, 1982: 74

 Yivli Minare Medresesi'nin Taçkapı Bordüründeki Geometrik Kompozisyon	 Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin Kuzeydoğu Duvarında Yer Alan Sekiz Kollu Yıldız ve Dörtgenlerden Meydana Gelen Geometrik Kompozisyon
--	---

Tablo 4. 12 Geometrik Kompozisyonlar

4.4.3. Figür

Figür, Anadolu Selçuklu sanatında sıkça karşılan bir süsleme çeşidi olmuştur. Figürlerin anlamları Şamanizm'e kadar dayanmakta olup yapılarda kullanılma amacı; yapıyı kötülüklerden koruma, yapının banisinin gücü gibi birçok anlama gelebilmektedir.

Ele alınan yapılarda sadece 3 adet figüre rastlanılmıştır.

4.4.3.1. Arslan: Arslan çeşitli devir ve kültürlerde daima kuvvet ve kudret sembolü olarak görülmüştür. Bu nedenle sarayları, tahtı, şehri, kaleyi, yapıyı kötülükten, düşmandan koruyan bir unsur gibi kullanılmıştır. Özellikle Büyük Selçuklu ve İlhanlı devri el sanatlarında tahtı koruyan arslan figürleri yaygındır. Arslan büyük olasılıkla aynı zamanda arma, totem olarak da düşünülmüştür¹³⁹.

Alara Han'ın kitabesinin oturduğu konsollar ve yapının iç mekanında yer alan kandil-likler arslan başı şeklinde yapılmıştır (Tablo 4.13).

4.4.3.2. Ejder: Uzak Doğu'nun, 'Çin sanatının tipik hayvanı olan ejderler, farklı bir stil ve semboller dünyası ile ilgili olarak Selçuk sanatına da girmiştir. Anadolu Selçuk sanatında ejder figürleri oldukça yaygındır. Ejderlerin genellikle çift teşkil etmesi, birçok örneklerde arslan ve sfenks kuyruklarında veya çift başlı kartalların kanat uçlarında yer almaları, bazen de insan başı, boğa başı veya hayat ağacı ile işlenmeleri dikkati çeken özelliklerdir¹⁴⁰.

Alanya Oba Medresesi'nin taçkapısında birbirine dolanan ejder motifi görülmektedir. Bu ejder motifinin iç kısmına balık figürü yerleştirilmiştir. Balık figürünün de burada bolluk, bereket veya gezegen sembolü olarak kullanıldığı düşünülebilir (Tablo 4.13).

¹³⁹ Öney, 1992: 40.

¹⁴⁰ Öney, 1992: 46-47.

 Alara Han'da Bulunan Arslan Figürü	 Oba Medresesi'nin Taçkapısında Bulunan Ejder ve Balık Figürleri
---	---

Tablo 4. 13 Figürlerin Bulunduğu Yerler

4.4.4. Rozet ve Gülbezekler

Rozet ve gülbezekler, bir dairenin sınırları içerisine veya dairesel düzlemde oluşturulan bitkisel, geometrik, yazılı ve figürlü kompozisyonları içeren süsleme türüdür.

Alanya Kale Kapısının üzerinde bulunan kitabenin köşeliklerine, Alanya Tersanesi'nin Kitabesinin köşeliklerine, Elmalı Ömer Paşa Camii ve Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin minber korkuluklarına, Kaleiçi 8 ve 19 numaralı burç kitabelerinin köşeliklerine, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin taçkapısında bulunan ve kitabenin altında rozet ve gülbezekler bulunmaktadır (Tablo 4.14).

 Alanya Kale Kapısı Üzerinde Bulunan Kitabe	 Alanya Tersane Kitabesi
 Elmalı Ömer Paşa Camii'nin Minber Korkuluğu	 Tekeli Mehmet Paşa Camii Minber Korkuluğu
 Kaleiçi 19 Numaralı Burç Kitabesi	 Kaleiçi 8 Numaralı Burç Kitabesi
 Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin Taçkapısı	

Tablo 4. 14 Rozet ve Gülbezeklerin Bulunduğu Yerler

4.4.5. Yazı

Tek başına yer alan kitabeler ve yapıların kitabelerinde kullanılan yazı çeşitleri sülüs ve nesih olarak kaynaklara geçmiş ve incelenmiştir.

4.4.5.1. Sülüs: Kızıl Kule de yer alan kitabeler¹⁴¹, Tersane kitabesi¹⁴², Etnografya Müzesi'nde yer alan burç kitabesi¹⁴³, Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi'nin kitabesi¹⁴⁴, Gülevşen Camii kitabesi¹⁴⁵, Karatay Medresesi'nin kitabesi¹⁴⁶, Emir Sinaneddin Medresesi'nin kitabesi, Murat Paşa Camii'nin kitabesi, Şarapsa Han'ın kitabesi, Yivli Minare Camii'nin kitabesi sülüs hatla yazılmıştır (Tablo 4.15).

4.4.5.2. Nesih: Alara Han kitabesi¹⁴⁷ ve Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin kitabesi nesih hat ile yazılmıştır (Tablo 4.16).

 Kızıl Kule'nin Sülüs Hatlı Kitabesi	 Alanya Tersanesi'nin Sülüs Hatlı Kitabesi
 Burç Kitabesi'nin Sülüs Hatlı Kitabesi	 Gıyaseddin Keyhüsrev Medresesi'nin Sülüs Hatlı Kitabesi

¹⁴¹ Konyalı, 1946: 164-165.

¹⁴² Konyalı, 1946: 212.

¹⁴³ Yılmaz, Tuzcu, 2010: 31-32.

¹⁴⁴ Yılmaz, 2002: 53-54.

¹⁴⁵ Konyalı, 1946: 348.

¹⁴⁶ Yılmaz, 2002: 56.

¹⁴⁷ Tükel, 1969: 444.

	Gülevşen Camii'nin Sülüs Hatlı Kitabesi		Emir Sinâneddin Medresesi'nin Sülüs Hatlı Kitabesi
	Murat Paşa Camii'nin Sülüs Hatlı Kitabesi		Şarapsa Han'ın Sülüs Hatlı Kitabesi
	Yivli Minare Camii'nin Sülüs Hatlı Kitabesi		

Tablo 4. 15 Sülüs Hatlı Kitabeler

	Alara Han'ın Nesih Hatlı Kitabesi	 Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin Nesih Hatlı Kitabesi
---	--	---

Tablo 4. 16 Nesih Hatlı Kitabeler

SONUÇ

Bu çalışma, Antalya'daki Türk Dönemi yapılarında bulunan mevcut taş süsleme örneklerini inceleyerek, süslemelerin yapılara kattığı sanatsal ve kültürel değerleri belgelemek, yapıların dönemlerindeki süsleme özellikleri ve teknikleri hakkında bilgi vermek amacıyla yazılmıştır. Tezde adı geçen yapılar farklı kaynaklarda, ayrı ayrı, mimari olarak ele alınmış, süsleme kısmına fazla detay vermeden bahsedilmiştir. Bu tez, böyle bir eksikliğin giderilmesi ve taş süslemelerin Türk mimarisindeki önemini vurgulamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, günümüzde süsleme programı barındıran Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi yapılarıyla sınırlandırılmıştır. Sivil mimari ve mezar taşları tezin kapsamını fazlaca genişleteceği için kapsam dışında tutulmuştur.

Tezin araştırma konusunu içeren Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerine ait toplam 29 yapı incelenmiş ve bu yapılardaki taş süslemeler ele alınmıştır. Bu yapılardan 7 adedi taş süsleme içeren kitabelerdir. Geri kalanları yapıların bölümlerinde bulunan taş süslemelerdir. Bu toplam 29 yapıdan 18 adedi Anadolu Selçuklu, 5 adedi Hamitoğulları Beyliği ve 6 adedi de Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Yapılardaki süslemelerin taşları limra, kalker, mermer ve traverten olarak belirlenmiştir. Bu yapıların süslemelerini oluştururken zaman zaman devşirme malzemelerden de yararlanılmıştır. Bu yapılardan oldukça yoğun süsleme programına sahip olan Evdir Han ve Karatay Medresesi, Anadolu Selçuklu sanatının en belirgin özelliklerini göstermektedir. Bu süsleme programında yoğun olarak sekiz-on kollu yıldızlar, zikzak süsleme şeritleri ve düğüm motifleri görülmektedir. Emir Sinâneddin Medresesi ve Karatay Medresesi'nde geometrik kompozisyonların yanı sıra bitkisel motiflere de rastlanılmıştır. Alara Han figürlü süslemelere sahiptir; kandil koymak için tasarlanan arslan başları dikkat çekicidir. Beylikler Dönemi yapılarında, süsleme programı Anadolu Selçuklu etkileri ile devam etmiştir. Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi, bitkisel kompozisyon bakımından oldukça zengindir. Alanya'da yer alan Oba Medresesi'nin taçkapı sövesinde görülen ejder ve balık motifi ise oldukça dikkat çekicidir.

Osmanlı Dönemine ait incelenen yapılarda ise süsleme genellikle mihrap ve minberlerde yoğunlaşmıştır. Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Elmalı Ömer Paşa Camii'nde minberler mermerden yapılmış ve üstlerine ince işçilikle bitkisel motifler işlenmiştir.

Yapılarda görülen taşçı işaretleri dikkat çekicidir. Taşı işleyenler tarafından yazılmış kitabeler, küçük yazılar, grafitiler ve boyama yoluyla yapılmış işaretler, taşçının hem kimliğini hem de sorumluluğunu belirtmek için yaptığı kimlik işaretleri ve taşçıların ocakta ya da

şantiyede taşı kendinden sonra kullanacak olanlara yardımcı olmak üzere yaptığı simgelerdir. Taş ustalarının kökeni veya hangi boya ait olduğunu bildirmeleri açısından önemlidir.

Bu tez için yapılan araştırmalar neticesinde bulunan taş süslemeler, adı geçen dönemlerin bu coğrafyada varlıklarını sürdürdüklerine dair bir belge niteliğindedir. Taş gerek yapıların inşasında gerek süslemelerde önemli bir malzeme olmuştur. Bu kadar dayanıklı bir malzeme olması ve neredeyse yüzyıllar boyunca kendini koruyabilmesi bakımından bize bu dönemlerin kültürel miraslarını belgeleyebilmemiz için önemli bir kaynak olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. Ve Atılğan, A. K. (2012), *Dünden Bugüne Antalya, I. Cilt*, Antalya Valili Yayınları.
- Ak, M. (2018), “Teke Adı ve Yöresi Üzerine”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30.
- Aslanapa, O. (2018), *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Avşaroğlu, N. (2020), *Anadolu’nun Binlerce Yıllık Doğal Taşları*, <https://www.researchgate.net/publication/339149519> (Erişim Tarihi: 30.11.2023).
- Barışta, Ö. (1998). “Zincirkıran Mehmet Bey Kümbeti Süslemeleri Üzerine”. *Antalya Selçuklu Semineri*. Antalya.
- Baykara, T. (1988), “Alaeddin Keykubat’ın İmar Faaliyetlerinde Antalya ve Alaiye’nin Yeri”, *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri*, Antalya.
- Baykara, t. (1993), “Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya”, *Antalya IV. Selçuklu Semineri*, Antalya.
- Bean, G.E. (1979), *Turkey’s Southern Shore*, Londra.
- Bilgin. S. (2017), *Batı Anadolu Beyliklerinde Bezeme Anlayışı (Camiler)*, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara.
- Binan, D. Ve Binan, C. (2009), *Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistemik Bir Yaklaşım*, Adalya XII.
- Broug, E. (2012), *İslam Sanatında Geometrik Desenler*, Klasik Yayınları, İstanbul.
- Can, Y. Ve Gün, R. (2019), *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, Kayhan Yayıncılık, İstanbul.
- Cimilli, H. C. (1996), *Türk Süsleme Sanatında 17. Yüzyıl Taş Süslemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Curatola, G. (2010), *Selçuklulardan Osmanlılara Türk Sanatı*, Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Çaycı, A. (2004), “Korkuteli (İstanoz) Tarihi ve Korkuteli Alaeddin Camii Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (16).
- Çaycı, A. (2017), *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*, Palet Yayınları, Konya.
- Demiriz, Y. (1979), *Osmanlı Mimarisinde Süsleme Erken Devir (1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Demiriz, Y. (2017), *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- Durukan, A. (1986), “Alaeddin Keykubat Döneminde Antalya”, *Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri*, Antalya.

- Dülgerler, O. N. (2006), *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eravşar, O. (2017), *Yolların Tanıkları Anadolu Selçuklu Hanları*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, İstanbul.
- Ergüvenç, M. Y. (2020), *İslam Mimarlık Sanatı*, Puslu Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, S. (2021). “Antalya Panagia Kilisesi’nin (Alaeddin Cami) Kalemîşi Süslemeleri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(52), 1-19.
- Flemming, B.(1964), *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden.
- Gordolevski, V.(1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, Onur Yayınları, Ankara.
- Gök, B. (2018), *Türk-İslam Sanatları Tarihi*, Fidan Yayıncılık, Malatya.
- Gönülal, Ö. (2022), *Antalya Evdir Han Taşçı İşaretleri*.
- Görür, M. (1999), *Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (1981)*, Haz: İ. Parmaksızoğlu, Ankara
- Kılıç, S. (2015), *Antalya’da Tek Kubbeli Camii ve Mescitler (Osmanlı Dönemi)*, Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Antalya.
- Kırmızı, M. (1986), *Yivli Minare ve Külliyesi, Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri*, Antalya
- Koçyiğit, E. (2021), *Antalya Türbeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Kofoğlu, S. (2006), *Hamidoğulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kolay, İ. (2017), *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Konyalı, İ.H. (1946), *Alanya (Alaiyye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul.
- Kökten, K. (1958), “Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, *Türk Arkeoloji Dergisi*.
- Köşklü, Z. (2003), “Antalya Elmalı Ömer Paşa Külliyesi”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4 Sayı 2, Erzurum.
- Kuban, D. (2002), *Selçuklu Çağında Osmanlı Sanatı*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Mecit, S. (2017), *Anadolu Selçukluları-Bir Hanedanın Evrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mülayim, S. (1982), *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler; Selçuklu Çağı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Mülayim, S.(1999), *Değişimin Tanıkları (Orta çağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Niemann, G. Ve Petersen, E. (1890), *Städte Pamphyliens und Pisidiens*, Herausgegeben von K. G. Lanckoronski, I. Band, Wien.
- Ögel, S. (1966), *Anadolu Selçukluları 'nın Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Ögel, S. (1994), *Anadolu 'nun Selçuklu Çehresi*, Akbank Yayınevi, İstanbul.
- Öney, G. (1989), *Beylikler Devri Sanatı (14-15. Yüzyıl) 1300-1453*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öney, G. (1992), *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Öngül, A. (2017) *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Yayınevi, Ankara.
- Önkol Ertunç, Ç. (2016), “Anadolu Selçuklu Dönemi Taçkapıları Süsleme Şeritlerinde Tezyinat”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5.
- Özbek, Y. (2002), *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme 1300-1453*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özbek, Y. (2009), *Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 14.
- Özdemir, E. (1994), “Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)”, *XI. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, IV. Cilt, Ankara.
- Rice, T.T. (2015), *Anadolu Selçuklu Tarihi*, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Seiff, J. (1875), *Asiatischen Türkei*, Leipzig.
- Sevim, A. (2014), *Anadolu 'nun Fethi-Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sözen, M. (1987), *The Evolution of Turkish Art and Architecture*, Haşet Kitabevi, İstanbul.
- Tanman, B. (2014), “Beylikler Dönemi Anadolu Türk Mimarlığının İncelenmemiş Bir Ürünü: Korkuteli Alaeddin Camii”, *16-17 Nisan 2003 Sempozyum Bildirileri*, İstanbul.
- Tolga, P. , *Türk Mimarisinde Süsleme Sanatı*, Haşet Kitabevi, İstanbul.
- Turan, O. (1980), *Selçuklular ve İslamiyet*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.
- Turan, O. (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Turan, O. (2010), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat Yayın Evi, İstanbul.
- Turani, A. (2011). *Dünya Sanat Tarihi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Türk Ansiklopedisi (1971), *Antalya Maddesi*, Cilt: III, İstanbul.
- Uğurluel, T., Özgen, C.C.(2017), *Selçuklu 'nun Şifreleri*, Kronik Kitap, İstanbul.
- Ünal, R. H. (1982), *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İzmir.

- Yerli, H. (2011), *Antalya Minareleri: Cumhuriyet Dönemine Kadar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Yetkin, S. K. (1957), “Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IV Sayı III-IV, Ankara.
- Yetkin, S. K. (1970). *Türk Mimarisi*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Yıldırım, M. (2017), *Türk İslam Sanatlarına Giriş*, Palet Yayınları, Konya.
- Yılmaz, L. (2002), *Antalya (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, L. Ve Tuzcu, K. (2010), *Antalya’da Türk Dönemi Kitabeleri*, Sato Yayınları, Haarlem
- Yurdasever, H. (2011), *Anadolu Selçuklu Hanlarından Kırkgöz Han’ın Değerlendirilmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/alara-hani> , (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/antalya>, (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-sinaneddin-medresesi> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/evdir-hani> , (Erişim Tarihi: 19.04.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/korkut-camii> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-pasa-camii> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer-pasa-kulliyesi> , (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Ece DUMAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Yavuz Selim Anadolu Lisesi, Antalya, 2017
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Antalya, 2021
Yüksek Lisans Tez Konusu	Antalya’da Türk Dönemi Yapılarında Taş Süsleme
Yabancı Dil / Diller	İngilizce

